

Genç Atebe

Akademik Düşünce Kültür ve Sanat Dergisi
SAYI | 3 • ARALIK - DECEMBER | 2022

ISSN: 2791-8386

FATMA ARSLAN

| İslam Hukukunun Evrenselliğini Sağlayan Dinamikler |

ŞEVAL ARICI

| İslam Sanat Düşüncesi |

ZEHRA BETÜL TİNKİR

| Bir Soyut Resim Sanatı Olarak Hüsn-i Hat |

MERVE NUR BOLAT

| Değişen Dünyada Batı'nın Değişmeyen İslam Düşmanlığı |

MEVLÜDE HÜDANUR ŞAĞBAN

| TISVA Türkiye İsrافی Önleme Vakfı 2018 Sayılarla
İsraf Raporu Değerlendirmesi |

HATİCE ATALAN

| Batıl İnançlar |

GÜL RABİA AVCI

| İslam'da Kadın |

FATMA DALAZ

| Toplumsal Değişme ve Din |

RÜMEYSA HABİBE DENİZ

| Timur'un Günlüğü, Tüzükât-ı Timur |

SÜMEYYE TEFİL

| Medeniyet Duruşu |

NOOR EMAD MOHAMMAD ABU AWWAD

| الإيمان الحقيقي والتقليدي |

SELÇUK GÜNGÖR

| Sembolizmin Tarihi Serüveni |

SÜMEYYE DAYAN

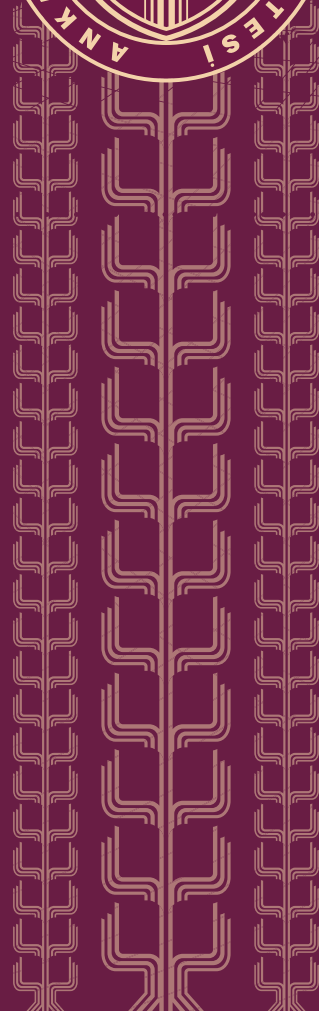
| Karar |

MEVLÜDE HÜDANUR ŞAĞBAN

| Tezhip |

عنبه

İÇİNDEKİLER

| Editörlerden | 4-6

FATMA ARSLAN

| İslam Hukukunun Evrenselliğini Sağlayan Dinamikler | 7-14

ŞEVVAL ARICI

| İslam Sanat Düşüncesi | 15-19

ZEHRA BETÜL TİNKİR

| Bir Soyut Resim Sanatı Olarak Hüsn-i Hat | 20-26

MERVE NUR BOLAT

| Değişen Dünyada Batı'nın Değişmeyen İslam Düşmanlığı | 27-33

MEVLÜDE HÜDANUR ŞAĞBAN

| TİSVA Türkiye İsrافی Önleme Vakfı 2018 Sayılarıyla İsraf Raporu Değerlendirmesi | 34-40

HATİCE ATALAN

| Batıl İnançlar | 41-44

GÜL RABİA AVCI

| İslam'da Kadın | 45-48

FATMA DALAZ

| Toplumsal Değişme ve Din | 49-61

RÜMEYSA HABİBE DENİZ

| Timur'un Günlüğü, Tüzükât-ı Timur | 62-65

SÜMEYYE TEFİL

| Medeniyet Duruşu | 66-69

NOOR EMAD MOHAMMAD ABU AWWAD

| الإيمان الحقيقي والتقليدي | 70-72

SELÇUK GÜNGÖR

| Sembolizmin Tarihi Serüveni | 73-77

SÜMEYYE DAYAN

| Karar | 78

MEVLÜDE HÜDANUR ŞAĞBAN

| Tezhip | 79

| GENÇ ATEBE DERGİSİ YAYIN İLKELERİ | 80-81

| GENÇ ATEBE DERGİSİ YAZIM KURALLARI | 82-83

Genç Atebe Akademik Düşünce Kültür ve Sanat Dergisi | Atebe Academic Thought, Culture and Art Journal for Youth

مجلة عتبة للشباب الأكاديمية للفكر والثقافة والفن

Aralık 2022

EDİTÖRLER

Seval Büşra ATEŞ

ASBÜ İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi

Maşite Sebahat Nur ERCAN

ASBÜ İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi

Nazlı ERDOĞAN

ASBÜ İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi

YAYIN KURULU

Doç. Dr. Mehmet Murat KARAKAYA

ASBÜ İslami İlimler Fakültesi

Arş. Gör. Ahmet Zahit ÖZCAN

ASBÜ İslami İlimler Fakültesi

Arş. Gör. Muhammed Abdullah HAKSEVER

ASBÜ İslami İlimler Fakültesi

İLETİŞİM

Adres: Hükümet Meydanı **No:** 2 **PK:** 06050

Ulus, Altındağ/Ankara

E-Posta: gencatebe@gmail.com

asbulten@asbu.edu.tr

Telefon: +90 312 596 44 44 - 45

DİZGİ & TASARIM

GRİFFİN [0312 419 16 19]

SANAT YÖNETMENİ

Adem DENİZ

Genç Atebe

EDİTÖRLERDEN

Kıymetli Okurlar,

Geçtiğimiz aylarda sizlerin istifadesine sunduğumuz Genç Atebe Akademik Düşünce, Kültür ve Sanat Dergisi'nin üçüncü sayısını sizlerle buluşturmanın mutluluğunu yaşamaktayız. Önceki iki sayının sizler tarafından büyük bir teveccüh ile karşılanması ve aldığımız güzel dönüşler üçüncü sayımızı hazırlarken bizlere manevî bir güç ve motivasyon kaynağı olmuştur. Bu başarıda kıymetli yazarlarımızın ve dergimizi yayına hazırlama sürecinde gerekli desteği vermekten hiçbir zaman imtina etmeyen saygıdeğer hocalarımızın payı büyüktür. Akademik dergi yayıncılığının ileri boyutlar kazandığı ülkemizde Genç Atebe Dergisi, lisans ve yüksek lisans öğrencilerinin kendi kalemlerinden fikir ve düşüncelerini paylaşmalarına imkân tanınması ve onları akademik yayın hayatına hazırlaması yönüyle dergi yayıncılığına yenilik getirmekte ve katkı sunmaktadır.

Dergimizin üçüncü sayısı; yedi makale, iki kitap değerlendirmesi, bir yazı değerlendirmesi, iki deneme, bir şiir ve bir sanat tablosundan oluşmaktadır.

Dergimizin bu sayısına “İslam Hukukunun Evrenselliğini Sağlayan Dinamikler” isimli makalesiyle katkı sağlayan Fatma Arslan, İslam hukukunun statik bir yapıda olduğu iddialarına, İslam hukukunun her çağa ve coğrafyaya hitap edebilirliğini sağlayan dinamikleri ele alarak karşı argümanlar sunmaktadır. Bu bağlamda yazar, İslam hukukunun dayandığı nasların evrensel ve aynı zamanda esnekliğe sahip olduğunu, değişen zaman, mekân ve olayların hukuk içerisinde bir ictihad zorunluluğu meydana getirdiğini dile getirmektedir.

Dergimize “İslam Sanat Düşüncesi” başlıklı makalesi ile katkı yapan Şevval Arıcı, insan hayatının hemen her alanını düzenleyen ve ona anlam kazandıran dinin, Müslümanların sanat anlayışında ne şekilde tezahür ettiğinden bahsetmektedir. Bununla beraber güzellik ve sanat ile ilgili ayetlere yer veren Arıcı, dinin topluma kazandırmış olduğu sanat düşüncesine de vurgu yapmaktadır.

Dergimizin üçüncü makalesi “Bir Soyut Resim Sanatı Olarak Hüsn-i Hat” başlığıyla Zehra Betül Tinkir'e aittir. Tinkir, yazının insan hayatının her alanında duygu, düşünce ve fikirlerin aktarılmasında başat rol oynayan bir iletişim aracı olmasıyla beraber zamanla estetik bir kimlik kazanarak mistik bir hüviyete büründüğünü ifade etmektedir. Tinkir ayrıca, hat sanatının tarihsel safhalarını, bu sanatın gelişim süreci içerisinde kazandığı farklı yazı stillerini (Aklâm-ı Sitte) ve son olarak da hattın günümüz dünyasındaki yansımalarını ele almaktadır.

Merve Nur Bolat ise, “Değişen Dünyada Batı'nın Değişmeyen İslam Düşmanlığı” adlı makalesi ile dergimize katkıda bulunmaktadır. Yazar, bu makalede Batı'da üretilmiş ve bugün hâlâ kendisine taraftar toplamaya devam eden İslamofobiden bahsetmektedir. Bolat, İslam ve Müslümanların Batı

EDİTÖRLERDEN

dünyasında çağ dışı, barbar ve gelişime kapalı olarak anlatıldığını vurgulamaktadır. Batı'nın vuku bulan terör saldırılarıyla İslam'ı özdeşleştirmekten vazgeçmediğini söyleyen Bolat, yazısında tüm bunların olumsuz etkilerinden söz etmektedir.

Bu sayımıza "TİSVA Türkiye İsrافی Önleme Vakfı 2018 Sayılarla İsraf Raporu Değerlendirmesi" başlıklı makalesi ile katkı sunan Mevlüde Hüdanur Şağban, yazısında günümüzde global bir problem hâline gelmiş israfı konu edinmektedir. Şağban, dünyadaki kaynakları büyük bir cehâlet içerisinde tüketen insanoğlunun, tüketim çılgınlığı içerisinde kendisini bekleyen sonuçların bilincinde olmadan her geçen gün büyük bir oranda kaynakları erittiğini ifade etmektedir. Bu doğrultuda Türkiye'de israf bilinçlendirmesi ve israfın önüne geçilmesi adına çeşitli projeler yürüten TİSVA (Türkiye İsrافی Önleme Vakfı)'nın 2018 yılına ait Türkiye İsraf Raporu'nda derlediği verileri inceleyerek söz konusu vakfın araştırma ve önerilerine ilişkin değerlendirmelerde bulunmaktadır.

Hatice Atalan ise "Batıl İnançlar" başlıklı makalesinde çeşitli batıl inançları eleştirel bir perspektifle ele almaktadır. Bu tür inançların sebep olduğu alışkanlıkların insanlar arasında oldukça yaygın olduğunu ve bu inanç ve uygulamaların araştırılması noktasında sistematik çalışmaların genellikle yetersiz kaldığını ifade eden Atalan, makalesinde bu tür inanışların ana nedenini ve tutarlı bir açıklaması olup olmadığı meselesini incelemekte, ayrıca batıl inançların insanlar üzerindeki etkilerini değerlendirmektedir.

Sayımızın "İslam'da Kadın" başlıklı son makalesinde Gül Rabia Avcı, kadına verilen değer in İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrasında nasıl bir değişiklik arz ettiğini mukayeseli bir şekilde incelemektedir. Avcı, İslam dininin gelmesiyle birlikte cahiliye devrinde hâkim olan kadın anlayışının değişerek kadına hak ettiği değeri verildiğini belirtmekte ve bu bağlamda öncelikle cahiliye döneminin kadın anlayışını ele almaktadır. Ardından İslam'ın kadın anlayışından bahsetmekte ve Hz. Peygamber'in (s.a.v) kadınlar hakkındaki görüşlerine değinmektedir.

Bu sayımızın ilk kitap değerlendirmesi Fatma Dalaz'a aittir. Dalaz, yazısında Prof. Dr. Ejder Okumuş'un kaleminden çıkan *Toplumsal Değişme ve Din* adlı kitabı değerlendirmektedir. Kitabın, din sosyolojisinin anahtar konularından biri konumunda bulunan din ve sosyal değişim ilkelerini incelemek amacıyla kaleme alındığını belirten Dalaz, kitabın esas konusunu din ve toplumsal değişim ile din ve toplumsal değişimin karşılıklı ilişkisi ve etkileşiminin oluşturduğunu ifade etmektedir.

Dergimizin bu sayısının ikinci kitap değerlendirmesi ise Rümeyza Habibe Deniz'e aittir. Deniz, yazısında Emir Timur tarafından kaleme alınan ve Kutlukhan Şakirov ve Adnan Aslan tarafından tercüme edilen *Tüzükât-ı Timur* adlı eseri konu edinmektedir. Tarafsız bir bakış açısıyla değerlendirmelerde bulunan yazar, eserin genel anlamda Emir Timur'u tanımak ve düşüncelerini anlamak isteyen her birey için oldukça zengin bir içeriğe sahip olduğunu vurgulamaktadır.

"Medeniyet Duruşu" değerlendirme yazısında ise Sümeyye Tefil, medeniyet duruşunun tanımını yaparak bireyleri bu duruşa ulaştıracak unsurları ele almaktadır. Medeniyet duruşuna sahip bireylerden oluşan bir toplumun medeniyet toplumunu meydana getireceğine ve güncel toplumsal krizlerin böyle çözülebileceğine işaret etmektedir.

Bu sayımıza Arapça bir deneme ile katkı sunan Noor Emad Mohammad Abu Awwad, "الإيمان الحقيقي والتقليدي" başlıklı yazısında hakikî iman ve taklidî iman meselesi üzerinde durmaktadır.

EDİTÖRLERDEN

Dinin özünün iman olduğunu, dolayısıyla dinin sağlamlığının da özün her türlü şâibe, noksanlık ve taklitten arındırılmış olmasıyla ilişkisi bulunduğunu vurgulayan Noor Emad; zamanla -insanların nazarında- dinin gerektiği gibi düşünülmeden ve anlaşılmadan önceki nesillerden miras alınan bir tür taklit, örf-âdet ve alışkanlıklar bütünü hâline geldiğini ifade etmektedir. Bu durumun; dine anlam katan sorgulamaya, dolayısıyla bilinçli iman etmeye gölge düşürdüğünü belirtmekte ve inanan bir kimsenin amacının, taklidi iman seviyesinden hakikî iman seviyesine ulaşmak olduğunu vurgulamaktadır.

Dergimizin son deneme yazısı “Sembolizmin Tarihi Serüveni” başlığıyla Selçuk Güngör’e aittir. Güngör, yazısında semboller konusunu ele almakta ve öncelikle sembolün/şeâirin kelime ve kavramsal anlamına, ardından soyut ve somut yönüne odaklanmaktadır. Yazar, dinlerin inananlarına kazandırdığı sembollerin, onların yaşadıkları dünyayı özel bir perspektifle müşahede edebilmelerine imkân sağladığını, böylece insanın semboller sayesinde kendi özel konumundan çıkarak diğer insanlarla kendine özgü birliktelik biçimleri oluşturduğunu ifade etmektedir. Sembollerin dindeki önemine vurgu yapan Güngör, yazısında Kur’ân, namaz, Kâbe, hac, ezan gibi İslâm’ın alem ve nişanlarına, başka bir ifadeyle simge ve sembollerine de (şeâir-i İslâm) yer vermektedir.

Bu sayımıza Sümeyye Dayan, yazdığı “Karar” şiiri, Mevlüde Hüdanur Şağban ise “Tezhip Tablosu” ile katkıda bulunmaktadır.

Dergimize kıymetli yazıları ile katkı sunan öğrenci arkadaşlarımıza, Genç Atebe’nin yayın hayatına başladığı ilk günden itibaren bizi hiçbir zaman yalnız bırakmayan Doç. Dr. Mehmet Murat KARAKAYA hocamıza, yazıların değerlendirilmesi aşamasında görüş ve yönlendirmeleriyle bize destek olan Arş. Gör. Muhammed Abdullah HAKSEVER ile Arş. Gör. Ahmet Zahid ÖZCAN’a ve yardımlarını esirgemeyen tüm hocalarımıza teşekkürlerimizi arz ederiz.

Genç Atebe’nin sosyal bilimler alanına önemli katkılar sunmasını, ilim dünyasına yeni ufuklar açmasını temenni eder, bir sonraki sayısında değerli katkılarınızı bekleriz.

Gayret bizden, tevfik Allah’tandır.

Editör Kurulu

”

İslam Hukukunun Evrenselliğini Sağlayan Dinamikler *The Dynamics That Ensure The Universality of Islamic Law*

FATMA ARSLAN

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
İslami İlimler Fakültesi, Lisans Öğrencisi.
Ankara, Türkiye
Social Sciences University of Ankara,
Faculty of Islamic Sciences, Undergraduate.
Ankara, Turkey

Türü: Makale

ORCID 0000-0002-9660-0646

fatma.arslan@student.asbu.edu.tr

Geliş Tarihi: 10 Aralık 2022 | **Yayın Tarihi:** 21 Aralık 2022

1. Makale

Atıf/Citation: Arslan, F. (2022). "İslam Hukukunun Evrenselliğini Sağlayan Dinamikler". *Genç Atebe Dergisi* 3, 7-14

Özet

İnsanlık sürekli olarak bir gelişim ve değişim süreci içindedir. Bunun yanı sıra her coğrafya ve milletin birbirinden farklı değer ve yaşam anlayışlarına sahip olduğu da bir gerçektir. Bu değişim ve çeşitliliğe rağmen İslam tüm insanlık için genel prensipler ortaya koyarak bir çatı görevi üstlenmektedir. İnsanlığa gönderilmiş son din olarak her çağa ve coğrafyaya hitap etme misyonuna sahip olan İslam, insanlara Allah'ın koyduğu kurallar dâhilinde bir hayat sürdürmelerini emreder. Kişinin hayatını idame ettirirken zamana ve mekâna bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal değişimlerden uzak kalması ise düşünülemez. Zira gelişim ve değişim insanlığın tabiatında var olan kaçınılmaz bir olgudur. İnsanlığı bu değişiminin içinde yaratan Allah, şüphesiz ki toplumsal düzeni sağlaması için koyduğu kanunları da bu değişime uygun olarak belirlemiştir. İslam hukuku incelendiğinde, bu sosyal değişime paralel olarak gelişmelere uyum sağladığı, zamanın ihtiyaçlarına gerekli çözümler sunduğu, her çağda ve coğrafyada uygulanabildiği görülmektedir. Çalışmamızda İslam hukukuna bu dinamikliği veren ve onu evrensel bir hukuk sistemi statüsüne getiren nitelikler üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam hukuku/Fıkıh, Değişim, İctihad, Dinamizm, Örf.

Abstract

Humanity is in a continuous process of development and change. In addition to this, it is a fact that every geography and nation has different values and concepts of living. Despite this change and diversity, Islam assumes the role of a roof by revealing general principles for all humanity. Islam, which has the mission of addressing every age and geography as the last religion sent to humanity, commands people to live a life within the rules set by Allah. It is unthinkable for a person to stay away from social changes that occur depending on time and place while sustaining his life. Because development and change is an inevitable phenomenon that exists in the nature of humanity. Undoubtedly, Allah, who created humanity in this change, has determined the laws he has set in order to maintain the social order in accordance with this change. When Islamic law is examined, it is seen that it adapts to developments in parallel with this social change, offers necessary solutions to the needs of the time, and can be applied in every age and geography. In our study, the qualities that provide this dynamism to Islamic law and bring it to the status of a universal legal system are emphasized.

Keywords: Islamic Law/ Fiqh, Change, Ijtihad, Dynamism, Custom.

Giriş

Tarih boyunca hayatın her alanında bir takım değişim ve gelişimler yaşanmış hâlen de yaşanmaktadır. Nitekim değişim, hayatın bir kanunu ve kâinatın geleneğidir.¹ İnsanların sosyal hayatları, yaşam tarzları, ahlaki tutum ve davranışları da zaman içerisinde çeşitli değişim ve dönüşümlere maruz kalmıştır. Toplumlar da varlıklarını sürdürmek için bu değişen zamana ve şartlara daima ayak uydurarak dinamiklerini korumuş ve hiçbir zaman statik olmamışlardır. Bu değişimler neticesinde ise toplumlarda yeni beklenti ve ihtiyaçlar ortaya çıkmış, çeşitli problemler meydana gelmiştir.

Toplumsal düzeni sağlamakla mükellef olan hukuk sistemlerinin toplumdaki bu değişimlere kayıtsız kalması düşünülemez. Çünkü başarılı bir hukuk sisteminden beklenen; toplumdaki değişimleri göz önünde bulundurarak düzeni sağlaması, insanların beklentilerine cevap vermesi, onların ihtiyaçlarını gidermesi ve adaleti sağlamasıdır. Bu da toplumdaki değişimlere paralel olarak hukuki normların yenilenmesi ve geliştirilmesi anlamına gelmekte ve hukuk sistemlerinin dinamik bir yapıda olmasını gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla hukuk, toplumsal değişimin yanında yer almak ve olası çatışma durumlarını engellemek için sürekli değişen sosyoekonomik şartlara kendini uydurmak zorundadır.² Hülâsa başarılı bir hukuk sisteminden bahsetmek için bu sistemin hem maddi hem de manevi alanda oluşan değişimlere karşı nitelikli cevaplar sunması ve dinamik bir yapıda olması gerekir.

Bu çalışmamızda İslam hukukunun değişen şartlara ve zamana karşı evrenselliğini ve dinamikliğini korumasını sağlayan etkenleri ortaya koymaya çalışacağız. İslam dini, insan hayatının tüm yönlerini düzenleyen kurallar ihtiva etmektedir. Allah, insanı yaratıp başıboş bırakmamış, hayatını bir düzen içerisinde idame ettirmesi için belirli kurallar koymuştur. İslam hukuku da bu kuralların bir parçasını teşkil etmektedir. İslam'ın gönderilen son din olması; İslam hukukunun da toplumsal değişim karşısında kendini yenileyen, tüm çağlara ve ırklara hitap eden, değişime açık olan, evrensel ve dinamik bir hukuk sistemi olmasını zorunlu kılmaktadır. Nitekim İslam hukuku değişen şartlara uyum sağlayan ve ortaya çıkan yeni problemlere çözüm üretebilen bir hukuk sistemidir. *Mecelle*'de bu durum "Zamanın değişmesiyle hükümlerin değişmesi inkâr edilemez" şeklinde kurallaştırılmıştır.³ Hükümlerin değişmesinden kasıt hükümlerin kaldırılması, helal olanın haram kılınması ya da haramın helal kılınması değildir. İslam hukukunda sübutî ve delaleti nas ile kesin olan değişmez hükümler bulunmaktadır. Değişime kapalı olan bu hükümler İslam hukukunun asli kimliğini koruyarak var olmasını sağlamakta ve değişim için sağlam bir zemin hazırlamaktadır.⁴

İslam hukukunun her çağda ve coğrafyada uygulanabilirliğini sağlayan dinamiklerin başında vahiy kaynaklı bir hukuk sistemi olması ve naslara dayanması yer alır. Ayrıca hükümlerde esneklik payı olması, nakli kaynakların yanında akli kaynaklara da yer verilmesi, ictehad mecburiyetini benimsemesi, hükümlerin illetler üzerine inşa edilmesi, maslahat ve mefsedet dengesini gözetmesi ve örfe değer vermesi gibi nitelikler de İslam hukukuna dinamizm kazandırmaktadır. Bu nitelikleri şu şekilde açıklayabiliriz:

¹ Ejder Okumuş, *Toplumsal Değişme ve Din* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2015), 20.

² Nihat Dalgın, "Değişim Stratejisi Açısından Hukuk ve İslam Hukuku", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/16 (Ağustos 2004), 75.

³ Meryem Karadağ, *İslam Hukukundaki Değişim Olgusunun Fürû-i Fıkha Yansıması: Devlete İsyân Suçu (Bağy) Örneği* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 20.

⁴ Recep Özdemir, "Fıkhi Hükümlerde Değişim ve Gelişim İmkânı", *The Journal of Academic Social Science Studies* 54 (2016), 217.

1. İslam Hukukunun Naslara Dayanması ve Evrenselliği

İslam hukukunun vahiy kaynaklı olması, onun evrensel bir hukuk sistemi olmasının en büyük dayanağıdır. İslam nasıl ki Allah'ın gönderdiği son din⁵ olarak tüm insanları ve tüm zamanları kuşatan evrensel bir niteliğe sahipse, insana hak ve sorumluluklarını öğreten İslam hukuku da bu evrenselliğe yani her çağda ve her coğrafyada uygulanabilme niteliğine sahiptir. İslam hukuku diğer beşeri hukuk sistemleri gibi sadece insan kaynaklı değil, vahiy kaynaklı ve dine dayalı bir sistemdir; dolayısıyla İslam var oldukça İslam hukuku da varlığını sürdürecektir.

İslam hukukunun ilk ve temel kaynağı olan Kur'an yeryüzündeki en üstün hukuk kaynağıdır. Nitekim İslam hukukunda kural koyucu/şâri' bütün insanların tek Yaratıcısı olan⁶ ve onları en iyi tanıyan⁷ Allah-u Teâlâ'dır. Bizi bizden daha iyi tanıyan ve her şeyi en ince ayrıntısıyla bilen Allah-u Teâlâ'nın koyduğu kurallar şüphesiz ki tüm insanlar için en uygun hukuki normlardır. Bu bağlamda O'nun belirlediği kaideler insan fitratını bozan faktörlerin karşısında durarak fitratı muhafaza eden, ihtiyaçlara cevap veren ve her toplum için maslahat sağlayan⁸ en ideal ve evrensel hükümlerdir.

Bu noktada şu hususun da altını çizmek gerekir: Tevhid ilkesi gereği hükümlerin Allah tarafından konulması sebebiyle İslam hukukunun değişime kapalı ve statik olduğu iddiası asılsızdır. Zira Kur'an'ın sübutu kat'i (kesin) iken, delâleti zannî olabilir. Kur'an bize lafzen ve manen tevatür olarak ulaşmıştır⁹ ve tevatür yoluyla nakledilen bir metnin doğruluğu kesindir. Bu anlamda Kur'an hiçbir değişime uğramadan günümüze kadar gelmiştir ve hiçbir şekilde değiştirilemeyecektir.¹⁰ Ancak Kur'an ayetlerinin hükümlere delaleti kat'i (kesin) veya zannî olabilir. Nitekim bazı ayetler kesin hüküm bildirerek yoruma açık değilken bazı ayetler birkaç anlama gelecek şekilde ihtimal barındırmaktadır. Anlam bakımından oldukça zengin olan ve ince manaları bünyesinde barındıran Arapça, müctehidi Kur'an'daki çeşitli anlamlara ulaştırmakta ve İslam hukukuna geniş bir ictihad yelpazesi sunmaktadır. Böylece farklı kültür ve coğrafyalardaki insanlar bu ihtimallerden ve ictihadlardan kendilerine en uygun olanı tercih etme fırsatına sahiptirler. Nitekim İslam mezhepleri de bunun en bariz örneğidir. Kur'an ahkâmının bu şekilde -ihtimaller dâhilinde- farklı yorumlanması onun evrensel olarak anlaşılmasını sağlamaktadır ve statik olduğu iddiasına da bir cevap niteliğindedir.

İslam hukukunun ikinci kaynağı olan sünnet, Kuran'da belirlenen temel ilkelerin uygulamaya geçirilmesi ve hükümlerin açıklanması hususunda önemli bir yere sahiptir. Nitekim Allah Rasulü'nde (s.a.s) bizler için güzel bir örneklik vardır.¹¹ Ayrıca sünnet, değişen şartlar ve değişimler sırasında Kur'an hükümlerinin nasıl yorumlanacağı ve bir hüküm koyarken nelerin esas alınacağı konusunda müctehidlere örneklik teşkil etmektedir.

⁵ el-Ahzâb 33/40.

⁶ el-Mü'min 40/62.

⁷ el-Mülk 67/14.

⁸ Şirin Gül, "Toplumsal Değişim ve İslâm Hukuku", *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (Haziran 2019), 33.

⁹ Zekiyüddin Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, çev. İbrahim Kafı Dönmez. (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 65.

¹⁰ el-Hicr 15/9.

¹¹ el-Ahzâb 33/21.

İslam hukukunun din kaynaklı olması ve bilhassa ahlak- hukuk- inanç bütünlüğünü sağlaması onu diğer hukuk sistemlerinden ayırmakta ve daha yüksek bir konuma getirmektedir. Bir toplumun huzur ve barış içinde yaşamasını sağlamak için hukuk kurallarının yanı sıra insanların manevi yönünü de göz önünde bulunduran gerekli ahlaki ilkeler getirilmelidir. Lakin seküler hukuk sistemleri herhangi bir ahlaki norma yer vermekten ziyade toplumu hukuk kurallarıyla idame ettirmektedir. Buna karşın İslam hukuku ahlak, inanç ve hukuk bütünlüğünü gözeterek hükümlerinin insanlar için daha uygun ve geçerli olmasını sağlamaktadır. Nitekim hukuk gerçek gücünü bireylerin vicdanlarında edindiği yerde bulabilir.¹²

İslam hukuku da tam bu noktada ahlaki yapıyı ortaya koyarak bireylerin vicdanına seslenmekte ve kişilerin iç disiplinini harekete geçirerek kendi kendilerini hesaba çekmelerine imkân tanımaktadır. Bu konuyu delillendirmek için şu örneği verebiliriz: “1919 yılında ABD alkolü yasakladı. Bu çerçevede içki satışını, üretimini ve ticaretini yasaklayan kanunlar çıkardı. 14 yıl bunun takipçisi oldu ve bu seneler içinde birçok cezalar uygulandı. Buna rağmen içki fabrikalarının sayısı gizli bir şekilde 10 kat arttı.”¹³ İslam gelmeden önce Araplar da şarap bağımlısı idi. İslam bunu yasakladığında sahabe nasıl ve ne zaman yasaklandığını araştırmaya lüzum görmeden içmeyi bıraktılar ve küpleri dahi kırarak içindeki şarapları döktüler.¹⁴ Örneklerde de görüldüğü üzere seküler hukuk sistemi çıkardığı kanunlarla alkolü yasaklamasına rağmen tüketimini azaltamazken İslam’ın şarabı yasaklaması üzerine sahabe sorgusuz sualsiz bunu kabul etmiş ve tekrar dönmek üzere içmeyi bırakmıştır. Bu da evrensel bir hukuk sisteminden bahsetmek için tek başına hukuk kurallarının yeterli olmadığını, -İslam hukukunda olduğu gibi- ahlak, inanç ve hukuk kurallarının tek bir çatıda birleştirilmesi gerektiğini gözler önüne sermektedir.

2. İslam Hukukunun Esnekliği

Kur’an’ın ahkâm ayetlerinde zamandan ve mekândan bağımsız genel ilkeler belirlenmesi ve hükümlere delalet eden bazı ayetlerin farklı şekilde yorumlanması İslam hukukunun esnek ve dinamik oluşuna delildir. Kur’an’ın hüküm koymadaki üslubu incelendiğinde; öncelikle genel ilkeleri belirlediği, detay ve teferruata yer vermediği görülmektedir. Kur’an ayetlerinden çıkarılan hükümlerin çoğu genel niteliğe sahiptir. Yorumla açık olmayan genel hükümler zaman, mekân, sosyal ve kültürel şartlardan etkilenmeyen evrensel nitelikli kuralları ihtiva etmektedir.¹⁵ Bu da nasların oldukça kapsamlı olduğunu ve çeşitli yorumlara açık olduğunu gösterir. Şâri’ Kur’an’da hükümlere işaret eden ayetleri genel çerçevede ele almıştır. Böyle olmasındaki hikmet, değişen toplumsal şartlara göre farklı hükümlerin çıkarılmasıdır. Böylece Kur’an’ın çizdiği bu çerçeve dâhilinde genel ilkelerin, değişen zaman ve şartlara bağlı olarak yorumlanmasıyla her çağa uygun yeni hükümler getirilmesi sağlanmıştır. Kur’an’ın belirlediği bu genel ilkeler değişen zamana ve şartlara göre yenilenmeye ihtiyaç duymazken ortaya koyulan yeni hükümler/ictihadlar değişen zamana ve şartlara göre yenilenebilmektedir.

¹² Saffet Köse, “İslam Hukukunun Statik Olduğu İddiasının Tahlili”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/6 (Temmuz 1996), 287.

¹³ Abdulhamid Tahmaz, *Mizatü’ş-Şerî’ati’l-İslamiyye* (Dımaşk 1991), 99. akt. Saffet Köse, “İslam Hukukunun Statik Olduğu İddiasının Tahlili”, 287.

¹⁴ Buhari, “Tefsir”, V/10-11; “Eşribe”, 3; Muslim, “Eşribe”, 3-10; Tirmizi, “Büyu”, 58.

¹⁵ Tevhit Ayengin, “Hukûkî Dinamizm ve İctihatta İsabet Tartışmaları”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 12/3 (2012), 144.

FATMA ARSLAN | İslam Hukukunun Evrenselliğini Sağlayan Dinamikler
| *The Dynamics That Ensure The Universality of Islamic Law*

Ayrıca Kuran’da teferruata dair çok soru sormak yasaklanmıştır. Çünkü teferruata dair sorulara verilen cevaplar ile Şâri’nin bıraktığı boşluklar doldurulacak, ictihad alanı daraltılacak ve hükümlerin esnekliği kaybolacaktır. “Ey iman edenler! Açıklandığı takdirde sizi sıkıntıya sokacak hususlarda soru sormayın. Kur’an indirilirken böyle sorular sorarsanız size açıklanır. Allah onlardan sizi muaf tutmuştur. Allah çok bağışlayıcıdır, halîmdir.”¹⁶

Hükümlerin kaynaklarını nasların teşkil ediyor olması ve bazı hükümlerde illetin açıkça belirtilmesi de İslam hukukunun dinamikliğini sağlayan diğer bir faktördür. Çünkü İslam hukukunda hükümler illetler üzerine inşa edilir. Naslarda illetin belirtilmesi kıyasa dayanarak hüküm vermeyi de mümkün kılmaktadır. Bu sayede müctehid, hükmü sabit olan bir konudaki illeti belirleyerek bunu değişen şartlar dâhilinde ortaya çıkan ve hükmü sabit olmayan bir olaya uygular. Böylece İslam hukuku, Allah’ın çizdiği sınırlar dâhilinde gelişen ve değişen çağa uygun hükümler belirleyebilir.

3. İctihad Mecburiyeti

Zaman içerisinde insanların karşılaştığı toplumsal olayların ve problemlerin bir sınırı yoktur. Tekâmül hâlinde olan insanlığın sorun ve problemlerine daima yenileri eklenmektedir. Meydana gelen problemlerin net bir çözümünü belirlemek ve bu sınırsız sorulara tek tek cevap vermek de imkânsızdır. Bundan dolayı Allah, Kur’an’da çeşitli olayların çözümünü barındıran genel prensipler ortaya koymuştur.¹⁷ Zamana ve mekâna bağlı olmayan bu hükümler tüm zamanları ve mekânları kapsayan bir çatı hükmündedir. Bu hükümler fitrata uygunluğu sebebiyle de tüm milletlere hitap edebilmektedir. Ve her toplum bu temel prensipler çatısı altında kendine en uygun olan çözümü çekip almaktadır.

Şâri’nin Kur’an’da genel hükümleri belirlemesi, detaylara girmemesi İslam hukukunda ictihad kapısını açmıştır. Dinamikliği sağlamada temel etken olan ictihad, dinî bir vebce ve hayatî bir zaruret olarak görülmüştür.¹⁸ “Hâkim ictihad eder ve isabet ederse kendisine iki sevap verilir. Eğer ictihad eder ve hata ederse ona bir sevap vardır”¹⁹ gibi hadislerde ictihada teşvik edilmiş, hatta bir müctehidin kendi zannını bırakıp başka bir müctehidi taklit etmesi caiz görülmüştür.²⁰

Nitekim ictihad, İslam hukukunun yeni ihtiyaçlar ve problemler karşısında dinamik yapısını sağlayan önemli bir faktör olmuştur. Müctehid, Şâri’nin genel ilkeleri belirterek bıraktığı boşlukları şartlara, zamana ve mekâna göre ictihad ile belirleyerek İslam hukukunu durağan bir hâlden çıkartıp, hukukun pratikte uygulanabilirliğini ve dinamizmini sağlamaktadır. Bu nedenle ictihad, İslam hukukunun temel yapı taşlarından biri hâline gelmiştir.

İctihadın epistemolojik değeri “zann-ı galib”i ifade etmektedir. Bu nedenle İslam hukukunda bir görüşün diğer bir görüşe üstünlüğü olmadığı fikri benimsenmiş ve “İctihad ictihadı nakz etmez” ilkesi yaygınlık kazanmıştır.²¹ Müctehidin tüm birikimini ortaya koyarak mevcut sabitelerden hareketle

¹⁶ Kur’an Yolu (Erişim 10 Aralık 2022), el-Mâide 5/101.

¹⁷ Köse, “İslam Hukukunun Statik Olduğu İddiasının Tahlili”, 274.

¹⁸ Köse, “İslam Hukukunun Statik Olduğu İddiasının Tahlili”, 275.

¹⁹ Buhârî, “İtisam”, 21; Müslim, “Akdiye” 15.

²⁰ Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, çev. İbrahim Kafi Dönmez, 575.

²¹ Şahban Yıldırım, “İslam Hukuku Metodolojisinde İctihadın Epistemolojik Değeri ve Etik Boyutu”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 36 (Ekim 2018), 29.

çıkarmış olduğu hükmün doğruluğuna dair baskın bir kanaat oluşsa da bu hükmün hatalı olma ihtimali bulunmaktadır. Bir konu üzerinde farklı müctehidler farklı hükümlere ulaşabilir. Bir müctehidin ictihadı diğer müctehidin ictihadını bozmaz ve her iki hükmün de epistemolojik değeri zannı ifade etmesi sebebiyle birbirine nispeten aynı değerdedir. Ancak bir müctehidin, başkasının zannî kararına uymasından ziyade kendisinin ictihad ederek ulaştığı hükme uyması zaruridir.²² Hülâsa İslam hukukunda ictihad sayesinde her şarta, her çağa ve her coğrafyaya uygun hükümler verilmektedir. Hâl böyleyken ictihad kapısının kapandığına dair yorumların asılsızlığı da ortaya çıkmaktadır.

4. İslam Hukukunun Vahyin Yanında İstifade Ettiği Beşeri Kaynaklar

İslam'da hukukî dinamizmi sağlayan ve teşvik eden metodolojik bir yapı bulunmaktadır. Fıkıh usulündeki kıyas, istihsân, mesâlih-i mürsele ve istishâb gibi fer'î kaynaklar bu dinamizmin temel besleyicilerindedir.²³ Kur'an'ın hüküm koymadaki üslubunun yanı sıra beşerî ve ictihada dayalı olan bu kaynaklar da İslam hukukunun her çağda ve her coğrafyada uygulanabilirliğini sağlamaktadır.

Müctehidler bu kaynaklar bugünkü hukuk sistemlerinde de bir karşılık bulmaktadır. İstishâbın²⁴ günümüz hukuk sistemlerindeki karşılığı “suçsuzluk karinesi”²⁵ iken amelü ehli'l-Medine'nin (Medine halkının uygulamaları) günümüzdeki karşılığı “teamül hukuku”dur.²⁶ Bu da demektir ki İslam hukukunun bu kaynakları hem geçmişte uygulanan hem de bugün uygulanabilirliğini koruyan dinamik bir yapıdadır.

5. Maslahat-Mefsedet Dengesi

İnsanların faydalarını gözeten İslam hukuku, bünyesinde birey ve toplumun maslahatını/faydasını gözetme ve toplumdaki mefsedeti/zararı giderme kriterlerini barındırmaktadır. Sabit bir hükmün bulunmadığı ve kıyasın da mümkün olmadığı konularda fayda-zarar dengesinin gözetilmesiyle zuhur eden yeni hükümler ön plana çıkmaktadır. İslam hukukunda temel değer olarak kabul edilen beş zaruri maslahat vardır ki bunları şöyle sıralamak mümkündür: Dinin korunması, insan hayatının korunması, malın korunması, aklın korunması ve nefsin korunmasıdır.²⁷ İslam hukukunun maslahat sağlama isteği bu temel değerler üzerine inşa edilerek toplumun düzeni sağlanmaya çalışılmıştır. Maslahata binaen ortaya konulan bazı hükümler şu şekildedir: “Hz. Osman (r.a.) Medine'de nüfusun artması üzerine insanlara namazı duyurmak faydasını gözeterek bir ezan daha okutmaya başladı. Yine Hz. Ali (r.a.) bir maslahata binaen Ebü'l-Esved ed-Düeli'ye (ö.69/688) nahiv ilminin esaslarını koymasını emretmişti.”²⁸

²² Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, çev. İbrahim Kafi Dönmez, 574.

²³ Ayengin, “Hukukî Dinamizm ve İctihatta İsabet Tartışmaları”, 143.

²⁴ Aksine bir delil bulunmadığı sürece serbestlik ve yükümsüzlüğe yahut daha önce varlığı bilinen bir durumun devam ettiğine hükmetme yöntemi anlamında fıkıh usulü terimi.

²⁵ AİHS'nin 6. Maddesinin 2 numaralı fıkrasına göre “Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar suçsuzdur.”

²⁶ Teamül hukuku; bir yerde, grupta, kültürde eskiden beri yapılagelen şeyler, alışlagelmiş şeyler, öteden beri olagelen davranışlar, tutumlar bütünüdür.

²⁷ Gül, “Toplumsal Değişim ve İslâm Hukuku”, 40; Gazâlî, *el-Mustaşfâ min 'ilmi'l-uşûl*, I, 287; Şatubî, *el-Muvâfakat*, I, 38, II, 8-12.

²⁸ Karadağ, *İslam Hukukundaki Değişim Olgusunun Fûrû-i Fıkha Yansıması*, 52.

İslam hukukunun koymuş olduğu bu maslahat-mefsedet (fayda-zarar) dengesi değişen şartlar karşısında yeni hükümler verilmesinin önünü açmaktadır. Böylece İslam hukuku, her çağda ve coğrafyada oradaki toplumların maslahatını sağlayacak konularda bu dengeyi göz önünde bulundurarak dinamik hükümler belirlemektedir.

6. Örf

İslam hukukunun örfe değer vermesi ve kaynak olarak kullanması; onun her coğrafyada ve her çağda uygulanabilecek dinamik bir yapıya sahip, kapsamlı ve zengin bir hukuk olduğunun delilidir. Din, insanları olandan olması gereken yöne doğru bir değişime tâbi tutar. Bunu yaparken de toplumların sahip olduğu yaşam tarzını, alışkanlıklarını, adetlerini tamamen silip atmaz; aksine toplumdaki örf üzerine İslam'ın temel değerlerini yerleştirir. Çünkü insanların dine kolaylıkla girmeleri ve hükümlere kolayca alışmaları için dine kendi örflerinin de dâhil olması gereklidir. İslam her toplumu salt ve belli bir kalıba koyarak standartlaştırmaz. Zira her toplumun, dininin yanında kendi değerlerinin de korunması esastır. Ve ideal bir hukuk sistemi toplumdaki var olan gelenekleri de gözeterek din ile uyumunu sağlamalıdır. Nitekim İslam ya gittiği tüm coğrafyalarda dinin temel normlarıyla çelişmeyen adetleri uygulamıştır ya da bu adetleri dine uygun olacak şekilde çevirmiştir. Bu bağlamda örfü kaynak olarak kullanan İslam hukuku, dinin inanç alanından taviz vermeden tüm coğrafyalara ve çağlara uygun hükümler ortaya koymaktadır.

Çoğu hukuk sistemlerinde yazılı hukuk kurallarının bulunmadığı alanlarda hükmün örfe göre verilmesi gerektiği ilkesi benimsenmiştir. *Mecelle*'nin “Örf ile tayin nas ile tayin gibidir” (54.madde) ilkesi de örfün İslam hukukundaki etkisini göstermektedir.²⁹

Sonuç

Görüldüğü üzere İslam hukuku en başta vahiy kaynaklı olması ve naslara dayanmasıyla her çağa ve her coğrafyaya hitap edebilmektedir. Nitekim İslam hukukunda Şâri', âlemlerin yaratıcısı, Alîm ve Hakîm olan Allah'tır. Mahlûkatın her hâlini bilen Allah, Kuran'da insanın fitratına ve yaşamına en uygun ilkeleri belirlemiştir. Ahlakı Kur'an olan Rasulullah (s.a.s) ise Allah'ın; insanın bireysel, sosyal ve biyolojik yaşamına uygun ilkeler koyduğunu hayatında somut olarak bizlere göstermiştir. İslam hukuku, Kur'an ve sünnetten beslendiği müddetçe şüphesiz ki evrenselliğini sürdürecektir. Nasların yanında İslam hukukuna kaynaklık eden ve dinamizmini sağlayan kıyas, istihsân, mesâlih-i mürsele ve istishâb gibi diğer unsurlar da bu evrenselliği idâme ettiren dinamiklerdir. Bu hususta da icihadın önemi karşımıza çıkmaktadır ki icihad; İslam hukukuna, çağın değişen şartlarına karşı dinamikliğini kazandıran temel öğedir. Zira müctehid, dinde yer almayan hükümleri o çağa ve coğrafyaya uygun olacak şekilde genel ilkelerin dışına çıkmadan icihad hükümleriyle doldurmaktadır.

Netice itibarıyla de İslam hukuku, bünyesinde barındırdığı bu niteliklerle insanın sınır tanımayan istek ve arzularından sıyrılarak toplumsal düzeni sağlamakta, kula kulluğu engellemekte, birey ve toplumun maslahatını öncelemede, güçlünün yanında zayıfı korumakta ve hakkı gözeterek gerçek adaleti sağlamaktadır.

²⁹ Dalgın, “Değişim Stratejisi Açısından Hukuk ve İslam Hukuku”, 101.

Kaynakça

- Şaban, Z. *İslam Hukuk İlminin Esasları*. çev. İbrahim Kafi Dönmez. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.
- Okumuş, E. *Toplumsal Değişme ve Din*. İstanbul: İnsan yayınları, 4. Basım, 2015.
- Dalgın, N. "Değişim Stratejisi Açısından Hukuk ve İslam Hukuku". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/16 (Ağustos 2004), 111-128.
- Köse, S. "İslam Hukukunun Statik Olduğu İddiasının Tahlihi". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/6 (Temmuz 1996), 255-295.
- Gül, Ş. "Toplumsal Değişim ve İslam Hukuku". *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (Haziran 2019), 19-52.
- Karadağ, M. *İslam Hukukundaki Değişim Olgusunun Fürû-i Fıkha Yansıması: Devlete İsyân Suçu (Bağy) Örneği*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Yıldırım, Ş. "İslam Hukuku Metodolojisinde İctihadın Epistemolojik Değeri ve Etik Boyutu". *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 36 (Ekim 2018), 21-34.
- Erdoğan, M. "İslam Hukuku ve Değişim: Sabiteler ve Değişkenler". *Tevilat* 1/1 (Haziran 2020), 121-138.
- Özdemir, R. "Fıkhi Hükümlerde Değişim ve Gelişim İmkânı". *The Journal of Academic Social Science Studies* 54 (2016), 215-239.
- Ayengin, T. "Hukûkî Dinamizm ve İctihatta İsbet Tartışmaları". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 12/3 (2012), 139-158.

İslam Sanat Düşüncesi *Islamic Art Thought*

ŞEVVAL ARICI

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
İslami İlimler Fakültesi, Lisans Öğrencisi.
Ankara, Türkiye
Social Sciences University of Ankara,
Faculty of Islamic Sciences, Undergraduate.
Ankara, Turkey

Türü: Makale

ORCID 0000-0003-1264-4041

sevval.arici@student.asbu.edu.tr

Geliş Tarihi: 14 Mayıs 2022 | **Yayın Tarihi:** 21 Aralık 2022

2. Makale

Atıf/Citation: Arıcı, S. (2022). "İslam Sanat Düşüncesi". *Genç Atebe Dergisi* 3, 15-19

Özet

Sanat; duygu, düşünce, örf ve inanışları çeşitli araçlar ve yöntemler kullanarak aktarmamızı sağlamaktadır. İnsan hayatının her anına anlam kazandıran ve düzenleyen din; mensubunun sanat hakkındaki fikriyatını da etkilemektedir. Nitekim İslam dininde de durum bu şekilde tezahür etmektedir. İslam'da sanat, Allah'ın rızasını kazanmak için yapılan uğraşlardan biri olarak görülmektedir. Bu çalışmada İslam sanatının özellikleri ve İslam sanat düşüncesi ele alınmaktadır. İslam sanatının özellikleri, İslam sanat eserleri çerçevesinde aktarılmaktadır. Ayrıca Müslüman bir sanatçının sanat anlayışı ve sanata olan yaklaşımına da değinilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de geçen güzellik ve sanat ile ilgili ayetlere ve kavramlara da yer verilmektedir. Bu bağlamda İslam sanat düşüncesi ve İslam sanat özellikleri açıklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sanat, İslam, Tevhit, Ahlak, Müslüman.

Abstract

Art enables us to convey emotions, thoughts, customs and beliefs by using various tools and methods. Religion which gives meaning and organizes every moment of human life, also affects the member's opinion about art. As a matter of fact, this is also the case in Islam. In Islam, art is seen as one of the efforts made to gain the consent of Allah. In this study, the characteristics of Islamic art and the thought of Islamic art are discussed. The characteristics of Islamic art are conveyed within the framework of Islamic art works. In addition, a Muslim artist's understanding of art and his approach to art are also mentioned. The verses and concepts related to beauty and art in the Quran are also included. In this context, Islamic art thought and Islamic art features are explained.

Keywords: Art, Islam, Tawhid, Ethics, Muslim.

Giriş

Geçmişten günümüze medeniyetlere bakıldığı zaman hepsinin sanatla bir bağlantısı olduğu görülmektedir. Sanat, insanların duygu, düşünce ve inanışlarını aktarmada kullanılan vazgeçilmez bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan hayatını her anlamda düzenleyen ve hayata anlam katan dinin de mensubunun sanat anlayışını bizatihi etkilediği görülmektedir. Bu çerçevede sanat dinde yer almaktadır. Bu yüzden yazımızda İslam dinindeki sanat anlayışını anlatmaya çalışacağız.

Sanat kelimesi sözlükte; “Bir duygu, tasarı, güzellik vb.nin anlatımında kullanılan yöntemlerin tamamı veya bu anlatım sonucunda ortaya çıkan üstün yaratıcılık”, “Belli bir uygarlığın veya topluluğun anlayış ve zevk ölçülerine uygun olarak yaratılmış anlatım”¹ anlamlarına gelmektedir. Terim olarak ise “maddî veya zihnî bir iş ve çabada izlenen düzenli ve özel yol, yöntem”² olarak tanımlanmaktadır.

İslam’da sanat, ilahî hakikati arama faaliyeti ve ona ulaşmak için bir vasıta’dır.³ İslam sanatı “En büyük sanatkar Allah’tır” düşüncesi çerçevesinde şekillenmiştir. İslâm sanatı bütün şekillerinde İslâm’ın varlık ve hayatı algılayış ve anlamlandırış biçimini yansıtır.⁴ İslam sanatında ortaya çıkan eserlere ya da âlemdeki güzelliklere Allah’ın cemal sıfatının bir tecellisi olarak bakılmaktadır. Bulduğu âlemdeki güzelliklerin farkında olan insana bununla birlikte Allah’ı bilme ve tanıma yolları da açılmaktadır. Nihayet, güzellik Hakk’ın ve âlemdeki tezahürlerinin asli bir niteliğidir.⁵ İslam sanatı bu konuyu her zaman göz önünde bulundurmıştır. İslam dininin sanat ile ilişkisine baktığımız zaman İslam ve sanat arasında kurulan denge de önem arz etmektedir. Din, İslam sanatında ilham niteliği taşımaktadır. Sanat, dini asla cüretkâr bir şekilde kullanmaya kapılmamıştır. İslam dini her zaman din ve sanat arasındaki bağlantıyı ince ve hassas şekilde kurmuştur. İslam medeniyetinde din, din olma; sanat da sanat olma bilincinde birbiriyle ilişkilendirilmiş; fakat birbirinden bağımsız olarak görevlerini yerine getirmişlerdir. İslam medeniyetinde sanat asla dinin yerini almak istememiştir. Batı medeniyetlerinde görüldüğü gibi sanat İslam’da dine muhalif bir olgu olmamıştır. Batı medeniyetinin sanat anlayışında ortaya çıkan din ve dünya ayrımı da bu hususta İslam sanatında bulunmamaktadır. İslam sanat anlayışının meydana getirdiği eserlere baktığımız zaman din ile sanatın birbiri ile iç içe olduğu görülmektedir. Bunu bir musikişinası musikiyi icra ederken ya da bir mimarı camiyi inşa ederken görmek mümkündür. İslam sanatının temel gayesi, görünenin arkasındaki görünmeyene ulaşmak, pratikteki gayesi ise dünyayı ve hayatı güzelleştirmektir.⁶

1. Kur’an-ı Kerim’de Güzellik ve Sanat İle İlgili Kavramlar ve Ayetler

Kur’an-ı Kerim’de güzellik ve sanat ile ilgili birçok kavram ve ayet geçmektedir. Kur’an-ı Kerim’de geçen “Ahsen, Bedi’, Cemal, Cemil, Hüsn, Hasen, Hasene, Hasenât, Hüsnâ, Hasnâ, Latif, Tayyib, Sana’a” gibi kavramlar sanat ile ilgili kavramlardan bazılarıdır. “Hüsn” kelimesi ve aynı kökten türeyen kelimeler güzellik anlamına gelmektedir. Aynı şekilde “Tayyib”, “Latif”, “Bedi”, “Cemal” ve “Cemil”

¹ Şükrü Haluk Akalın vd., “sanat”, *Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Dil Kurumları, 11. Basım, 2011), 2024.

² Turan Koç, “Sanat” *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/90-93.

³ Enver Çakmak vd., *İslam Kültür ve Medeniyeti* (Ankara: MEB Yayınları, 2018), 86.

⁴ Koç, “Sanat”, 36/90-93.

⁵ Turan Koç, “İslam Sanat Geleneği ve Estetiği”, *Eskiye Dergisi* 16 (2010), 38.

⁶ Koç, “İslam Sanat Geleneği ve Estetiği” 38.

kelimeleri de güzel anlamında yer almaktadır. “Sana’a” kelimesi ise bizzat sanat anlamında geçmektedir. Kavramların geçtiği ayetlerden bazıları şunlardır: Secde suresinin 7. ayetinde “O yarattığı her şeyi güzel yapmış...”⁷ buyrulur. Aynı şekilde İsra suresinin 53. ayetinde “Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler...”⁸, Mü’min suresinin 64. ayetinde “Yeryüzünü sizin için yerleşim alanı yapan, göğü de (üstünüze) bina eden, size şekil veren, şeklinizi de güzel yapan ve sizi temiz nimetlerle rızıklandıran Allah’tır. İşte rabbiniz olan Allah; âlemlerin rabbi olan Allah yüceler yücesidir”⁹, Neml suresinin 88. ayetinde ise “Dağları görür, onların durduğunu sanırsın; oysa bulutlar gibi hareket ederler. Bu, her şeyi sapasağlam yapan Allah’ın sanatıdır. Şüphesiz ki O, yaptıklarınızdan tamamıyla haberdardır”¹⁰ buyrulur. Ayetlerden de anlaşıldığı gibi Allah âlemi ve insanı güzel bir şekilde yaratmış; onları güzelliklerle donatmıştır.

2. İslam Sanatının Özellikleri

İslâm sanat eserleri, onları ortaya koyanların inanç ve hayat tarzlarının en somut göstergesidir.¹¹ Kur’an-ı Kerim’in esaslarını merkeze alan ve bu esaslara göre şekillenen İslam sanatının belli başlı özellikleri bulunmaktadır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz: **a)** İslam sanatının merkezinde tevhid ilkesi bulunur. Tevhid ilkesi İslam sanatının dünya görüşü niteliğindedir. Tevhid ilkesi ile meydana gelen sanat, Müslüman toplumun sanat anlayışına birlik anlamı kazandırır. Tevhid ilkesi, İslam sanatını evrensel hakikatin bir dili hâline getirmektedir. Buna örnek olarak İslam mimarisini örnek verebiliriz. **b)** İslam sanatında en iyiye ve en güzele ulaşırma çabası vardır. İslam sanatında gelişim ve olgunluk esastır. Geleneğe saygı duyulur ve sahip çıkılır. Bunun yanında gelenekten gelen birikim geliştirilmeye gayret gösterilir. **c)** İslam sanatı ahlak anlayışına sahiptir. İslam sanatında belirleyici kuralları ortaya koymada ahlâk önemli unsurlardan biridir. Sanatın ahlâka uygun olması bakımından ahlâk bir ölçüttür. Bu açıdan ahlâka hizmet etmeyi amaç edinen ve kelime olarak ahlaklı olan anlamına gelen ve edep fiilinden türeyen İslam sanatının çok önemli parçası olan edebiyat ilmi de ahlâk çerçevesinde değerlendirilir. **d)** İslam sanatı işlevseldir. İslam sanatı toplumun maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamayı amaç olarak görmektedir. Sadece zevk için bir eseri ortaya koyma ya da eseri bir amaç dışında yerine getirme İslam sanat anlayışında yer almamaktadır. **e)** İslam sanatında resim ve heykellerde bulunan tasvir hoş karşılanmamıştır. İslam sanatında tabiat ve nesne gibi unsurlar olduğu gibi eserlere aktarılmamaktadır. Tabiat ve nesnelere gerçeğe uygun bir şekilde tasvir edilmez. İslam sanatında tabiat ve nesne gibi unsurlar soyutlama yoluyla eserlere aktarılmaktadır. Ona yeni bir üslup katılır. Buna örnek olarak minyatür sanatını örnek verebiliriz. Minyatür sanatında derinlik, ışık, perspektif gibi unsurlar yoktur; fakat bir olayın ya da onun varlığının tasviri bulunmaktadır.¹²

İslam sanatı sahip olduğu bu özellikler çerçevesinde şekillenmiş ve bu özellikler ile anlam kazanmıştır. İslam sanatının dünya görüşünü oluşturan bu özellikler ile bu sanat diğer sanatsal düşünce ve yaklaşımlardan ayrılmıştır. Sanat eserlerinde bu özellikleri dikkate alan ve sanatını icra eden Müslüman sanatkarlar da her zaman bu özelliklere özen göstermiş ve hassas davranmıştır. İslam sanatını diğer sanat düşüncelerinden ayıran bu özellikler, bu sanat anlayışını genel hatlarıyla ortaya koymaktadır.

⁷ Kur’an Yolu (Erişim 22 Temmuz 2022), es-Secde 32/7.

⁸ El-İsra 17/53.

⁹ El-Mü’min 40/64.

¹⁰ En-Neml 27/88.

¹¹ Koç, “Sanat”, 36/90-93.

¹² Çakmak vd., *İslam Kültür ve Medeniyeti*, 86.

3. Müslüman Bir Sanatçının Sanat Anlayışı

Belirtilen bu özelliklere sahip olan İslam sanatı aynı zamanda sanatkârın sanat görüşü ekseninde şekillenmektedir. Sanatkârın sanatını icra ederken sahip olduğu düşünce dünyası onun eserinde bizatihi etkindir. Sanatçının fikir âlemi onun eserine yansımaktadır. Bu bakımından “Müslüman bir sanatçının sanata bakış açısı nasıldır?” sorusunu değerlendirelim ve açıklayalım:

Müslüman bir sanatçı yaptığı işte kendini icra ettiği sanatın bir öznesi olarak görmez. Aksine Müslüman bir sanatkâr kendisinin icra ettiği sanatta ilahî iradenin tezahürüne bir vesile olduğunu bilir. Müslüman bir sanatçı sanatın asıl sahibinin Allah olduğu bilir. O esasen yaratılmış olanı tasvir ettiğini ve kendisinin sanat adına bir elçi olduğunu bilir. Bu bilinçte olan Müslüman bir sanatçı tevazu sahibi olur ve kibirden uzaklaşır. Sanatkâr, Allah’ın kendisine verdiği yetenek için şükreder. Eserlerini icra ederken bunu öldükten sonra rahmetle anılmak isteğiyle gerçekleştirir. Eserlerine sadaka-i cariye suuruyla yaklaşır ve öyle olmasını ister. Müslüman bir sanatçı sanatında tevhit hususuna çok önem vermektedir. Doğayı olduğu gibi eserlerinde betimlemez ve aktarmaz. Müslüman bir sanatçı İslam sanatının soyutlama özelliği çerçevesinde; doğada gördüğünü soyutlama yöntemi kullanarak gerçek hâlimden uzaklaştırır ve ona kendi üslubunu katar. O, kendinden önceki birikim hazinesini değerlendirir ve geliştirmeye çalışır, geleneğe saygı duyar ve ona sahip çıkar. Onu değiştirip ya da bozup yenisi yapmak istemez.

İslam dini sanata ve estetiğe önem vermektedir. “En büyük sanatkâr Allah’tır” düşüncesi ile şekillenen İslam sanatı, Müslümanları sanat ile ilgilenmeye teşvik etmektedir. Hazreti Muhammed (s.a.s)’in “Allah güzeldir, güzeli sever”¹³ hadisi Müslümanları sanata ve estetik olana teşvik etmektedir. İslam sanat düşüncesindeki amaç, âlemdeki sanat ve güzellikleri görerek âlemin yaratıcısı olan Allah’ı (cc) arayıp bulmaktır. Necip Fazıl Kısakürek de, “Anladım işi, sanat Allah’ı (cc) aramakmış; marifet bu, gerisi yalnız çelik-çomakmış...” dizileriyle sanatın amacının Allah’ı aramak olduğunu vurgulamıştır.

Sonuç

İslam dini her zaman güzelliği ve güzel olmayı önemser. Kur’an-ı Kerim’de de geçtiği gibi “Şüphesiz biz insanı en güzel biçimde yarattık”¹⁴ buyrulmaktadır. Allah, insanı en güzel şekilde yaratmıştır. Bundan hareketle insanın dünyada ve ahirette güzel yaşaması ve güzellikleri görmesi istenmiştir. Âlemdeki ve insandaki bu güzelliklerden yola çıkan Müslüman bir sanatkâr Allah’ı arar ve onun rızasını kazanmak ister. Bu sebeple de güzel uğraşlar edinir ve onlarla ilgilenir. Bu çerçevede Allah’ın rızasını kazanmak amacıyla İslam sanatı meydana gelir. İslam medeniyetinde büyük bir yer edinen İslam sanatı diğer sanatsal akımların anlayışından farklı bir şekilde ortaya çıkmıştır. İslam sanat anlayışı İslam dini çerçevesinde şekillenmiştir. İslam dini her zaman İslam sanat anlayışının ilham kaynağı olmuştur. İslam sanat anlayışı Kur’an-ı Kerim’in esaslarına göre şekillenmiş ve İslam sanatının özellikleri de bu şekilde meydana gelmiştir. İslam sanatı asla dine karşı bir unsur olmamıştır. İslam sanatında; inanç, dinî temel prensipler ve ahlaki esaslara dikkat edilmiştir. Bu çerçevede sanat meşru hâle gelmiştir. Eserini icra eden her Müslüman sanatkâr, Allah’ın en büyük sanatkâr olduğunu bilmiş ve

¹³ Müslim, “İman”, 147.

¹⁴ Kur’an Yolu çev. Mustafa Çağrı vd. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017) et-Tin 95/4.

eserlerini bu düşünce üzerine inşa etmiştir. “Bu yüzden Allah onlara dünya nimetini ve ahiret nimetinin de güzelini verdi. Allah işini güzel yapanları sever”¹⁵ ayetinde buyrulduğu gibi Yüce Allah insanlara yaptığı işi güzel yapmayı emretmiş ve ihsan sahibi kişileri sevdiğini zikretmiştir. Bu bilinçte olan Müslüman bir sanatkâr daima işini güzel ve ustaca yapmaya özen gösterir.

Kaynakça

- Akahn, Ş. H. vd. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 11. Basım, 2011.
- Çakmak, E. vd.. *İslam Kültür ve Medeniyeti*. Ankara: MEB Yayınları, 2018.
- Koç, T. “Sanat”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 36/90-93. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Koç, T. “İslam Sanat Geleneği ve Estetik”. *Eskiye Dergisi* 16 (2010), 35-47. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/483459>
- Kur’ân Yolu* Erişim 22 Temmuz 2022. <https://kuran.diyaret.gov.tr>
- Kur’ân Yolu* çev. Mustafa Çağrı vd. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 6.Basım, 2017.

¹⁵ Âl-i İmrân 3/148.

ZEHRA BETÜL TİNKİR | Bir Soyut Resim Sanatı Olarak Hüsni Hat
| *Husn-i Hat as an Abstract Painting Art*

Bir Soyut Resim Sanatı Olarak Hüsni Hat

Husn-i Hat as an Abstract Painting Art

ZEHRA BETÜL TİNKİR

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
İslami İlimler Fakültesi, Lisans Öğrencisi.
Ankara, Türkiye
Social Sciences University of Ankara,
Faculty of Islamic Sciences, Undergraduate
Ankara, Turkey

Türü: Makale

ORCID 0000-0002-0704-612X

zehrabetul.tinkir@student.asbu.edu.tr

Geliş Tarihi: 4 Haziran 2022 | **Yayın Tarihi:** 21 Aralık 2022

3. Makale

Atıf/Citation: Tinkir, Z. B. (2022). "Bir Soyut Resim Sanatı Olarak Hüsni Hat". *Genç Atebe Dergisi* 3, 20-26

Özet

Yazı, insan hayatının her alanında duygu, düşünce ve fikirlerin aktarılmasında başat rol oynamış bir iletişim aracıdır. Tarihsel süreç içerisinde yazının bilgiyi kaydetme, muhafaza etme görevi farklı hâllere evrilmiş; yazıya estetik birtakım güzellikler kazandırılmıştır. Bunun örneğini Kur'an'ın istinsah edilmeye başlandığı dönemde ve bu dönemden itibaren gösterilen gayretlerde görmek mümkündür. Başlangıçta bir bilgiyi, malumatı, düşünceyi kayda geçirme işlemi olan hat; estetik bir kimlik kazanarak mistik bir hâle evrilmiştir. Bu mistik hâl ise Allah kelamına olan hayranlığın yansımasından başka bir şey değildir. Bu çalışmada ilk etapta hat sanatının tarihsel gelişim süreci ele alınmaktadır. Ardından bu sanatın gelişim süreci içerisinde kazandığı farklı yazı stillerine (Aklâm-ı Sitte) değinilecek, son olarak hattın günümüz dünyasındaki yansımalarından bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hüsni Hat, Sanat, İslam Sanatı, İslam Estetiği, Aklâm-i Sitte.

Abstract

Writing is a communication tool that has played a leading role in conveying feelings, thoughts and ideas in every aspect of human life. In the historical process, the task of recording and preserving information has evolved into different states; Some aesthetic beauties have been added to the text. It is possible to see an example of this in the period when the Qur'an began to be copied and in the efforts made since this period. Line, which is the process of recording a knowledge, information, thought at the beginning; It has evolved into a mystical state by gaining an aesthetic identity. This mystical state is nothing but a reflection of admiration for the word of God. In this study, the historical development process of calligraphy will be discussed. Then, the different writing styles (Aklâm-ı Sitte) that this art has gained in the development process will be mentioned, and finally, the reflections of calligraphy in today's world will be mentioned.

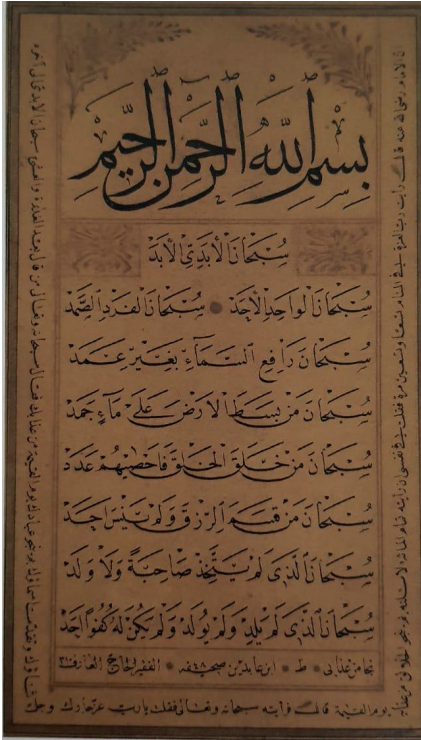
Keywords: Husn-i Hat, Art, Islamic Art, Islamic Aesthetics, Aklâm-ı Sitte.

Giriş

İslam kültürü bir Kur'an kültürüdür.¹ Kur'an'ın yani vahyin sunduğu derin anlamları ve zenginliği kendisine kaynak edinmiştir. İslam sanatı ise bu kültürün mistik bir hâl kazanmış ve estetik birtakım değerler ile içkin bir hâle gelmiş formudur. Bu form, kendisini açığa çıkarabilmek ve taşıdığı "tevhid" ve "ulûhiyet" ana fikirlerini farklı zaman ve zeminlerde gerçekleştirebilmek için çeşitli dallara ayrılmış, gelişim göstermiş ve kurumsallaşmıştır. Tevhid ve ulûhiyet fikri sanata soyutlama işlemiyle yansımıştır. Bu yansımayı oluşturan her bir parça kendi özünü ve kendi başına başat bir anlama ve canlılığa sahiptir. Parçaların birleşerek birbirini takip eden terkipler oluşturmasıyla süreklilik ve dinamiklik oluşur. Bu ise İslam sanatlarının özünü oluşturan soyutlama, üsluplaştırma ve çeşitleme olgularına kapı aralayan bir işlemdir. Temel bir soyutlama işlemi olan hat sanatı ise kaynaklarda genellikle "cismânî âletlerle meydana getirilen rûhânî bir hendesedir"² ifadesiyle tanımlanmakta ve bu tarife uygun bir şekilde estetik bir anlayış çerçevesinde gelişim göstermektedir.

1. Hat Sanatının Tarihsel Gelişim Süreci

Hat sanatı; Kur'an'ın etkisiyle İslam medeniyetinde yayılma imkânı bulmuş ve tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan di-

Resim 20.32 Sülüs-Nesih levha. Hat: Bakkal Ârif Efendi.

Resim 20.1 İlk Dönem Küfî örneği (Ebu'l-Esved ed-Düeli usulüyle kırmızı noktalarla harekeli).

ğer gelenekli sanatlarla da bir etkileşim içerisine girmiştir. Miladi yedinci yüzyılda Arap yarımadasında yaşayan halkın yazıyla olan iletişimi yapılan arkeolojik kazılarda ortaya çıkmış; parşömen ve papirüs türüvi kâğıtlarda bu iletişimin izlerine rastlanmıştır.³ Hz. Peygamber (s.a.s) Dönemi'nde ise ashabin okuma ve yazma kabiliyetine sahip olduğu ve nazil olan ayetlerin kürek kemikleri, hurma dalları ve beyaz taşların üzerine yazılmak suretiyle kayda alındığı bilinmektedir. Birlikte daha çok şifahî kültür ile malûmatın muhafazası sağlanmıştır.⁴ Fakat Hz. Peygamber'in (s.a.s) ve daha sonra savaşlarda pek çok hafızın vefat etmesi sebebiyle Kur'an ayetlerinin kaybolmaması adına Hz. Ebubekir (r.a.) Dönemi'nde Zeyd b. Sabit (r.a.) başkanlığında Kur'an ilk olarak kitap hâline getirilmiştir. Akabinde Hz. Osman (r.a.) Dönemi'nde Zeyd b. Sabit'in (r.a.) hazırladığı nüsha Kureyş lehçesi ile tekrar yazılmış ve yedi büyük ilin valisine birer kopya gönderilmiştir. Yapılan bu istinsah faaliyeti, berabe-

¹ İsmail Râci Farukî - Luis Lamia Farukî, *İslam Kültür Atlası*, çev. Mustafa Okan Kibaroglu - Zerrin Kibaroglu (İstanbul: İnkılâb Yayınları, 2020), 195.

² Fevzi Günüş, "Kur'an-ı Kerim Kitâbetinin Estetik Temelleri", *İSTEM* 16 (Aralık 2010), 140.

³ Farukî - Farukî, *İslam Kültür Atlası*, çev. Mustafa Okan Kibaroglu - Zerrin Kibaroglu, 408.

⁴ Farukî - Farukî, *İslam Kültür Atlası*, çev. Mustafa Okan Kibaroglu - Zerrin Kibaroglu, 409.

ZEHRA BETÜL TİNKİR | Bir Soyut Resim Sanatı Olarak Hüsn-i Hat
| *Husn-i Hat as an Abstract Painting Art*

rinde Arap harflerinde yeni birtakım düzenlemelere gidilmesini gerekli kılmıştır. Bu bağlamda Miladi sekizinci yüzyılda Irak'ta "küfî" adıyla yeni bir hat ortaya çıkmıştır. Basra ve Küfe'de yaygın olarak kullanılan bu hat, yüzyıllar boyunca kumaş, seramik, madeni para ve mezar taşlarında kullanılan seçkin bir hat olmuştur.

Müslümanlar, tam ve doğru yazmak için bir sistem geliştirme- nin temel problemleri çözüldükten sonra yazılarını geliştirmek için çaba göstermişlerdir. Bu bağlamda onuncu yüzyılda İbn Mukle (ö. 329/940) Arap hattına yeni bir soluk kazandıracak bir ıslahat ortaya koymuş; bütün harfler için eşkenar dörtgen şeklindeki bir noktaya dayandırılan orantı kurallarını geliştirmiştir.⁵ On birinci yüzyılda ise İbnü'l-Bevvâb (ö. 413/1022) tarafından küçük de-ğişikliklerle meydana getirilen "nesih" ön plandadır. İbnü'l-Bevvâb, Kur'an nüshalarında yuvarlak hatların kullanılmaya başlanmasına öncülük etmiştir. Öyle ki günümüze kadar ulaşan nesih hattındaki en eski Kur'an nüshası İbnü'l-Bevvâb'ın yazdıklarından biridir.⁶

İbn Mukle ve İbnü'l-Bevvâb ile başlayan hatta kimlik kazan- dırma çabaları, Yâkût b. Abdullah el-Müsta'simî (ö.698/1298)'nin geliştirdiği yeni metotla birlikte bambaşka bir soluk kazanmıştır. Öyle ki Yâkût b. Abdullah el-Müsta'simî, ilk defa kamış kalemin ucunu günümüzde kullanıldığı şekliyle kesen kişi olarak bilinir ve dönemin revaçtaki Aklâm-ı Sittesi'ni ortaya çıkarmasıyla tanınır.

Resim 20.28 Sülüs yazı. Hat: Hafız Osman.

2. Aklâm-ı Sitte

Yazı kaleminin genişliğine ve harflerin ebatlarına göre isimlendirilen Aklâm-ı Sitte; "Sülüs", "Ne- sih", "Muhakkak", "Reyhânî", "Tevkî" ve "Rikâ" hatlarından oluşur.

Miladi sekizinci yüzyılın sonlarında kullanılmaya başlayan "sülüs" hattı, gerek mimarîde gerekse küçük nesnelere dekorasyonunda kullanılan altı ana yazı çeşidinden biridir. "Sözlükte 'üçte bir' anla- mına gelen sülüs, hat sanatında genellikle ağzı 3 mm. genişliğindeki kamış kalemle yazılan çok işlen- miş en eski yazı çeşididir. Küfî gibi sülüs yazı da İslâm yazılarının kaynağı (ümmü'l-hat) olarak kabul edilmiş, hat öğrenimine sülüs yazı ile başlamak gelenek hâlini almıştır."⁷ Bu yazı harflerin herhangi bir boşluğa veya forma uyacak şekilde genişlemesine ya da sıkıştırılmasına izin veren bir esnekliğe sahiptir. Üst üste satırlar ve uzatılan düşey çizgiler, hattın diğer özelliklerindedir.⁸ Sülüs hattı her ne kadar eski ve köklü bir kullanıma sahip olsa da asıl ruhunu Osmanlı döneminde kazanmıştır.

"Nesih" hattında harflerin karakterinde yuvarlaklık ve belirginlik olmakla birlikte daima satır nizamına tâbi olduğundan istif ve süslemeye uygun değildir. Bu nedenle daha çok mushafların yazı-

⁵ Farukî - Farukî, *İslam Kültür Atlası*, çev. Mustafa Okan Kibaroglu - Zerrin Kibaroglu, 412-413.

⁶ Farukî - Farukî, *İslam Kültür Atlası*, çev. Mustafa Okan Kibaroglu - Zerrin Kibaroglu, 413.

⁷ Muhittin Serin, "Sülüs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/128.

⁸ Farukî - Farukî, *İslam Kültür Atlası*, çev. Mustafa Okan Kibaroglu - Zerrin Kibaroglu, 415.

ZEHRA BETÜL TİNKİR | Bir Soyut Resim Sanatı Olarak Hüsn-i Hat
| *Husn-i Hat as an Abstract Painting Art*

mında kullanılır.⁹ “Matbaanın Osmanlı Devleti’ne girişinden önce yazma kitap istinsahında en fazla kullanılan yazı nevi nesih olmuştur. Harekeli yazılabildiği gibi Türkçe için harekesiz yazılması da mümkün olduğundan dinî ve ilmi her konuda nesih tercih edilmiştir. Nesih yazının kullanım sahası sadece kitap yazılmasıyla sınırlı değildir. Yalnız olarak veya bir sülüs satırının altında üç beş satır nesih bulunmak üzere kıtalar ve bunların bir araya getirilişiyle oluşan murakka’ ve hilye-i nebevî levhalarında da genellikle nesih hattı kullanılmıştır.”¹⁰

Sülüs hattının daha ince kalemle yazılmış hâline “tevkî” denir. Tevkî hattında harflerin bir kısmı yuvarlak, bir kısmı da düz yazılır. Sülüs kadar yaygın bir kullanım alanı olmasa da tevkî yazı hattı daha çok devlete ait yazılarda kullanılmıştır.

“Rikâ” hattı ise Emeviler Dönemi’nde yaygınlaşmış; özellikle devlet yönetiminde resmî yazışmalarda kullanılmıştır. Bununla birlikte bu hattın küçük ve elverişsiz alanlara not almak için kullanıldığı da bilinir.

“Muhakkak” ve “reyhânî” yazı çeşitleri ise Selçuklu Dönemi’nde daha çok Kur’an-ı Kerîm’in yazımında kullanılan, bunun dışında diğer farklı alanlarda kullanımına pek rastlanmayan yazı çeşitleridir. Bunlar, birbirlerine çok yakın stilde yazılır; öyle ki “reyhânî” hattı, “muhakkak” yazının küçük ebatlarda yazılmış şeklidir.

3. Hat Sanatının Günümüz Müslüman Dünyasındaki Yeri

Günümüz dünyasında sanat alanında yaşanan bazı değişimler kendisini İslam sanatlarında da hissettirmiştir. Bu değişiklikler genelde Batı medeniyetinin sanat alanında sahip olduğu temel sâiklerin İslam sanatlarına kanalize edilmesiyle gerçekleşmiştir. Bu bağlamda hat sanatının sahip olduğu tevhid ve ulûhiyet eksenli mistik mana korunmaya çalışılmış; hattın uygulanış biçimi ve şeklinde ise farklılığa gidilmiştir. Bu teşebbüs sonucunda hat sanatındaki eğilimler “Geleneksel”, “Şekli (figüral)”, “Ekspresyonist (anlatımcı)”, “Sembolik” ve “Saf Soyutlamacı” şeklinde sınıflandırılabilir.

Resim 20.46 Seyyid Nakib el-Attas’ın balık formunu verdiği Besmele” çalışması.

Şeyh Hamdullah’ın Muhakkak-reyhânî kıtası (TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 2084)

⁹ M. Uğur Derman, “Hat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/429.

¹⁰ M. Uğur Derman, “Nesih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/2.

ZEHRA BETÜL TİNKİR | Bir Soyut Resim Sanatı Olarak Hüsni Hat
| *Husni Hat as an Abstract Painting Art*

Resim 20.48 Âdil es-Sagîr'in akrilik üzerine yaptığı çalışmalar bir "görüntüler" serisini oluşturmaktadır.

"Geleneksel" hat sanatı, esasında daha önceki nesillerin uygulayageldikleri geleneklerin sürdürülmesiyle icra edilmektedir. Özellikle buradaki hattatlar tıpkı eski usulde olduğu gibi usta-çırak ilişkisi dâhilinde yetişir ve yaptıkları çalışmalarda da tabiatan figürler sunmak yerine harfleri güzel bir şekilde yerleştirmeyi tercih ederler. Hat figürleriyle birlikte stilize edilmiş çiçek motifleri ve geometrik desenler de çalışmalarda göze çarpmaktadır. Fakat geleneksel hattatların çağdaş örnekleri genelde soyuttur.¹¹ Geleneksel hat sanatının çağdaş temsilcileri arasında Muhammed Said es-Saggar, Muhammed Ali Şâkir ve İsmâ es-Said gibi isimler yer alır. Özellikle Âdil es-Sagîr'in akrilik üzerine yaptığı çalışma, geleneksel hat sanatına örnek gösterilebilir.

Çağdaş hat sanatlarından bir diğeri ise "şekli (figüral)" hat sanatıdır. Bu hat sanatında yapılan çalışmalar, hat yazıları ile figürlerin birbirlerine eklenmesi ve bir araya getirilmesiyle oluşturulur. Çalışmada kullanılacak olan figürler İslam sanatının soyut anlayışına uyması için tabii hâliinden soyutlanmış ve stilize edilmiş yaprak ya da çiçek motiflerinden seçilir. Özellikle hayvan ve insan figürleri, Kur'ân nüshaları ile cami ve medreselerin süslemelerinde kullanılmaz. Hat sanatının ruhuna kısmen uymayan bu figürler şekli hat sanatında mahallî amaçlarla kullanılan eşyaların süslemelerinde yer alabilir.¹² Şekli hat sanatı aslında bir resmetme uygulamasıdır. Yazılar, kimi zaman istenilen figüre uygun olarak uzatılır veya kısaltılır kimi zaman ise çalışmadaki ahengi sağlaması açısından birtakım ilave dolgular ile zenginleştirilir. Seyyid Nakib el-Attâs, figüral hat sanatına uygun olarak çalışmalar yapan çağdaş hattatlardandır.

"Ekspresyonist (anlatımcı)" hat sanatı, Müslümanların Batılı sanatçılardan etkilenmesiyle ortaya çıkan ve gelişim gösteren bir hat sanatı akımıdır. Anlatımcı hat sanatında hattat, duygu ve düşüncelerini çalışmasına yansıtma amacındadır. Bu yüzden bu çağdaş hat sanatı, teknik anlamda İslam sanatının soyut ve evrensel özelliklerine uymayan bir yapıya sahiptir. Nitekim İslam sanatında sanatçı, kendini ve hissettiği duyguları bir kenara bırakıp ilahî olanı temaşa etmek niyetindedir.

Çağdaş hat sanatı akımlarından bir diğeri ise "sembolik" hat sanatıdır. Batılı sanatçılardan etkilenerek ortaya çıkan sembolik hat sanatında harf ya da harfler bir mesajı iletmek için bir araya getirilir. Ortaya çıkan bu çalışma, tıpkı anlatımcı hat sanatında olduğu gibi sanatçının duygularını anlatmaktan

¹¹ Farukî - Farukî, *İslam Kültür Atlası*, çev. Mustafa Okan Kibaroglu - Zerrin Kibaroglu, 420.

¹² Farukî - Farukî, *İslam Kültür Atlası*, çev. Mustafa Okan Kibaroglu - Zerrin Kibaroglu, 422-423.

ZEHRA BETÜL TİNKİR | Bir Soyut Resim Sanatı Olarak Hüsn-i Hat
| *Husn-i Hat as an Abstract Painting Art*

öteye geçmemektedir. İslam sanatının ruhuna ve temel kaidelerine uymayan anlatımcı ve sembolik hat sanatları belli bir mesajı muhataplarına iletmek için yapılır. Bu sanatta hat, özünde var olan mânâdan arındırılmıştır; daha çok zahiri yön ön plandadır. Dolayısıyla bu tür akımlar hat sanatı bağlamında tercih edilmez.

“Saf soyutlamacı” veya “sözde hat sanatında” ise harfler, taşıdıkları geleneksel anlamdan soyutlanmış olarak tamamen estetik bir kaygıyla düzenlenir. Saf soyutlamacı hat tatlara, harfleri üstün bir mesajın parçaları olarak görmek yerine işlenmesi gereken şekiller olarak görürler.¹³ Dolayısıyla tevhid ve ulûhiyet fikrinden yoksun olan bu sanat akımı İslam sanatının ruhuna uygun olmayan bir yapıya sahiptir.

Resim 20.42 İraklı sanatçı Ziya el-Azzâvî'nin bir çalışması.

Sonuç

Başlangıçta bir bilgiyi, malumatı, düşüncüyü kayda geçirme işlemi olan hat, kimlik kazandırma ve şekil verme ile ilgili yapılan arayışlar neticesinde estetik bir kimlik kazanarak mistik bir hâle evrilmiştir; böylece adına sanat denebilecek bir gelenek ortaya çıkmıştır. Bu geleneğin başını İbn Mukle çekmiş, harfleri ilk defa orantılı olarak kullanmıştır. Akabinde İbnü'l-Bevvâb bu yapıya yeni bir soluk kazandırmış; nesih hattını ilk kullanan ve nesih hattı ile ilk kez Kur'ân yazan kişi olarak anılmıştır. El-Müstaşimî ise hat yazımında kullanılan kalemi ilk defa günümüzde kullanıldığı gibi kesmiş ve kullanmıştır. Hat sanatının temelini oluşturan bu gelişmeler, hat sanatına şahsiyet kazandıran, deyim yerindeyse yazının ehlileşmesini sağlayan gelişmelerdir.

Hat sanatındaki bu arayışlar, beraberinde birbirinden farklı yazı stillerinin neşet etmesini sağlamıştır. Bu bağlamda “kûfî”, “nesih”, “sülûs”, “muhakkak”, “reyhânî”, “tevkî” ve “rikâ” gibi hatlar geliştirilmiş ve birbirinden farklı çalışmalar üretilmiştir.

Hat sanatı, günlük hayatta yalnızca olağan seyirde ilerlememiş, dünyanın karşılaştığı yeni kabullerden de etkilenmiştir. Bu bağlamda Batı medeniyetinin sanatından ve sanatçısından etkilenilerek bir takım çağdaş hat sanatı akımları ortaya çıkmıştır. Bu akımlar, her ne kadar gelişen ve değişen zaman ve zemine ayak uydursa da esasında hat sanatının büyük bir birikimle günümüze kadar intikal eden birtakım kurallarını görmezden gelmektedir. Bunun en bariz örneğini ise tevhid ve ulûhiyet fikri çerçevesinde Yüce Yaratıcı'nın temaşa edilmesi sonucunda kalpte meydana gelen coşku ve heyecanın dışı vurulduğu eserlerde ve sanatçının kendi duygu ve düşüncelerini aktardığı sanatsal çalışmalara geçişte görmekteyiz. Hâlbuki hat sanatı, Yüce Yaratıcı'nın rahmeti ve celâli karşısında havf ve recâ içerisinde olan insanın hâl dilinden başka bir şey değildir. Bütün terennüm, Yüce Yaratıcı'ya olan sevgi ve muhabbetten ibarettir.

¹³ Farukî - Farukî, *İslam Kültür Atlası*, çev. Mustafa Okan Kibaroglu - Zerrin Kibaroglu, 425-427.

ZEHRA BETÜL TİNKİR | Bir Soyut Resim Sanatı Olarak Hüsni Hat
| *Husni Hat as an Abstract Painting Art*

Kaynakça

- Derman, M. U. "Hat". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 16/427-437. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Derman, M. U. "Nesih". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 33/1-3. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Farukî, İ. R. - Farukî, L. L. İslam Kültür Atlası. çev. Mustafa Okan Kibaroğlu - Zerrin Kibaroğlu. İstanbul: İnkılâb Yayınları, 2020.
- Günüç, F. "Kur'an-ı Kerîm Kitâbetinin Estetik Temelleri". İSTEM 16 (Aralık 2010), 135-142.
- Serin, M. "Sülüs". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 2/128-130. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

MERVE NUR BOLAT | Değişen Dünyada Batı'nın Değişmeyen İslam Düşmanlığı
| *In a Changing World Unchanging Islamophobia*

Değişen Dünyada Batı'nın Değişmeyen İslam Düşmanlığı *In a Changing World Unchanging Islamophobia*

MERVE NUR BOLAT

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
İslami İlimler Fakültesi, Lisans Öğrencisi.
Ankara, Türkiye
Social Sciences University of Ankara,
Faculty of Islamic Sciences, Undergraduate.
Ankara, Turkey

Türü: Makale

ORCID 0000-0002-4710-7265

mervenur.bolat@student.asbu.edu.tr

Geliş Tarihi: 13 Mayıs 2022 | **Yayın Tarihi:** 21 Aralık 2022

4. Makale

Atıf/Citation: Bolat, M. N. (2022). "Değişen Dünyada Batı'nın Değişmeyen İslam Düşmanlığı". *Genç Atebe Dergisi* 3, 27-33

Özet

Tarihi kökenlerini çok eskiye kadar götürebileceğimiz İslamofobi; Batı'nın ürettiği, geliştirdiği ve beslediği ırkçı bir fenomen olarak karşımıza çıkmaktadır. Batı'da büyük yankı uyandıran İslamofobi, ortaya atıldığı ilk günden bugüne kadar kendisine pek çok taraftar edinmiştir. Bugün Batı'da birçok platformda İslamofobi etkisiyle Müslümanlara terörist gözüyle bakılmaktadır. İslâm ve Müslümanlar; çağ dışı, barbar, bağnaz, gelişime kapalı, korku ve nefret uyandıran bir din ve bu dinin mensupları olarak Batıya ve dünyaya empoze edilmektedir. Batı'nın karikatürize etmiş olduğu İslam düşmanlığı ve İslâm korkusu, İslamofobiyi toplum arasında yaygınlaştırmakla kalmayıp bu konuda kendisine pek çok taraftar edinmiştir. İslamofobiyi zirveye ulaştıran olayların en bariz örneklerinden birisi de 11 Eylül 2001'de gerçekleştirilen terör saldırısıdır. Bu terör saldırısından itibaren toplumda İslamofobi yaygınlık kazanıp hızla yayılmış ve İslam terör ile özdeşleştirilmiştir. Yazımızda, zaman ne kadar ilerlese ve şartlar değişse de kabul gören bu ön yargının bir türlü değişmemiş olması ve bunun olumsuz yanları ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam, Müslümanlar, İslamofobi, Korku, Terör.

Abstract

Islamophobia, whose historical roots can be traced back to ancient times, emerges as a racist phenomenon produced, developed and nurtured by the West. Islamophobia, which has a great impact in the West, has gained many supporters since the first day it was introduced. Today, Muslims are viewed as terrorists in the West due to the influence of Islamophobia. Islam and Muslims; It is a religion that is outdated, barbaric, bigoted, stagnant, closed to development, arousing fear and hatred, and it is imposed on the West and the world as members of this religion. The Islamophobia and fear of Islam caricatured by the West not only spread Islamophobia among the society, but also gained many supporters in this regard. One of the most obvious examples of the events that brought Islamophobia to its peak is the terrorist attack on September 11, 2001. Since this terrorist attack, Islamophobia has become widespread and spread rapidly in the society, and Islam has been identified with terrorism. In our article, no matter how much time has progressed and conditions have changed, the fact that this accepted prejudice has not changed and its negative aspects are discussed.

Keywords: Islam, Muslims, Islamophobia, Fear, Terror.

Giriş

İslamofobi, 1990'lı yıllardan beri artış gösterip yayılmakla beraber tarihi kökenleri itibariyle çok daha eskiye dayanmaktadır. İslâm'ın ilk dönemlerinde de Müslümanlara karşı yapılanları İslamofobi bağlamında düşünebiliriz. İslamofobi kavramının kullanımı ise ilk defa 1997 yılında İngiltere'de "Runnymede Trust" isimli kurumun yayınlamış olduğu bir raporda (Islamophobia: A Challenge for Us All; İslamofobi: Hepimiz için bir Meydan Okuma) geçmektedir. Bu raporu göz önüne aldığımızda İslamofobinin uzun süredir devam ettiğini görüyoruz. Bu tarihten sonra bu kavram hakkında detaylı araştırmalar önem kazanmış ve üzerine yapılan çalışmalar hız kazanmıştır.

Etimolojik olarak, "İslam" ve antik Yunan'da korku tanrısı olarak bilinen Phobos'tan türetilmiş olan "fobi" kelimelerinin bir araya getirilmesinden elde edilen "İslamofobi" kavramı, "İslâm korkusu" olarak tanımlanabilir.¹ İslâm'dan ve Müslümanlardan korkmayı içerisinde barındıran bu kavram Batıda oldukça yaygın bir işleve sahiptir. Batının icadı olarak gösterebileceğimiz bu kavram, aynı zamanda Batılılar tarafından sistematize edilmiştir diyebiliriz. Öte yandan İslamiyet ve Müslüman toplumlar üzerine yaptığı çalışmalarla uluslararası literatürün saygın isimlerinden biri olan John L. Esposito ve İbrahim Kalın, İslamofobiyi teorik olarak "Batının kendinden olmayana karşı duyduğu zayıflık ve zayıflığın doğurduğu korku"; pratik olarak ise "Müslümanların din hürriyetini, sivil özgürlüklerini ve temel insan haklarını ayaklar altına alan, sıklıkla nefret suçlarına yol açan söz ve eylemler" şeklinde tanımlamaktadır.² İslam düşmanlığını temel alan bu kavram, Batı tarafından her zaman Müslümanların aleyhine bir çağrışım yapmaktadır. İçerisinde İslâm korkusu, İslâm karşıtlığı, nefret ve korkuyu barındıran İslamofobi, Batı'da toplumun geniş kesimlerine yayılmasına ve normalleştirilmesine aracı olmuştur.

1997 yılında İngiliz kökenli "Runnymede Trust" isimli kurumun verdiği raporda İslamofobiyi haklı çıkarmak adına şunlar ele alınmıştır:

- İslâm tekdüze bir din olup durağan ve değişime kapalıdır.
- İslâm, diğer kültürlerle ortak hiçbir değeri olmayan tamamen öteki bir gelenek olup onlardan etkilenmemekte ve onları etkilememektedir.
- İslâm, Batı'ya göre ikinci sınıf bir gelenektir; Batı gözüyle bu din, Batı değerleriyle uyum içinde olmayan, barbar, akıldışı, ilkel ve cinsiyet ayrımcılığı yapan bir dindir.
- İslâm, şiddet yanlısı, saldırgan, tehditkâr, terör destekleyici ve medeniyetler çatışmasına girişmiş bir dindir.
- İslâm, siyasal bir ideoloji olarak görülmekte; onun politik ve askeri üstünlük için kullanıldığı düşünülmektedir.
- Müslümanların Batı eleştirisi geçerliliği olmayan bir mantık yapısına sahiptir.

¹ Ali Bilgenoğlu, "Uzlaşma mı Çatışma mı? Küresel Barışa Bir Tehdit Olarak İslamofobi ve Temel Kaynakları", *Yeni Fikir Dergisi* 10/20 (Temmuz 2018), 36.

² Bilgenoğlu, "Uzlaşma mı Çatışma mı? Küresel Barışa Bir Tehdit Olarak İslamofobi ve Temel Kaynakları", 36.

- g) İslâm'da ana akım Sünniliktir. Diğer İslâm yorumları heterodoks ilan edilir.
- h) İslâm düşmanlığı, Müslümanlara karşı sergilenen ayrımcı uygulamaları ve onların toplumdan dışlanmasını haklı çıkarmak için kullanılmaktadır.
- i) Bu nedenlere bağlı olarak batılılar için İslamofobi doğal ve normal bir durumdur.³

Rapordaki maddelere baktığımızda İslamofobinin meşrulaştırıldığını ve İslâm'ın gerici, bağınaz, dışa kapalı, terör yanlısı ve medeniyet dışı bir dini olgu olduğunu görmekteyiz. Fakat İslâm'a atfedilen bu niteliklerin İslâm'la bağdaşmadığını kolaylıkla söyleyebiliriz. Batı'nın İslâm'a yönelttiği iddiaların aksine İslâm, değişim ve yeniliklere açık bir dindir.

Günümüzde Batılı akademisyenler tarafından somut, kullanışlı, sosyal mukayeseli bilimsel bir kavram olarak kabul gören, hem kamuya açık tartışmalarda hem de etkili politik kararlarda alınan İslamofobinin dört katmandan meydana gelen bir fenomen olduğunu söyleyebiliriz:

- a) Ön yargılar: İslamofobinin en dış katmanında ortaya çıkar, medya ve gündelik konuşmalarda kendini gösterir.
- b) Ayrımcılık veya karşıtlık; ön yargıların neticesinde oluşan somut ve davranış boyutundaki durumlar olup iş dünyası, eğitim ve sağlık sektörlerinde görülür.
- c) Dışlama, ayrımcılığın ileri bir sonucu olarak siyaset ve yönetim alanlarında kendini belli eder.
- d) Şiddet, İslamofobinin son katmanındaki en belirgin olumsuz boyutu olarak çoğu kez sözlü şiddet (veya mobing) şeklinde, genel olarak Vandalizm⁴ veya fiziki saldırılar hatta can güvenliğini tehdit etme şeklinde ortaya çıkar.⁵

Bu dört katman bağlamında Batı'nın İslâm'a olan bakış açısını görmekteyiz. Batı bugün dünyada temel güç sahibi olmakla beraber İslâm hakkında yapılan bütün olumsuzluklarda etkin rol sahibi olmaktadır.

Batı'nın kendi üretimi olan İslamofobi kavramıyla birlikte bugün toplumda İslâm'a ve Müslümanlara karşı müthiş bir korku, nefret, düşmanlık, aşağılayıcı olan kalıplaşmış düşünceler ve endişe toplumda yer edinmeye başlamıştır. Böylelikle dünyanın her yerinde Müslümanlara ve İslâm'ın temel değerlerine, İslâm'ın kutsal kitabına ve İslâm Peygamberine karşı büyük bir şiddetle ve saygı sınırlarını aşan birtakım yaptırımların olduğu görülmektedir.

Kökenleri çok eski olmasına rağmen İslamofobi kavramının miladı sayılabilecek olay 11 Eylül saldırılarıdır. 11 Eylül saldırılarından sonra Batı'daki mevcut olumsuz İslâm imajı daha da kötüleşmiş, Müslümanlara yönelik korku, nefret, dışlama büyük boyutlara ulaşmıştır. Böylelikle Hristiyan Batı, İslâm ile korkuyu özdeşleştirmiştir.⁶

³ Mustafa Alıcı, "Batı'nın Bitmeyen Sanal Korkusu: İslamofobi" *Diyanet İlmî Dergi* 55/2 (Haziran 2019), 409.

⁴ Vandalizm; bilerek ve isteyerek, kişiye ya da kamuya ait bir mala, araca ya da ürüne zarar verme eylemidir.

⁵ Alıcı, "Batı'nın Bitmeyen Sanal Korkusu: İslamofobi" 410.

⁶ Seyfettin Aslan, "İslamofobi ve Batı Dünyasındaki Yansımaları", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16 (Nisan 2016), 454.

Bu saldırıların gerçekleştirilmesinin ardından Batı'da pek çok siyasetçi ve din adamı tarafından İslamofobik açıklamalar yapılarak dünya kamuoyunun gündemine girmekle beraber bu söylemler neticesinde İslâm'ı ve Müslümanları şiddetle, baskıyla, terörizm ile eşitleyerek toplumun zihnine İslamofobiyi kazımışlardır. Bu olaylarla beraber medyanın da etkisi ile İslamofobi, Batı'da hızla yayılarak topluma dayatılmıştır. Akademi dünyasında, politik tartışmalarda ve siyasal-iletişim mecralarında sıklıkla kullanılır olmaya başlanan "İslami terör", "Radikal İslamcı Terör Örgütleri", "İslamofaşizm" gibi kavramlar üzerinden "Anti-İslamizm/İslam karşıtlığı" Batılı siyasi çevrelerde ve ana akım medyada hâkim dil halini almıştır. Bu sayede Batı dünyasında çok basit bir denklemlerle "Müslüman eşittir potansiyel terörist" "İslam eşittir terör" algısı üretilmiştir.⁷ Bununla beraber Batı'da, "Her Müslüman terörist değildir ancak her terörist Müslümandır" sloganları hızla yayılarak toplumun her alanına siyaset etmiştir.

1. İslamofobinin Müslümanlar Üzerinde Etkisi

İslamofobinin Müslümanlar üzerinde pek çok olumsuz etkisi bulunmaktadır. Irkçılığın da bir simgesi olan İslamofobi, bugün dünyada yaşayan Müslümanların dinlerini yaşamaları hususunda büyük bir sorun arz etmektedir. Müslümanlar, toplum içinde ibadetlerini yerine getirirken birçok sıkıntı ve sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedir. Özellikle Müslüman kadınlar açısından oldukça sıkıntılı süreçler yaşanmaktadır. Bilhassa istihdam ve eğitim alanında kadınlar hem dinleri hem de cinsiyetleri nedeniyle çifte ayrımcılığa maruz kalmaktadır.⁸ Bununla beraber Müslüman kadınlar giyim kuşamları sebebiyle de mağduriyet yaşamaktadır. Özellikle başörtüsü, çarşaf vb. giysileri nedeniyle Müslüman kadınlar sözlü ve fiziksel şiddete maruz kalmaktadır. Bu durumu savunma adına İslamofobiyi destekleyecek nitelikte Müslüman kadınların giysileri hususunda birtakım yasaklamalar düzenlenmektedir. Batı'da İslamofobi her yerde kendine yer bulmakta, toplumun her kademesinde bariz bir şekilde görülmektedir. İnanç ve ibadetleri hususunda özgürlükleri kısıtlanan Müslümanlar ırkçılığa maruz bırakılmakta ve mağdur edilmektedir.

2. Medyanın İslamofobiye Etkisi

Batı'da ırkçılığın temel simgesi olan İslamofobinin artmasının, Müslümanlara karşı yapılan sözlü ve fiziki şiddetle beraber İslâm'ın aldığı olumsuz niteliklerin hızla artarak yayılmasının en etkin faktörlerinden birisi hiç şüphesiz medyadır. Medya; imaj, önyargı, düşman veya öteki tasavvurunu oluştururken, bunları Batı'nın mevcut tarihsel algısı üzerine oturtmaya çalışmaktadır. Yani medya, toplumsal hafıza veya bilinçaltındaki tarihsel tecrübeleri, mevcut olan anlam ve söylemlere yeni boyutlar ekleyerek tekrar dolaşıma sokmaktadır.⁹ Medyada Müslümanların hoşgörüsüz, radikal, kadınlara karşı şiddet uygulayan eğitimsiz insanlar olarak gösterilmesi sıradan bir izleyici veya okuyucunun İslâmiyet ile radikalliği eşdeğer olarak görmesine ve Müslümanlara önyargıyla yaklaşmasına sebep

⁷ Bilgenoğlu "Uzlaşma mı Çatışma mı? Küresel Barışa bir tehdit olarak İslamofobi ve Temel Kaynakları", 43-44.

⁸ Büşra Kepenek, "Güncel Raporlar Işığında Avrupa'da Yükselen İslam Düşmanlığı", *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi* 2/3 (Aralık 2016), 71.

⁹ F. Betül Aydın Varol, "Batı'nın Bir Ötekisi Olarak İslam ve Müslümanlar: Batı Avrupa Medyasında İslamofobinin Temsili", *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 2/2 (Aralık 2019), 223.

olmaktadır. İslami sembol ve figürler sadece marjinal internet sitelerinde değil, ana akım medya şirketlerince de çarpıtılmaktadır. Haberler, tartışma programları, filmler vb. medya ürünlerinin yanı sıra siyasi ve dinî konuşmalarda da İslam ve Müslümanlara dair olumsuz ve sıradan ifadeler kullanılmaktadır.¹⁰ Bugün Batı dünyasında terör ile eşleştirilen İslâm ve Müslümanların, bu durumu yaşamalarına sebep olan temel şey hiç şüphesiz medyanın etkin rol almasıdır. Medya tarafından kamuoyuna sunulan terör olaylarının baş sorumlusu olarak gösterilen bu İslâm anlayışı, İslamofobinin yaygınlaşmasına ve toplumda İslamofobinin meşru kılınmasına neden olmaktadır.

Kitle iletişim araçlarının toplumda yaygınlaşmasıyla beraber, medyadan güç alan İslamofobi taraftarlığı giderek güçlenmektedir. Bununla beraber “internet İslamofobları” diyebileceğimiz İslâm karşıtı ırkçılar tarafından sosyal medyada İslâm'ı karalama çalışmaları da sosyal medya kullanıcılarını İslam düşmanlığına körüklemektedir.

3. İslamofobi Üzerine Yapılmış Karikatürler ve Oyunlar

İslamofobi üzerine bugüne kadar pek çok karikatür (resim 1 ve 2), film, çizgi film, oyunlar üretilmiştir. Yapılan bütün bu İslamofobik çalışmalar kimi zaman açık bir şekilde kimi zaman da subliminal mesaj olarak detaylarda verilerek hafızalarda yer edinmiştir.

Resim 1 ve 2: Alman karikatürlerinde İslamofobi örnekleri

İslamofobinin kendini gösterdiği bir diğer alan ise bilgisayar oyunlarıdır. Hızla değişip gelişen dünyada teknolojinin ilerlemesi, internet ve bilgisayar oyunlarının yaygınlaşmasıyla beraber İslamofobi bu alanda da kendine yer bulmuştur. Özellikle çocuklar ve gençlerin rağbet ettiği bu oyunlar, oyunu üreten kişinin ideolojisini taşıdığı için, içerisinde İslamofobiyi barındıran grafiklerle, görsellerle donatılmaktadır. Kullanıcılara açıkça belli edilmeden hazırlanan içerik, bireyin bilinçaltı dünyasına seslenerek kişinin kavramsal dünyasına saldırmaktadır. Yani oyunda bir karakteri yönlendiren kullanıcının zihin dünyasında var olan ve kendi için önem atfeden her görsel, oyun içerisinde başka bir görsele benzetilerek yok edilmekte ve bunu kullanıcı farkında olmadan yapmaktadır.¹¹

¹⁰ Kepenek, “Güncel Raporlar Işığında Avrupa’da Yükselen İslam Düşmanlığı”, 71.

¹¹ Batuhan Kalaycı, “Bilgisayar Oyunlarındaki İslamofobi”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 1/2 (2018), 38.

Resim 3: 'Devil My Cry' adlı oyun

Örneğin, resim üçte yer alan 'Devil My Cry' adlı oyunda, kullanıcının yönlendirdiği karakter resimdeki kapının önüne gelir. Bu kısım oyunun hikâyesinde kötü güçlere ait mekân olarak tasvir edilir ve görseldeki kapı, şeytani güçlerin girip çıktığı bir yerdir.¹² Oyundaki kapı normal işleme desenli bir kapı gibi gözükse de dikkat edildiğinde açıkça Kâbe örtüsüne benzetildiği görülmektedir.

Resim 4: Müslümanlarca kutsal kabul edilen Kâbe'ye ait bir görüntü

Sonuç

Tarihi kökenlerini çok eskiye kadar götürebileceğimiz İslamofobi Batı'nın ürettiği, geliştirdiği ve beslediği ırkçı bir fenomen olarak karşımıza çıkmaktadır. Batı'da büyük yankı bulan İslamofobi ortaya atıldığı ilk günden bugüne kadar kendisine pek çok taraftar edinmiştir. Bugün Batı'da İslamofobi etkisiyle Müslümanlara terörist gözüyle bakılmaktadır. İslâm ve Müslümanlar; çağ dışı, bağınaz, gelişime kapalı, korku ve nefret uyandıran bir din olarak Batıya ve dünyaya empoze edilmektedir. Batı'nın karikatürize etmiş olduğu İslam düşmanlığı ve İslâm korkusu, İslamofobiyi tetiklemektedir. İslamofobiyi zirveye ulaştıran gelişmelerden birisi olan 11 Eylül 2001'de gerçekleştirilen terör saldırısıdır. Bu terör saldırısından itibaren toplumda İslamofobi yaygınlık kazanıp hızla yayılmış ve İslam terör ile özdeşleştirilmiştir. İslamofobinin yayılmasında en önemli faktörlerden birisi hiç şüphesiz medyadır.

¹² Kalaycı, "Bilgisayar Oyunlarındaki İslamofobi", 39.

Medyanın gücünden beslenen İslamofobi Batı tarafından normal karşılanmaya başlanmış, bu durum olağan bir hâl olarak kabul edilmiştir. Ancak İslam düşmanlığı ve karşıtlığının bir simgesi olan bu ırkçı yaklaşım Müslümanları olumsuz etkilemektedir. Özellikle Müslüman kadınların inanç, ibadet ve giyim kuşam konusunda kısıtlamaya maruz bırakılması buna bağlı olarak sözlü ve fiziki şiddete uğramaları buna açık örneklerdir. Bu kavram üretildiği ilk günden bugüne sadece Batı'da değil, dünyanın neredeyse her yerine yayılmıştır.

Kaynakça

- Alıcı, M. "Batı'nın Bitmeyen Sanal Korkusu: İslamofobi". *Diyanet İlmî Dergi* 55/2 (Haziran 2019), 405-434.
- Arslan, D. A. "Dünyada ve Türkiye'de Medya ve İslamofobi". *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi* 2019/2 (Temmuz 2019), 28-52.
- Aslan, S. "İslamofobi Ve Batı Dünyasındaki Yansımaları". *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16 (Eylül 2016), 451-463.
- Aydın Varol, F. B. "Batı'nın Bir Ötekisi Olarak İslam ve Müslümanlar: Batı Avrupa Medyasında İslamofobinin Temsili". *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 2/2 (2019), 215-235.
- Bilgenoğlu, A. "Uzlaşma mı Çatışma mı? Küresel Barışa bir Tehdit Olarak İslamofobi ve Temel Kaynakları". *Yeni Fikir Dergisi* 10/20 (Temmuz 2018), 35-50.
- İlhan, V. - Bağcı, C. "İslamofobinin Medyadaki Stratejik Gücü Olarak Televizyon Dizileri: Homeland Örneği". *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi* 1/2 (Aralık 2018), 169-189.
- Kalaycı, B. - Ulusal, D. "Bilgisayar Oyunlarında İslamofobi". *International Journal of Social Science* 1/2 (Ağustos 2018), 36-42.
- Kepenek, B. "Güncel Raporlar Işığında Avrupa'da Yükselen İslam Düşmanlığı". *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 2/3 (Aralık 2016), 68-73.
- Martı, H. "İslamofobi Ve Avrupa'da Müslüman Kadın İmajı". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (Ocak 2018), 36-46.

TİSVA Türkiye İsrافی Önleme Vakfı 2018 Sayılarla İsrاف Raporu* Değerlendirmesi

TISVA Turkey Waste Prevention Foundation 2018 Waste Report Evaluation in Numbers

MEVLÜDE HÜDANUR ŞAĞBAN

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
İslami İlimler Fakültesi, Lisans Öğrencisi
Ankara, Türkiye
Social Sciences University of Ankara,
Faculty of Islamic Sciences, Undergraduate
Ankara, Turkey

Türü: Makale

ORCID 0000-0001-9011-026X

mevludehudanur.sagban@student.asbu.edu.tr

Geliş Tarihi: 23 Mart 2022 | **Yayın Tarihi:** 21 Aralık 2022

5. Makale

Atıf/Citation: Şağban, M. H. (2022). "TİSVA Türkiye İsrافی Önleme Vakfı 2018 Sayılarla İsrاف Raporu Değerlendirmesi". *Genç Atebe Dergisi* 3, 34-40

Özet

İsrاف krizi dünyada olduğu kadar Türkiye'de de kanayan bir yaradır. Dünyadaki kaynakları büyük bir cehalet içerisinde tüketen insanlığı, bu tüketim çılgınlığı içerisinde kendisini bekleyen sonuçların bilincinde olmadan her geçen gün büyük bir oranda kaynakları eritmektedir. Çağımız standartları doğrultusunda refah düzeyi adına tüketim hastalığına yakalanan insanlığın neden olduğu kaynak krizi had safhaya ulaşmaktadır. Bu noktada belli kuruluşlar tarafından yürütülen istatistik çalışmaları ve hazırlanan raporlar kaynak kullanımında toplumun bilinçlenmesi ve insanın neden olduğu yıkımın somut izlerinin görülebilmesi adına büyük hizmet vermektedir. Ayrıca bu kuruluşlar tarafından hayatın her alanında yapılan israfın sonuçları sayılarla gözler önüne serilirken, bu israf felaketinin önlenmesi ya da yavaşlatılması için birtakım politikalar geliştirilmesi gerektiği savunulmaktadır. Aksi takdirde dünyayı bekleyen büyük felaketin pek de uzak olmayan bir zamanda insanlığın gündeminde yerini alacağı uzmanlar tarafından öngörülen bir gerçektir. Bu yazıda Türkiye'de israf bilinçlendirmesi ve israfın önüne geçilmesi adına çeşitli projeler yürüten TİSVA'nın (Türkiye İsrافی Önleme Vakfı) 2018 yılına ait Türkiye İsrاف Raporu'nda derlediği veriler incelenecek ve söz konusu vakfın araştırma ve önerilerine ilişkin değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İsrاف, Tüketim, Kaynak, Gelecek, Bilinç, Geri Dönüşüm, Dünya.

Abstract

The waste crisis is a bleeding wound in Turkey as well as in the world. Human beings, who consume the resources of the world in great ignorance, are melting resources at an enormous rate every day without being aware of the consequences that await them in this consumption frenzy. In line with the standards of our age, the resource crisis caused by human beings caught in a consumption disease in the name of welfare level is reaching its peak. At this point, statistical studies and reports prepared by certain organizations provide great service in raising awareness of the society in the use of resources and seeing the concrete traces of the destruction caused by human beings. In addition, while the results of the waste made by these organizations in all areas of life are revealed in numbers, it has been argued that some policies should be developed to prevent or slow down this waste catastrophe. Otherwise, it is a reality predicted by experts that the great disaster awaiting the world will take its place on the agenda of humanity in the not too distant future. In this article, the data compiled in the Turkey Waste Report of 2018 by TISVA (Turkish Waste Prevention Foundation), which carries out various projects in order to raise awareness of waste and prevent waste, will be examined and evaluations will be made on the research and recommendations of this foundation.

Keywords: Waste, Consumption, Resource, Future, Consciousness, Recycling, World.

* <http://israf.org/public/admin/filemanager/uploaded/23.03.2020-TİSVA%20Sayılarla%20İsrاف%20Raporu%202018.pdf>

Giriş

İsrاف olgusu insanla birlikte var olagelen bir olgudur. Beşeri hayatın başlangıcı beraberinde tüketimi de getirmiştir. Ancak tüketim zamanla israf ile eşdeğer tutulabilecek tarzda bir şuarsuzluğa sebebiyet vermiş ve araçsal mahiyetten amaçsal mahiyete evrilmiştir. Bu şuarsuzluk hâli, kaynakların çılginca kullanımına ve mahvına zemin hazırlayarak canlı hayatını tehdit edecek boyutlara ulaşmıştır. Dünya genelinde hüküm süren bu israf illetinin Türkiye'deki izdüşümleri istatistiksel veriler yoluyla somutlaştırılarak bilinçlendirme çalışmalarına konu olmaktadır. Bu sayede büyük çaplı değişimlerin gerçekleşmesi amacıyla bireyin inşası ve bilinçlendirilmesi adına hazırlanan bu raporların toplumsal tabanda ses getirecek projelere imza atılmasına katkı sağlayacağı aşikârdır.

1. İsrافın Tasnifi ve Kozmik Boyutu

Verilere geçmeden önce israf kapsamında tüketilen kaynakların önemi ve gerekliliğine dair yapılan düzenlemeye göre hangi alanda yapılan israfın hangi gruba dâhil olduğuna kısaca değinmek gerekir. İsrاف alanları dörde ayrılır. Bunlar: altın israf alanları, gümüş israf alanları, bronz israf alanları ve düz israf alanlarıdır. Altın israf alanına kaynak yatırımlarının uğradığı zararlar girmektedir. Gümüş israf alanına yine yatırım, borçlanma gibi ekonomik faaliyetlerdeki zararlar ve kayıplar girmektedir. Bronz israf alanına ihtiyaç dışı harcama ve tüketim faaliyetleri girmektedir. Düz israf alanına ise toplumdaki bireyler bazında yapılan tüketim fazlalığı girmektedir. Tüm bu alanlar dâhilinde Türkiye, milli gelirinin yaklaşık %15'ini israf etmektedir. Buna göre, Türkiye'de yaklaşık (3 trilyon 700 milyar 989 milyon TL x %15) 555 milyar TL kaynak israf edilmektedir.¹ Yapılan kategorizasyon incelendiğinde birtakım etmenler ön plana çıkmaktadır. Bu etmenler, toplumda etkisi en büyük olan ve bu etkinin sonuçlarının en hızlı görüldüğü alanlardaki kaynak tüketimi ile topluma daha yavaş ve daha az zarar verecek kaynak tüketimi olacak şekilde hiyerarşik bir düzlemde sıralanmaktadır. Böyle bir israf kategorisi, israf ile mücadelenin yönetim yapılarından bireysel hayata kadar her alanda girişilmesi gereken bir mücadele olduğunu göstermektedir. Şimdi verilen bu bilgiler ışığında kaynak bakımından israf oranlarının açıklandığı verilere yer verilecektir.

1.1. Su İsrافی

Su, hiç şüphesiz yaşamın muazzam bir bölümünü teşkil ettiği kadar hayatın idame ettirilebilmesi için de en elzem kaynaktır. Bu özelliği bakımından su krizi beraberinde diğer kaynak krizlerini de getirmektedir. Dolayısıyla israfın önlenmesindeki ilk basamak, toplumun su tüketimi hakkında bilinçlendirilmesi olmalıdır. Dünyadaki tüm su rezervleri her ne kadar dünyanın üçte ikisini kapsayacak şekilde bol olsa da bu suyun canlılar tarafından kullanılabilir bölümü sadece %2,5 oranındadır. Kaldı ki bu %2,5'lik dilimin de %70 oranına yakın bir bölümü buzul ve kar olarak, yaklaşık %31 oranındaki bölümü ise toprak nemi ve yeraltı suyu olarak işlenmeye muhtaç hâlde bulunmaktadır. Dolayısıyla kullanıma hazır tatlı su rezervlerinin oranı yalnızca %0,3'tür ki 8 milyarlık dünya nüfusunun tümünün bu suya ihtiyacı olduğu düşünüldüğünde su israfının dünyadaki yaşam bakımından ne derece büyük bir zarar taşıdığını görmek kaçınılmazdır. Ülkemizde de durum farklı değildir. Her ne

¹ Türkiye İsrافی Önleme Vakfı (TİSVA), 2018 Sayılarla İsrاف Raporu (2020), 2.

kadar Türkiye, dünyada en hızlı akan birkaç nehre sahip olsa da dünya su rezervi bakımından fakir sayılabilecek bir konumdadır. Hâl böyle iken Türkiye'nin su israfını önlemek açısından toplumsal bir seferberliğe girmesi zorunlu görünmektedir. Bir insanın günlük asgari su tüketimi 25 litre iken, ülkemizde bu miktar kişi başı 217 litreye kadar çıkmaktadır. Eğer su tüketimi bu seviyede devam ederse 2030 yılına kalmadan Türkiye su sıkıntısı çeken bir ülke olabilir, 2050 yılını da su krizinin eşliğinde karşılayabilir. Bunu veriler ışığında ifade etmek gerekirse bir ülkenin su zengini sayılabilmemesi için kişi başına yıllık 8.000 ila 10.000 metreküp su düşmesi gerekir. Türkiye 1.593 metreküplük kişi başına kullanılabilir su miktarıyla su zengini bir ülke değildir. DSİ verilerine göre, 2030 yılında 100 milyon nüfusa ulaşacak olan Türkiye, kişi başına 1.120 metreküp kullanılabilir su miktarıyla su sıkıntısı çeken bir ülke konumuna gelecektir.² Peki, böyle bir felaketi önlemek için alınması gereken tedbirler nelerdir? Bu tedbirler sanıldığının aksine insan hayatında köklü değişime neden olabilecek tarzda değişiklikler değildir. Sadece biraz daha bilinçli kullanım ile su israfı oranının büyük ölçüde önlenilebileceği rahatlıkla söylenebilir. Burada önemli olan bu bilincin tüm toplum tarafından kazanılması gerektiğidir. Tedbirler için örnek verilecek olursa, eğer bir kişi evindeki damlayan muslukları tamir ettirir, su tasarrufu özelliği bulunan armatürler kullanır, mutfaktaki gıda da dâhil olmak üzere temizliğin sağlanması için suyu tekrar kullanılabilir şekilde ayarlar, ev temizliği ve kişisel hijyen için evinde basit bir geri dönüşüm tesisi (aynı suyu birden fazla alanda kullanabilme) kurar ve daha birçok alanda tasarruf etmeye odaklı değişiklikler yaparsa Türkiye'deki su tasarrufunda gözle görülür ölçüde değişiklikler elde edilmesi kaçınılmaz olacaktır.

1.2. Gıda İsrافی

İsrafın insanlığı tehdit ettiği en büyük alanlardan birisi olan gıda, tarih boyunca da birçok savaşın ana etmeni olmuştur. Günümüzde de hâlâ gıda alanında verilen mücadeleler gündemi doldurmaktadır. Gıda israfı alanında bilhassa ekme israfı göze çarpmaktadır. Temel besin kaynaklarından biri olan ekmeğin Türkiye için israf miktarı günlük 6 milyondur. Tüm gıda alanlarında yapılan israf oranı ise 1,5 milyar tondur.

Dünya genelinde sera gazı emisyonlarının üçte biri tarımdan kaynaklanmaktadır ve ürettiğimiz gıdaların %30'u (1,8 milyar ton) boşa gitmektedir.³ Bu israfın arkasında yatan etmenler, her alanda olduğu gibi gereksiz tüketimdir. Özellikle sosyal tesislerde gerçekleşen gıda israfının engellenebilmesi için geniş kapsamlı projelere ihtiyaç vardır. Gerektiğinde israf yapan kurumlara yaptırım uygulanmalı, israfın en çok yapıldığı gıda sektörlerinde nüfusun artış hızına göre gıda üretim kapasitesine sınırlamalar getirilmelidir. Gıda tüketimi, insan tüketimi anlamına da geleceği için israfın en büyük etkenlerinden olan toplumsal hayat standartlarını yeniden düzenleyecek politikalar uygulanmalı, tedbirler alınmalıdır. Gıda geri dönüşümüyle ilgili basit tedbirler toplumsal alanda her türlü basın organı yoluyla yer almalı ve teşvik adına birtakım projeler yürütülmelidir. Gıda alanındaki israfın önlenmesine en büyük katkısı dokunacak projeler ise gıda bankalarıdır. Sağlığa uygun olan ve israf kapsamına giren her türlü gıdayı kullanılabilir şartlarını muhafaza ederek ihtiyaç sahiplerine ulaştıran bu tarz kurumların artırılması, bu kurumların desteklenmesi ve toplumun bu tarz kurumlarda gönüllü olarak göreve alması teşvik edilmelidir.

² TİSVA, 2018 Sayılarla İsrاف Raporu, 6.

³ TİSVA, 2018 Sayılarla İsrاف Raporu, 11.

1.3. e-İsrاف

Teknolojinin günlük hayattaki kullanımının artmasıyla beraber yeni ortaya çıkan bu israf alanı, en az hayatın idamesi için elzem olan temel ihtiyaç alanlarındaki israf kadar insan hayatını tehdit etmektedir. 2018 yılında e-atık miktarı 48,5 milyon tona ve 62,5 milyar dolar yıllık değere ulaşmıştır. Bu miktar, 123 ülkenin gayrisafi yurtiçi hasılasından daha fazladır. Eğer önlem alınmaz ise gelecek yıllarda bu sayının üçe katlanması beklenmektedir.⁴

1.4. Enerji İsrافی

İsrاف alanları arasındaki belki de zararının boyutları bakımından en tehlikelisi enerji israfıdır. Zira enerji israfı kaynakların boşa tüketiminin yanında çevreye verdiği zararlar da telafisi mümkün olmayan pek çok krize neden olmaktadır. Enerji israfının yol açtığı zararların boyutu, bu alanın diğer alanlara nispeten tarih sahnesinde daha geç yer almasına rağmen daha yıkıcı sorunlara neden olmasıyla ölçülebilir. Çünkü enerji kaynakları diğer kaynakların aksine daha geniş çaplı kuvvetlerin işlenmesiyle elde edilen kaynaklar arasındadır. Dolayısıyla gıda israfı, açlık ya da sağlıksız beslenme gibi sorunlara neden olurken enerji israfı dünyadaki hayatın son bulmasına neden olacak denli muazzam boyutlarda bir etkiye sahip olabilmektedir. Bu denli büyük durumların önlenmesi adına alınması gereken tedbirler yalnızca bilinçli tüketim alanıyla sınırlı kalmamalıdır. Bilinçli tüketimin yanında dönüşümlü tüketim olarak da isimlendirebileceğimiz geri dönüşüm faaliyeti de hayatımızın bir parçası hâline gelmelidir. Geri dönüşüm ile sağlanan tasarruf ve kazanımların derecesi hiç de küçümsenecek boyutlarda değildir. Bu kapsamda geri dönüşüm politikaları oluşturulması, tüketim ve üretim verileri doğrultusunda kapsamlı çalışmalar yürütülmesi Türkiye'nin kalkınmasını gözle görülür ölçüde artıracaktır. Toplumsal bazda gerçekleştirilebilecek küçük tedbirlerle de enerji israfının bir yere kadar önüne geçilebilir. Örneğin bireylerin evlerinde yapabilecekleri kullanılmayan odaların ışığını söndürme, kullanılmayan elektrikli aletlerin fişini çekme, tasarruflu ampul kullanma, hava sıcaklığına göre doğalgaz ısıtısını ayarlama gibi küçük tedbirlerle ülkeye kazandırılacak tasarruf oranı oldukça önemli boyutlardadır. İsrاف ve tasarruf dâhilinde zarar ve kâr örneklerine göz atmak gerekirse; ülkemizin enerji tasarrufu potansiyeli %25 olarak tespit edilmiştir. Tüketiciler açısından konuyu daha dikkate değer kılan ise bu tasarruf potansiyelinin konutlarda %35'e varmasıdır. Bir diğer ifadeyle, konutlarda ısıtma ve aydınlatmada kullanılan enerjinin %35'i israf edilmektedir. Konutlarda her 100 TL elektrik faturasının 35 TL'sini tasarruf etme potansiyelimiz vardır.⁵

1.5. Kâğıt İsrافی

Kâğıt demek orman demektir. Dolayısıyla her kâğıt alınan oksijenle eş değer öneme sahiptir. Kâğıt israfının boyutu her yıl milyonlarca hektarlık ormanın yitirilmesi göz önünde bulundurulacak olursa ürkütücü düzeydedir. Bir ton kâğıt 17 ağaç, 17 ağaç 70 metrekare orman demektir. Bir ton kâğıt için 2,33 metreküp kabuksuz odun (verim %98), 4.100 kWh elektrik enerjisi, 32.000 litre su, 1.750 litre fueloil kullanılmakta, bu durumda 270 kg kirlilik atmosfere salınmakta ve 2,5 metreküp depolama alanı gerekmektedir.⁶

⁴ TISVA, 2018 Sayılarla İsrاف Raporu, 25.

⁵ TISVA, 2018 Sayılarla İsrاف Raporu, 28.

⁶ TISVA, 2018 Sayılarla İsrاف Raporu, 35.

Kâğıt israfını önlemenin en etkili yollarından birisi, eğitim alanının kısmen, iş alanlarının da büyük oranda elektronik belgelerle faaliyetlerini sürdürmeye devam etmeleridir. Günümüzde dev iş kurumlarının dahi sanal ortam üzerinden işletilmesi, belge kullanımının da sanal ortam üzerinden gerçekleştirilmesini kolaylaştırmaktadır. Zira kâğıdın israfı nedeniyle ortaya çıkan oksijen kaybı, teknolojinin kullanımıyla harcanan ve geri dönüşüm potansiyeline sahip olan enerji kaybından çok daha yıkıcı sonuçlar doğurabilir. Evet, belki kâğıdın da geri dönüşüm potansiyeli bulunmaktadır ancak kâğıt üretiminin ham maddesi olan ağaçların yetişmesi, kesilmesinden çok daha uzun ve zor bir sürece tabidir. Oksijen kriziyle karşı karşıya olan dünyanın, yetişmesi yüzlerce yıl sürecek ormanları bekleme gibi bir lüksü maalesef bulunmamaktadır.

1.6. Plastik İsrافی

Plastiğin kullanım itibarıyla son yüzyılda rağbet gören bir nesne olmasına karşın çevreye verdiği hasar çok büyüktür. Özellikle doğadaki çözünme sürecini yavaşlatan plastik, ekosisteme zarar vererek doğal döngünün bozulmasına neden olmaktadır. Plastiğin ham maddesi olan petrol yalnızca tabiata verdiği zararla kalmamaktadır. İnsan bünyesinde de yıkıcı hasarlar bırakan petrol ve türevlerinin kullanımı en aza indirilmelidir. Son yıllarda her ne kadar geç kalınmış olsa da plastik kullanımını azaltmaya ilişkin düzenlemeler yapılmaktadır. Plastik, yapısı itibarıyla dayanıklı ve maliyet bakımından ucuz olmasından dolayı tercih edilen bir üründür. Bu özelliklerinden ötürü plastik kullanımından vazgeçilemese bile en azından plastik atıkların ayrıştırılarak geri dönüşüme verilmesinin, maddi kaynaklar ve enerji üretimi açısından ülke ekonomisine bir hayli katkı sağlayabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Araştırmalara göre, bir ton plastiğin geri dönüşümü 5.774 kWh'ye eşit enerji tasarrufu sağlamaktadır. Bu miktar, bir yıl boyunca iki insan tarafından tüketilen enerjiye eşdeğerdir.⁷ Yine plastik atıkların geri dönüşümü ile ham petrol tüketiminin %40'ı azaltılabildiğinden, bir ton plastik geri dönüşümü 16,3 varil petrol tasarrufu sağlayabilmektedir.⁸

2. Türkiye'de Eğitim Aracılığıyla İsrafın Önlenmesine Yönelik Yapılabilecek Düzenlemeler

Eğitim, insanı kendine ve topluma yararlı, çevresine karşı sorumluluk sahibi ve ahlaki kaidelere bağlı bir şahsiyet kılmayı hedefler. Dolayısıyla insan kendisine karşı sorumluluğu kapsamında çevresine ve topluma karşı da yükümlüdür. İşte bu sorumluluk bilinci kapsamında insanın içinde yaşadığı dünyayı daha güzel hâle getirebilecek fikirler üretmesi adına eğitimde de birtakım düzenlemelere gidilmelidir. İsrاف kavramı çerçevesinde insanın tüketim ve üretim dengesini nasıl sağlayacağını, tüketimde ve üretimde kaliteyi nasıl yakalayacağını öğreten içerikler geliştirilmeli ve bu içerikler müfredata uygulamalı dersler kapsamında yerleştirilmelidir. Bunun sağlanabilmesi adına eğitimdeki düzenlemelere yönelik birkaç örnek vermek gerekirse bunları şu maddeler halinde sıralamak mümkündür:

I. İlk önce çevre bilinci aşılmalı ve çevrenin insan hayatının bir parçası olduğu öğrencilere anlatılmalıdır. Çevreye gösterilen özen derecesinde insan hayatının güzelleşeceğine dair somut örnekler sunulmalıdır. Buna ilişkin doğa gezileri düzenlenebilir ve okul bünyesinde atık toplama etkinlikleri ve geri dönüşüm kermesleri tertip edilebilir.

⁷ TİSVA, 2018 Sayılarla İsrاف Raporu, 40.

⁸ TİSVA, 2018 Sayılarla İsrاف Raporu, 40.

II. Doğadaki dönüşüm sistemi öğrenciye gözlem yoluyla öğretilmeli ve bu sistemin bir benzerinin de beşerî yapı içerisinde oluşturulabileceği telkin edilmelidir. Doğada hiçbir unsurun işlevselliğini kaybetmediği öğrencilere açıklanmalı ve bir hayvan ölüsünün dahi çözünme sürecinde topraktaki verimliliğe nasıl katkı sağladığı anlatılmalıdır. Öğrencilerin bu dönüşümü kavraması adına çeşitli materyaller kullanılabilir ve küçük ölçekli deneyler yapılabilir. Bu sayede en küçük bir organizmanın dahi ekosisteme ne tür katkılar sağladığı öğrencilere izah edilmiş ve öğrencilerin hayatta işlevselliğini yitirdiğini düşündüğümüz nesnelere karşı dönüşümsel bir bakış açısı kazanması sağlanmış olur.

III. Tüketilen her nesnenin üretim aşamaları öğrencilere gösterilerek en basit olarak gördüğümüz bir nesnenin dahi ne zahmetlerle üretildiği izah edilmelidir. Öğrencilerin zihnindeki atık kavramı, her atığın üstün bir emek sonucunda üretilen bir nesne olduğu bilinci aşılılarak köklü bir değişime gidilmelidir. Bunun için üretim tesislerine geziler düzenlenebilir ya da günlük yaşamda kullanılan herhangi bir nesnenin sınıf ortamında öğrenciler tarafından üretilmesi istenilerek bu üretim sürecine öğrencinin bizzat dâhil olmasına yönelik düzenlemeler yapılabilir.

IV. Öğrencilerin özellikle tatil dönemlerinde kendi kapasitelerine uygun şekilde kurumlarda görev alması, öğrenciye hem emek kavramını öğretecek, hem de kazancın kıymetini göstererek hayatının hiçbir alanında israfa izin vermemesi gerektiğini gösterecektir.

V. Geri dönüşüm kavramı özellikle eğitim kurumlarında temellendirilecek bir kavramdır. Bu nedenle geri dönüşümün öğrencinin hayatında vazgeçilmez bir unsur olarak yer edinmesini sağlamak adına çeşitli etkinlikler düzenlenebilir. Ayrıca her okulda yeterli sayıda geri dönüşüm kutularının bulunması çok önemli bir husustur. Eğitim alanında yapılan bilinçlendirmeler sayesinde toplumsal alanda da israfa yönelik çalışmalar yürütülebilir. Bilhassa üniversitelerin yürüteceği çeşitli konferans, sosyal medya platformları üzerinden konuya ilişkin paylaşımlar, halka açık şekilde düzenlenecek çeşitli etkinlikler vs. ile toplumun ilgisi konu üzerine çekilmeye çalışılmalıdır. Ayrıca israf ve geri dönüşüm hususlarında başarı sağlamış ülkelerin politikaları ihtiyaca binaen dönüştürülerek uygulanmalıdır. Şu da bir gerçektir ki toplumsal olarak israf bilinçlendirmesi Batı ülkelerinin eğitim müfredatında hümanizm felsefesi altında şekillenmektedir. Bu felsefe doğrultusunda insana verilen değer, insanı inşa eden unsurlara da verilmesi gerektiği görüşü, İslam medeniyetinde var olan “en şerefli mahlûk” kavramı üzerinden işlenerek öğrencilere aşılmalı ve eğitime yeni bir bakış açısı kazandırılmalıdır. İnsanı inşa eden bir toplum çevresini de inşa edebilecektir.

VI. Eğitim sürecinde belki de tüketim ve üretim dengesinin sağlanmasındaki en önemli nokta öğrenciye insanın doğadaki düzenin muhafızı olduğunu aşılacaktır. Bu muhafızlık rolü “sorumluluk” kavramı ile pekiştirilebilir. Bu sorumluluk insanın nefsanî arzularında değil ruhani ihtiyaçlarında tezahür etmelidir. Buna götüreceği en doğru yol ise insanın dünya üzerinde Allah’ın temsilcisi olduğunun bilincinde olmasıdır. Böyle yüce bir konum üzerinden insana sorumluluklarını bildirmek, insanın bu sorumlulukları görev bilinciyle değil bizzat arzu ederek yapmasına yol açacak, insanın -israf da dâhil olmak üzere- her alanda köklü bir değişikliğe uğramasını sağlayacaktır.

Sonuç

Çağımızda tüketimin beraberinde getirdiği mahrumiyet hayatın her alanında hem hakiki, hem de mecazi bir “açlık” sorunuyla beşeriyeti baş başa bırakmaktadır. Bu sorunun sebep ve sonuç rollerini

kendinde toplayan en vahim çeşidi ise ruhi açlıktır ki insanlar bu açlığı tatmin etmek adına yanlış kaynaklardan beslenerek biyolojik, ahlaki ve ruhsal zehirlenmelere maruz kalmaktadırlar. Ekin ve neslin fesadını beraberinde getiren israfın, diğer bir ifadeyle hayatın her alanındaki açlığın giderilmesi adına kaynakların bilinçli kullanılmasına dair toplumsal bilinçlendirme kolları oluşturulmalı ve insan hayatını kolaylaştırmaya yönelik üretilen araçların, amaç haline getirilmesi engellenmelidir. Çünkü insanı insan yapan unsurlar yok olduğu zaman, insan dolayısıyla değer kazanan hayatın hiçbir önemi kalmayacak ve kaynak tüketimi en ileri safhasına ulaşacaktır. Bu açıdan israf insan için önlenmelidir. İnsanlığın kayb olduğu bir dünyada israf ve tasarruf kavramlarının ve bu alanlarda yapılan mücadele- nin hiçbir kıymeti kalmayacaktır.

Kaynakça

“Sayılarla İsrاف Raporu.” Türkiye İsrافی Önleme Vakfı, 2020. <http://israf.org/public/admin/filemanager/uploaded/23.03.2020-T%C4%B0SVA%20Say%C4%B1larla%20%C4%B0sraf%20Raporu%202018.pdf>.

Batıl İnançlar Superstitions

HATİCE ATALAN

Malatya İnönü Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, Lisans Öğrencisi.
Malatya, Türkiye
Malatya İnönü University,
Faculty of Theology, Undergraduate Student
Malatya, Turkey

Türü: Makale

ORCID 0000-0002-5297-3897

haticeatalan11@gmail.com

Geliş Tarihi: 3 Aralık 2021 | **Yayın Tarihi:** 21 Aralık 2022

6. Makale

Atıf/Citation: Atalan, H. (2022). "Batıl İnançlar". *Genç Atebe Dergisi* 3, 41-44

Özet

Batıl inançlar ve batıl inançların sebep olduğu alışkanlıklar insanlar arasında oldukça yaygındır. Bu tür inanç ve uygulamaların araştırılması noktasında sistematik çalışmalar genellikle yetersiz olmuştur. Batıl inançlara yönelik tutum geliştirenlerin büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Batıl inançlar çok sayıdadır ve bunlara inanmanın önünü alacak bir çözüm yolu henüz üretilmemiştir. Bu tür inançlar gelişmiş ya da gelişmemiş ülke olması fark etmeksizin pek çok toplumda kendine yer edinmiştir. Dört yapraklı yoncadan şans geleceğine inanmak, tahtaya vurmak, evde şemsiye açmak, 13 sayısının uğursuz olduğuna inanmak, haftanın bazı günlerini uğurlu bazıları uğursuz saymak, falcılık ve daha birçok çeşit batıl inanç hayatımızı çevreleyebilmektedir. Bu makalede batıl inançlar konusunu incelenecek ve bu inanışın ana nedeni ve belli bir mantıklı açıklaması olup olmadığı açıklanmaya çalışılacaktır. Ayrıca batıl inançların insanlar üzerindeki etkileri de değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Batıl İnançlar, Hurafeler, Kültür, Din, Şans.

Abstract

Superstitions and habits caused by superstitions are quite common among people. Systematic studies of such beliefs and practices have generally been inadequate. The majority of those who develop attitudes towards superstitions are women. Superstitions are numerous and a solution to prevent believing them has not been produced yet. Such beliefs have found a place in many societies, regardless of whether they are developed or underdeveloped countries. Believing that luck will come from a four-leaf clover, hitting wood, opening an umbrella at home, believing that the number 13 is unlucky, some days of the week are auspicious; counting some as unlucky, fortune telling and many other kinds of superstitions can surround our lives. In this article, the subject of superstitions will be examined and it will be tried to explain whether a belief has a main reason and a certain logical explanation. In addition, the effects of superstitions on people will be evaluated.

Keywords: Superstitions, Superstitions, Culture, Religion, Luck.

Giriş

Batıl inançlar mantıksal temeli olmayan inançlar bütünüdür. Dilimize Arapçadan geçen “hurafe” kelimesi “akıl ve gerçekliğe aykırı olan söz” anlamına gelir. Hurafeler; akıl, mantık ve bilime uymadığı gibi çoğu zaman din adına ileri sürülüp dine de uymayan inançlardır. Paranormal olarak kabul edilen olaylar ise psikolojik bir durumu ifade eden hurafelerdir. Bu kelime sözlükte, “akıl ve bir tür irrasyonel fantezinin ötesindeki inanç” olarak tanımlanır. Kişinin ayna kırıldığında kendini Allah’a karşı suçlu hissedip tövbe etmesi buna örnektir. Batıl inanç, hayatımıza sızabilecek her yerde hazır ve nâzırdır. Günümüzde birçok toplumda insanların totemler taşıdıkları veya kaldırımdaki çatlaklarda yürümekten kaçındıkları görülebilmektedir. Batıl inançlar kültürel olduğu kadar insanların deneme ve yanılmalarla bir şeylere anlam yüklemesini de içermektedir (Özgüven, 2013).

Batıl inançlara veya paranormal olaylara inanmanın çeşitli nedenleri vardır. Bu nedenlerden biri çaresizliktir. Tedavisi olmayan hastalığa yakalanmış insanların son bir umut olarak batıl inançlara yönelmesi tarihin her döneminde var olan bir durumdur. İnsanlar tarih boyunca somutlaştırma eğiliminde olmuştur. Somutlaştırma ilk çocukluk evresinde çevremizi anlamlandırmak için başvurduğumuz bir yöntemdir. Bu yöntem batıl inançlar açısından at nalı, nazar boncuğu gibi nesnelere de uygulanmış, bu nesnelere gerçekliği olmayan kutsallıklar yüklenmiştir. Batıl inançların en büyük nedeni cehalettir. Bilimsel olarak açıklanması noktasında hakkında yeterli bilgi olmayan pek çok olay batıl inançlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Hurafelerin ortaya çıkmasındaki en önemli etkenlerden biri de budur. Ayrıca yanlış neden-sonuç ilişkisi de bunda etkili olmuştur. Örneğin başına kötü bir olay gelen bir kişinin bu olayı o sırada oradan geçen siyah kediye bağlamış olması yanlış bir değerlendirmedir. (Ayten - Köse, 2009).

Batıl inançlar bir bütün olarak ele alındığında duygusal ve davranışsal kavramların karışımı olarak görülebilir. Duygusal durumun oluşturduğu sevinç, korku, heyecan, merak vs. durum değişikliğini ifade etmektedir. Ayrıca davranışsal olarak oluşturulan ritüellerdir. (Bayrakçı, 2007). İnsanoğlu hayatı boyunca hep bir arayış ve merak içinde olmuştur. Yaşamı boyunca karşısına çıkan tüm sıkıntıları ve sorunları aşmak, rahatsızlıklarına bir çözüm bulmak insanoğlunu farklı çözüm yollarına götürebilmiştir. Bu sebeple batıl inançlar insanların artık çaresiz kaldığı noktada başvurduğu bir sığınak hâline gelmiş, kültürlerde ve inançlarda yerini almıştır. (Ayten-Köse, 2009). “Batıl inançların kökeninde; ilk ortaya çıktığı dönemin sosyal, kültürel, ekonomik, coğrafi, çevresel, bilimsel, eğitim olanakları ve düzeylerine ilişkin şartların rol oynadığı söylenebilir. Bu açıdan ortaya çıkışından günümüze gelişimi irdelenirken söz konusu batıl inanca konu edim ya da ritüelin yaşam alanı bulduğu toplumun gelişim süreci ve dönemsel şartlarının iyi analiz edilmesi gerekir” (Gülüş, 2016, 120).

1. Anadolu’da Batıl İnançlar

Anadolu’da yaygın olan bazı batıl inançlar şunlardır: **I.** Ayakkabı çıkarıldığında ters dönerse ayakkabı sahibi tez zamanda ölür. **II.** Gece ölen kişinin üzerine sabaha kadar bıçak konulur. **III.** Baş sağlığına gelen kişinin ayakkabıları ters çevrilmez. **IV.** Öldürülen yılan suya atılınca suda kaybolursa yağmur yağar ve sel olur. **V.** Bir kişinin önüne tavşan çıkması uğursuzluktur; mümkünse gidilen yoldan geri dönmek gerekir. **VI.** Ateşe tükürmek, tırnak atmak ve su dökmek uğursuzluk getirir. **VII.** Urganla komşunun evine girilmez. Aksi hâlde komşunun evinde kıtlık olur. **VIII.** Ocağın üstünü boş

bırakmak uğursuzluk getirir. **IX.** Çocuğun bezleri yabani ağaca asılırsa çocuk yabani olur. **X.** Hamile kadın aşerdiği sırada neye bakarsa çocuk ona benzer. **XI.** Gece ıslık çalmak uğursuzluk getirir. **XII.** Akşam kapının önü süpürülmez. **XIII.** Değirmenden ilk gelen unla yapılan ilk ekmeği yiyen kişinin karısı ölür. **XIV.** Bir kişinin üzerinde dikiş dikilir ise o kişinin kısmeti bağlanır. **XV.** Kapının önünde oturan kişi iftiraya uğrar. **XVI.** Evden bir kişi gurbete gittiği zaman o gün ev süpürülmez ve dışarıdan misafir alınmaz. **XVII.** Bir erkek iki kadının arasından geçerse sözü geçmez. **XVIII.** Yarım çay içen kadın dul kalır. **XIX.** Erkek çocuğunun saçını ilk kez amcası veya dayısı keser. **XX.** Gelinin ayakka-bısının altına ismi yazılan en kısa zamanda evlenir. **XXI.** Makası açık bırakanın hakkında düşmanları dedikodu yapar. **XXII.** Ateşin çıkardığı ses ateşi yakan kişi hakkında dedikodu yapıldığına işaretir. (Çalışkan - İlter, 2016).

Ayrıca, özellikle kırsalda kalan bazı bölgelerde batıl inanışlar hayatın bir parçası hâline gelmiştir. Örneğin, yeni doğan ve kırkinci gününe ulaşmayan çocuklara cinlerin musallat olabileceğine ve çocukların söz konusu varlığın etkisinde kalabileceğine inanıldığı için bu devrede çocuk son derece titiz büyütülür; odada yalnız bırakılmaz, çok yakınlarından başkasına gösterilmez. Bunlarla beraber Anadolu'da yaygınlaşmış bazı batıl inançlara bıçakla eklemek kesilmemesi, aksi takdirde evin bereketinin kaçacağına inanılması, köpek havaya bakarak havlarsa kan döküleceğine inanılması, külün üstüne su dökülmemesi, kapı eşğine oturulmaması gibi daha pek çok misal verilebilir (Çiçekler, 2019).

2. ABD ve Avrupa'da Batıl İnançlar

Amerikan web sitesi Rancor Comm 18.000 kişinin batıl inançları hakkında veri toplamıştır ve ankete katılanların çoğunun söyledikleri şey için kendilerine lanet edilmesini istemedikleri için tahtaya vurdukları sonucu ortaya çıkmıştır. Çoğu batıl inançta olduğu gibi tahtaya vurmanın kökenleri de tahmine dayalıdır. Geçmişte paganlar ruhların ağaçlarda yaşadığına inandıkları için tahtaya vurma inancının ortaya çıktığı düşünülebilir. (Ng vd., 2010). ABD'de yaygın olan bir başka batıl inanç, ayna kırmanın kötü şans getirdiğidir. Çoğu uzman, eski zamanlarda aynanın, ona bakan kişinin ruhunu içinde tuttuğuna inanıldığı konusunda hemfikirdir. Bu sebeple onu kıran kişinin kendi ruhunu da kıracağına inanılmaktadır.

Bir tür karga olan saksığan, Britanya Adaları'nın her yerinde önemli bir kuştur. İrlanda'da saksığana ayrı bir önem atfedilmiştir. Görülen saksığan sayısına göre çeşitli inanışlar geliştirilmiştir. Bu inanışa göre bir tane saksığan görmek üzüntüye, iki tane görmek ise neşeye işaret eder. Yine bir İrlanda batıl inancında evin kapısı açılınca sadece bir saksığan görülürse bu o kişinin yakında öleceğine alamettir (Ng vd., 2010).

Sonuç

Batıl inançların zaman içinde devam etmesinin en temel nedeni kültürlerle ve inançlarla bir bütün hâle gelmiş olmasıdır. Batıl inançların değerini birçok literatürde bulmak mümkündür. Din, ideoloji hatta iktisadi ve politik literatürlerde bile bu inanışlara rastlamak mümkündür. Ayrıca insanların kötü durumlarda batıl inançlara yönelme eğilimlerinin daha fazla olduğunu söyleyebiliriz. Batıl inançlar farklı ortamlarda değişebilmekte ve bu değişiklikler olumlu ve olumsuz sonuçlar doğura-

bilmektedir. Bu çalışmada batıl inançların toplumlardaki değerini ve zaman içinde nasıl değiştiğini anlatmaya çalıştık. Dünyanın her yerinde çeşitli batıl inançların olduğunu ve bu batıl inançların insan hayatını etkilediğini gözlemledik. Çalışmamızın bu konuda yapılacak diğer araştırmaları motive edeceğini ummaktayız.

Kaynakça

- Ayten, A. - Köse, A. "Bâtıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Psikososyolojik Bir Analiz". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 9/2 (2009), 45-70.
- Bayrakçı, M. "Sosyal Öğrenme Kuramı ve Eğitimde Uygulanması". *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 14 (2007), 198-210.
- Çalışkan, N. - İltter, P. "Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü Öğrencilerinin Batıl İnanç Eğilimlerinin Analitiği" *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi* 7/23 (2016), 206-218.
- Çiçekler, A. N. "Isaac Barrow'un Kaleminden Türklerde Batıl İnançlar/Hurafeler/Halk İnanışları". *Dil ve Edebiyat Araştırmaları* 20/20 (2019), 165-188.
- Gülüş, İ. "Batıl İnançların İletişimsel İşlevi ve Medyadaki Yansımaları: Kurumsal Yaklaşım ve Alan Araştırmaları Işığında Batıl İnanç ve İletişim Karakteristiği Üzerine Bir İnceleme". *Atatürk İletişim Dergisi* 10 (2016), 111-136.
- Ng, Travis vd.. "The Value of Superstitions". *Journal of Economic Psychology* 31/3 (2010), 293-309.
- Özgüven, N. "Batıl İnançların Yenilikçilikteki Rolünün Analizi". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 27/3 (2013), 111-124.

İslam'da Kadın *Women in Islam*

GÜL RABİA AVCI

Malatya İnönü Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, Lisans Öğrencisi.
Malatya, Türkiye
Malatya İnönü University,
Faculty of Theology, Undergraduate Student
Malatya, Turkey

Türü: Makale

ORCID 0000-0002-7780-4950

gulrabiaavci02@gmail.com

Geliş Tarihi: 3 Aralık 2021 | **Yayın Tarihi:** 21 Aralık 2022

7. Makale

Atıf/Citation: Avcı, G. R. (2022). "İslam'da Kadın". *Genç Atebe Dergisi* 3, 45-48

Özet

İslam dini, Allah tarafından huzur ve barış dolu bir hayatı insanlara sunmak için gönderilmiş ilahî bir dindir. İslâm adaleti tesis etmek adına kadın ve erkeğe birbirlerini tamamlayacak şekilde haklar tanımıştır. Böylelikle Allah katında kul olarak kadın ve erkek arasında hiyerarşik bir düzen söz konusu değildir. Ancak cahiliye devrinin toplum yapısı ve hâkim zihniyeti bize durumun tam tersini göstermektedir. İslam dini cahiliye devrinin kadın anlayışını değiştirip kadına hak ettiği değeri vermiştir. İslam'da kadın değerlidir. Peygamber Efendimiz (s.a.s) kadınlara karşı çok nazik davranmıştır. Bunun yanında kendilerine dokunabilecek türlü kötülüklerden onları korumak adına hem kendisi hassas davranmış hem de bu konuda ashabına sık sık telkinlerde bulunmuştur. Kadınlara iyi davranılması konusunda erkekleri uyarmıştır. Veda Hutbesinde de kadınlardan Allah'ın emaneti olarak bahsetmiştir. Bizler de Allah'ın emanetine sahip çıkmalı; kadınlara hak ettikleri sevgi, saygı ve değeri vermeliyiz. Bu çalışmada öncelikle cahiliye döneminin kadın anlayışı ele alınmakta, ardından İslam'ın kadın anlayışından bahsedilmekte ve Hz. Muhammed'in (s.a.s) kadınlar hakkındaki görüşlerine değinilmektedir. İslam'ın kadına bakışı detaylı olarak ele alınıp bu anlayış cahiliye döneminin kadın anlayışı ile mukayese edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, İslam, Cahiliye Dönemi, Eşitlik, Sevgi, Saygı.

Abstract

The religion of Islam is a divine religion sent by Allah to offer people a life of peace and tranquility. In order to establish justice, Islam gave rights to men and women to complement each other. Thus, there is no hierarchical order between men and women as servants in the sight of Allah. However, the social structure and dominant mentality of the age of ignorance show us the opposite of the situation. The religion of Islam changed the understanding of women in the age of ignorance and gave women the value they deserve. Women are valuable in Islam. The Prophet was very kind to women. In addition to this, he behaved sensitively in order to protect them from all kinds of evil that could touch them, and he often advised his Companions on this issue. He warned men to treat women well. In his Farewell Sermon, he also mentioned women as God's trust. We too must protect the trust of Allah; We must give women the love, respect and value they deserve. In this study, first of all, the understanding of women in the period of ignorance is discussed, then the understanding of women in Islam is mentioned and Hz. Muhammad's (s.a.s) views on women are mentioned. The view of Islam towards women is discussed in detail and compared with the understanding of women in the period of ignorance.

Keywords: Women, Islam, The Age of Ignorance, Equality, Love, Respect.

Giriş

İslam'da kadın konusunu incelemeyen önce Cahiliye toplumunda kadının değeri meselesini ele almaya çalışalım; Cahiliye toplumunda kadının hiçbir değeri yoktur. Onlara göre kadın sadece bir tüketicidir ve kabile hayatına katkısı bulunmayan bir konumda değerlendirilmektedir. Bu yüzden kız çocukları doğduğunda onlardan utanıyor, onları istemiyor, hatta onları diri diri gömüyorlardı. Birinin kız çocuğu olduğunda neredeyse insan içine çıkamazdı. Bu konu hakkında Kuran-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: “*Onlardan biri, Rahmân'a yakıştırdığı (kız çocuğu) ile müjdelence öfkeye kapılarak yüzü mosmor olur.*” (ez-Zuhur 43/17).

Yine cahiliye Arapları kadınların sözlerine itibar etmez, fikirlerini sormazlardı. Kadınlar mali ilişkilerde, evlilikte, toplumsal hayatta arka planda kalmakta; onların kişiliğine, fikirlerine ve haklarına saygı duyulmamaktaydı (Kazıcı, 2020). Cahiliye döneminde erkek üstün bir varlık olarak görülür, kabilenin en önemli üyesi sayılırdı. Bu yüzden erkek bir çocuk dünyaya geldiğinde büyük bir sevinç yaşanırdı. Onlar, erkek çocuklarına değer verir, onları el üstünde tutarlardı. Kız çocuklarını ise diri diri gömerlerdi. Bu içler acısı durum cahiliye toplumunda normal olarak karşılanır; hatta böyle yapmayan insanlar toplumdan dışlanırdı. Bu durum İslam'ın gelmesine kadar bu şekilde devam etmiştir.

1. İslam'da Kadın

İslam gelmesiyle cahiliye kadın anlayışı üzerinde önemli değişiklikler oldu. İslam dini mağdur olan kadının bir bakıma imdadına yetişti; kadın-erkek bütün insanların, soyu ne olursa olsun bütün beşeriyetin yaratılıştan eşit olduğunu ilan etti. Kadına cahiliye döneminde gösterilmeyen değeri verdi. (Topaloğlu, 2013). İslam'da kadın değerli kabul edildi; onun fikirlerine önem verildi. Kadın, belli başlı konularda söz sahibi olabildi ve kabilenin üyesi sayıldı. İslamiyet geldikten sonra kız çocuklarına da büyük değer verildi ve kız evlada sahip olanlar çocuklarından utanmamaya ve erkek çocuklarını sevdiğikleri gibi kız çocuklarını da sevmeye başladı.

Kur'an'ın tebliğcisi olan Hz. Peygamber (s.a.s) de salih kadını dünyanın en değerli varlıklarından saydı onlara önem verdi. Kadın ve erkeği tarağın dişleri gibi birbirine eşit kabul etti (Böke, 2021). Ailesinden olsun ya da olmasın tüm kadınlara karşı saygılı bir tutum içinde oldu, onları dinledi, sorunlarına çözüm bulmaya çalıştı (Görmez, 2011). Hz. Muhammed (s.a.s) kadınlara karşı çok nazik davrandı, onları kötülüklerden korumaya çalıştı. Hz. Peygamber (s.a.s) bu kapsamda erkeklere şu tavsiyede bulundu: “*Sizin en hayırlınız kadınlara karşı en hayırlı olanınızdır.*” (Tirmizî, “Radâ”, 11).

Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s), “*Cennet annelerin ayakları altındadır.*” (Nesâî, “Cihad”, 6) buyurarak kadını saygının zirvesine taşıdı. Bu konuda Necip Fazıl Kısakürek'in de çok güzel bir sözü vardır: “Kadın diri diri toprağa gömülürken onu oradan çıkartıp ayaklarının altına cenneti seren dinin adıdır İslam” (Sis, 2018). Üstat Necip Fazıl, İslam'da kadının değerini mükemmel bir cümleyle kısaca özetlemiştir. Ancak günümüzde ayaklarının altına cennet serilen şiddet görüyor, değersizleştirilip hakaretlere uğruyor. Bu üzücü durum maalesef günden güne İslam'ın kadın anlayışını terk ettiğimizi gösterir.

Allah'ın elçisi Hz. Muhammed (s.a.s) kadınlara iyi davranma konusunda erkekleri uyarmak suretiyle Veda Hutbesinde bütün insanlığa şöyle seslendi: “*Ey insanlar! Kadınların haklarını gözetmenizi*

ve bu hususta Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları, Allah'ın bir emaneti olarak aldınız; onların namuslarını ve iffetlerini Allah adına söz vererek helal edindiniz. Sizin kadınlar üzerinde haklarınız, onların da sizin üzerinizde hakları vardır." İslam'da kadının canı, onuru, iffeti, namusu emanettir. Bu emanete hiyanet etmek Allah'a hiyanet etmeyi gösterir. O hâlde Allah'ın emaneti olan kadına el kaldırmamalıyız, Allah'ın emanetine hakaret etmemeliyiz. Onlara sevgi ve saygı göstermeliyiz. Müslüman bir birey olarak kadına hak ettiği değeri en güzel şekilde vermeliyiz. Bu konuda Hz. Muhammed'in (s.a.s) bize gösterdiği, tavsiye ettiği şekliyle kadına karşı davranışların nasıl olması gerektiğini dünyaya anlatmalıyız. Müslüman olmayan toplumlara bu konuda rol model olursak belki onların kalplerini İslam'a ısındırıp İslam'ı onlara sevdirebiliriz. Bunu başarmamızın zor olmadığı kanaatindeyiz. Fakat günümüzde kadınlara iyi davranma hususunda ileriye doğru adımlar atmak yerine maalesef gittikçe cahiliye dönemindeki kadın anlayışını hatırlatan uygulamalarla karşılaşmaktayız.

Kadının üstlendiği roller çok önemlidir; en başta anneliği önemlidir, bir eş olarak durumu önemlidir, bir kız evlat olarak konumu önemlidir. Fakat bunların hepsinin çok daha ötesinde kadının insan olması önemlidir (Kala, 1 Mayıs 2017). Bir erkek nasıl doğuştan birtakım haklarla doğuyorsa aynı şekilde bir kadın da temel haklarla dünyaya gelir.

Sonuç

Müslüman bir toplum olarak kadınlara her zaman saygı göstermeliyiz ve onları korumalıyız. Kadına şiddet konusuyla dünya gündemine girmemeliyiz. Aksi takdirde Hz. Muhammed (s.a.s) gibi mükemmel bir örnek karşımızda varken böyle bir konuyla gündeme gelmek bizler için büyük bir utanç ve üzüntü kaynağı olacaktır.

Çocuklarımızı yetiştirirken İslam'ın kadın anlayışını onlara anlatmalıyız. Bir ailede anne saygı, sevgi ve değer görüyorsa o ailede yetişen çocuk da büyüyünce eşine ve başka kadınlara saygı, sevgi ve değer verir. Çocuklarımızı şiddete eğilimli bireyler olarak yetiştirmemeliyiz. Onlara toplumda saygı ve sevginin nasıl olacağını anlatmalıyız. Eğer küçük yaşlarda bu alışkanlığı çocuklarımıza kazandırabilirsek kadına şiddet azalır. Atalarımızın "Ağaç yaşken eğilir" sözünü hatırlamalı ve erken yaşta bu değeri çocuklarımıza kazandırmalıyız. Bu değeri çocuklarımıza yeterince anlatabilir ve hissettirebilirsek kadınların mutlu ve huzurlu olduğu bir dünya elde edebiliriz. Unutmamalıyız ki kadın her zaman ve her şartta değerlidir.

Kaynakça

- Böke, E. G. "İslam, Kadın ve Hayat". *Diyanet Dergi*, 12 Kasım 2021. <https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=30876>
- Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*.
- Görmez, M. "İslam'ın Kadına Bakışı". *V. Dini Yayınlar Kongresi Açılış Konuşması*. Ankara, 2013. <http://www.mehmetgormez.com/kadinveaile/islaminkadinabakisi>.
- <https://www.diyanet.tv/islam-aynasinda-kadin/video/islam-aynasinda-kadin--1-bolum>
- Kazıcı, Z. "İslâm'da Kadın: (Bir Mukayese) / İslam'da Kadınlar: (Bir Karşılaştırma) / المرأة في الإسلام: مقارنة". *İlahiyat Akademi Dergisi* 11 (2020), 57-72.

- Kala, Ş. "Eksen İnsan". *Diyanet TV*. Yayın Tarihi 1 Mayıs 2017. <https://www.youtube.com/watch?v=Dj8T0DkXIUw>
- Kur'an Yolu. Erişim 21 Ekim 2022. <https://kuran.diyanet.gov.tr>
- Nesâî, Ebu Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali. *Sünenü'n-Nesâî*. trc. Ahmet Muhtar Büyükçınar, Ahmet Tekin, Ö.Faruk Harman, Yaşar Erol. 8 cilt. İstanbul: Kalem Kitabevi, 1981.
- Sis, F. H. "İslam Aynasında Kadın". *Diyanet TV*. Yayın Tarihi 2018.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-. *el-Câmiu's-Sahîh*.
- Topaloğlu, B. *İslam'da Kadın*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.

Toplumsal Değişme ve Din. Ejder Okumuş. İnsan Yayınları, 2015, 238 s. ISBN:9789755743554

FATMA DALAZ

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
İslami İlimler Fakültesi, Lisans Öğrencisi.
Ankara, Türkiye
Social Sciences University of Ankara,
Faculty of Islamic Sciences, Undergraduate.
Ankara, Turkey

Tür: Kitap Değerlendirmesi

ORCID 0000-0001-8605-3258

fatma.dalaz@student.asbu.edu.tr

Geliş Tarihi: 15 Haziran 2022 | **Yayın Tarihi:** 21 Aralık 2022

Atıf/Citation: Dalaz, F. (2022). "Toplumsal Değişme ve Din. Ejder Okumuş. İnsan Yayınları, 2015, 238 s. ISBN:9789755743554." *Genç Atebe Dergisi* 3, 49-61

Özet

Yazar Ejder Okumuş *Toplumsal Değişme ve Din* adlı kitabını sosyolojinin önemli konularından olan sosyal değişim ile din sosyolojisinin anahtar konularından biri konumunda bulunan din-sosyal değişim ilkelerini incelemek suretiyle kaleme almıştır. Çalışmanın esas konusunu din ve toplumsal değişim ile din ve toplumsal değişimin karşılıklı ilişkisi ve etkileşimi oluşturmaktadır. Çalışmamız bu bağlamda eserin önemli noktalarına değinmek ve kitabı çeşitli açılardan değerlendirmek suretiyle ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din, Toplumsal Değişme, Meşrûlaştırma, Modernleşme, Sekülerleşme, Din Sosyolojisi, Karşılıklı İlişkiler.

Abstract

The book *Social Change and Religion* of Ejder Okumuş has been written to examine the religion-social change which are important subjects of the sociology and key points of social change and sociology of religion. The main concern of the study is religion and social change and the interaction and correlation between the two. Our paper will handle the crucial points of the book in a nutshell and criticize it in different aspects.

Keywords: Religion, Social Change, Legitimation, Modernization, Secularization, Sociology of Religion, Mutual Relationships.

Giriş

Toplumsal Değişme ve Din kitabının yazarı olan ve din sosyolojisi disiplinine önemli katkıları bulunan Ejder Okumuş 1967 yılında Kahramanmaraş'ta doğdu. 1988'de Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi. 1995'de Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisansını, 1999'da ise Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde doktorasını tamamladı. Çeşitli üniversitelerde öğretim üyesi olarak görev yapan Okumuş, hâli hazırda çalışmalarını Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İslami İlimler Fakültesinde sürdürmektedir.

Yazar Ejder Okumuş, *Toplumsal Değişme ve Din* adlı kitabını sosyolojinin önemli konularından olan sosyal değişim ile din sosyolojisinin anahtar konularından biri konumunda bulunan din-sosyal değişim ilkelerini incelemek suretiyle kaleme almıştır. Toplumsal değişim-din ilişkisi konusunu bünyesine alan din sosyolojisi disiplini; dinin sosyolojik boyutunu, toplumların dini ve sosyal karakterli olgularını, din ile toplumun karşılıklılık esasını sosyal bir realite olması dolayısıyla bilimsel bir perspektifle inceler. Çalışmanın esas konusunu da bu kontekste din ve toplumsal değişim ile din ve toplumsal değişimin karşılıklı ilişkisi ve etkileşimi oluşturmaktadır.

Din, toplumsal değişmeyi etkilediği gibi toplumsal değişme de dini çeşitli açılardan etkilemektedir. Çünkü din, toplum tarafından üretilmemiş olmasının yanı sıra toplum tarafından ele alınan ve yaşanan bir fenomendir. Dolayısıyla toplum dinden etkilendiği gibi dinin de toplumdan etkilendiği gerçeği çalışma boyunca göz önünde bulundurulmuştur. Çalışma, din ile toplumsal değişimin karşılıklı etkileşimlerini sağlıklı okuyabilmek için din-toplumsal değişim ilişkilerinin din sosyolojisinin merkezinde tarihsel perspektifle, vasıflama, karşılaştırma, açıklama, anlama ve yorumlama gibi yöntemlerden istifade edilerek tamamlanmıştır.

Akademik bir üslupla kaleme alınan eser, “önsöz”, “giriş”, “sonuç” ve “seçilmiş kaynakça” dışında üç ana bölümden oluşmakta ve her bölümün kendi içinde alt başlıkları bulunmaktadır. Birinci bölümde, “Toplumsal Değişim ve Din” üst başlığı altında ana hatlarıyla toplumsal değişimin anlamı, toplumsal değişim ve istikrar ile toplumsal değişimin faktörleri ve kuramları ele alınmıştır. Bu bölümde toplumsal değişim ve din kavramlarının ayrı ayrı ele alınmış olması bir sonraki bölümün okuması için hazırlık vasfı teşkil etmektedir. Bu minvalde dinin sosyolojik anlamına ve toplumsal işlevlerine de değinilmiştir.

İkinci bölüm “Din-Toplumsal Değişim İlişkileri” üst başlığından oluşmaktadır. Yazar, söz konusu ilişkinin daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle dinî meşrulaştırım ve din-toplum ilişkilerini ele almış ve ardından din ile toplumsal değişimin karşılıklı ilişkilerini incelemiştir. Bu ilişki bağlamında dinin etkili olduğu din-toplumsal değişim ilişkisi ile dinin etkilendiği toplumsal değişim-din ilişkisi çeşitli varyasyonlarıyla işlenmiştir.

“Kur'an ve Toplumsal Değişim” başlıklı üçüncü bölümde ise Kur'an'da toplumsal değişimin nasıl ele alındığı “Kur'an'da Sünnetullah” ve “Toplumsal Değişim” başlıklarıyla incelenmiştir.

1. Toplumsal Değişim ve Din

1.1. Değişim

Değişim, yalın hâliyle önceki durumdan başka bir hâle geçiş yapma durumudur. Değişim mutlak, tabiatın kendini gerçekleştirme durumudur. Değişimin çok boyutlu açılımları ve kendisinde varlık bulan dinamikleri olsa da biz çalışmanın ana konusunu teşkil eden toplumsal değişimi ve dinin toplumsal değişime etkisi ile toplumsal değişimin dine olan etkisini ele almakla yetineceğiz.

1.2. Toplumsal Değişimin Anlamı

Değişimin toplumsal boyutu, değişme olması sebebiyle kaçınılmazdır ve kaderini bu seyrinde yaşamaktadır. Hiçbir toplum durağan kalmamıştır; aksine mevcut dinamizmiyle varlığını gerçekleştirmiştir. Her toplum kendi değişimini meydana getirirken bir başka toplum bu değişime bağlı olarak durağanlığını sürdürebilir. Yani toplumlar birbirleriyle etkileşim hâlinindedir ve bir toplumdaki durağanlık durumu da diğerinin hareket hâlinde olma dinamizminden etkilenmektedir. Durağanlık, zihinde tecelli eden ilk anlamının yanı sıra toplumsal boyutta herhangi bir pasifliği ifade etmemekte; aksine değişimin niceliksel ve niteliksel oranlarının, değişimi aktif bir düzlemde yaşayan toplumlara kıyasla daha uzun vadede ve daha düşük bir tesirle tecelli ettiği kastedilmektedir.

1.3. Toplumsal Değişimin Faktörleri

Toplumsal değişme çeşitli faktörlere bağlı olarak kendini gerçekleştirmektedir. Yazar, başlıkta objektif bir zaviyeden toplumsal değişimin faktörlerini ele almıştır.

1.4. Coğrafya, Zaman ve Mekân

Toplumsal değişimde rol oynayan zorunlu faktörlerden birisi coğrafyadır. Söz konusu zorunlu faktörler insanın seçimlerinden bağımsız, onu destekleyen yahut engel olan bir unsur olarak karşımıza çıkabilmektedir. Mesela coğrafi şartlar olarak ele alabileceğimiz iklim, bitki örtüsü, ısı, su dağılımı, hayvanlar ve bitkiler dünyası ve çeşitli tabiat olayları gibi faktörlerin insan yaşamını kolaylaştırıcı/destekleyici yönleri olabileceği gibi, aksine insan karakterini olumlu ve olumsuz yönde etkileyebilecek, yaşam kalitesini sınırlandırabilecek yönleri de olabilmektedir. Bunun yanı sıra mekân faktörünün de toplumsal değişim bağlamında bir rolü vardır. Çünkü mekân zamandan ayrı düşünülemez ve mekân toplumun ikamet yeri olması dolayısıyla önemlidir. Zaman da içinde olayların, insan eylemlerinin ve toplumsal değişimin meydana geldiği bir kategori olması dolayısıyla çok önemlidir: “Değişim zamanda ve zamanla gerçekleşir.”¹

¹ Ejder Okumuş, *Toplumsal Değişme ve Din* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2015), 20.

1.5. Demografya

Toplumsal değişimde önemli bir rol olan demografya, nüfus artışının sosyal sistemde değişimlere yol açabileceği düşüncesinden hareketle ele alınır. Örneğin nüfus artışının ekonomik anlamda bir bağlayıcılığı olabileceği gibi demografik durumun savaşlarla da ilişkisi bulunabilmektedir. Bir toplumdaki nüfusun değişime uğraması, o toplumun sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel anlamda da değişime uğrayabilmesi demektir.

1.6. Muhalefet, Rekabet, Çatışma, İşbirliği, Bütünleşme ve Barış

Toplumsal değişimde “muhalefet” kavramı, rekabet ve çatışma biçimleriyle toplumsal değişimin iradi faktörlerindedir. Buna bağlı olarak rekabet durumu; işbirliği, bütünleşme ve çatışma durumlarını beraberinde getirebildiği gibi, çatışma ve savaşlar ise hem olumlu hem de olumsuz yönleriyle toplumsal değişmeye ve bazen de toplumsal çöküşe neden olabilmektedir. Aynı zamanda toplumsal değişimde “barış” unsuru da toplumun kendi içinde kaynaşması dolayısıyla kolektif bir çalışma ve üretme sürecine girmesi bakımından olumlu yönde gelişim imkânı sağlayabilmektedir.

1.7. Göç ve Şehirleşme

Göç ile birlikte yerleşilen yerin mekânsal, iklimsel, kültürel, sosyal vb. durumlarına ve göç eden topluluğun sosyolojik konumuna bağlı olarak toplumun yapısında değişiklikler meydana gelebilir. Bu özelliği dolayısıyla göç unsuru toplumsal değişimin faktörleri arasındadır. Göç ile ilintili olarak şehirleşme de gelenek, kültürel oluşum, siyasal durum, din vb. unsurlarla ilintili olarak sosyal değişimi olumlu veya olumsuz etkileme durumuna sahiptir.²

1.8. Ekonomi

Ekonomi tek başına toplumun direği olmasa da toplumsal değişimde etkisi olabilecek önemli bir unsurdur. Ekonomik anlamda meydana gelen değişim, toplumun yapısını etkileyebilecek güce sahip olması dolayısıyla toplumsal değişimin önemli bir faktörüdür.

1.9. Kültür, Kültürel Değerler, Din ve İdeoloji

Sosyal değişimi etkileyen ve ona yön veren faktörlerden birisi de kültürdür. Kültürel karşılaşma ve alışveriş de kültür bağlamındaki toplumsal değişim unsurlarındandır. Kültürel değerlerle sıkı bir ilişkisi olan din ve ideoloji de toplumsal değişimde önemli bir rol oynar. Yazar, ana başlık olarak ele almasa da “kültür” alt başlığı altında egemenlik kurma, işgal ve sömürgecilik, bağımsızlık, bağımsızlaşma, uluslaşma, uluslararası ilişkiler ve küreselleşmenin de toplumsal değişimde önemli roller oynadığını vurgulamıştır.

² Okumuş, *Toplumsal Değişme ve Din*, 30.

1.10. İcat, Keşif, Sanayi ve Teknoloji

Önemli bir iradi sosyal değişim faktörü olan icat, toplumsal boyutuyla sosyolojik düzlemde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Keşiflerin artması, sanayi ve teknolojinin önemli ölçüde gelişmesiyle beraber sosyal yapı etkileşime ve değişime uğramıştır ve hâlen uğramaktadır. Teknolojinin gelişmesi dolayısıyla yeni buluşların tarih sahnesinde ortaya çıkması ve beraberinde ahlakını da getirmesi, toplumun hem fiziksel hem de mental olarak değişime uğramasına yol açmıştır.

1.11. Karizmatik Şahsiyetler ve Sosyal Hareketler

Toplumsal değişimde karizmatik şahsiyetlerin rolü büyüktür. Tek başına liderlerin veya peygamberlerin tarih sahnesinde toplumsal anlamda önemli ölçüde değişiklikler yaptıklarını görmek mümkündür. Karizmatik şahsiyetlerle ilişkili olarak sosyal hareketler yeni bir toplum tipinin oluşmasında önemli bir faktördür.

Yine yazarın başlık olarak vermediği; fakat pasaj içerisinde zikrettiği bazı değişim faktörleri vardır. Bunlar siyaset, siyasal örgütlenme, genetik özellikler, gelenek, hukuk, beklenti, umut, eğitim, nedensellik gibi etkenlerdir. Sözü edilen tüm bu faktörler birbirleriyle etkileşim hâlinindedir.

1.12. Toplumsal Değişim Kuramları

Yazar, çalışmasında toplumsal değişim kuramlarının üçlü bir tipolojileştirmesini benimsemiş ve bu tipleştirmedeki her bir kuramın üzerinde kısaca durmuştur. Sözü edilen tipleştirme; büyük boy kuramlar (yükseliş ve çöküş, evrimci, modernleşmeci ve diyalektik), orta boy kuramlar (yapısal-işlevci ve çatışmacı) ve küçük boy kuramlar (grupsal ve bireyci) olmak üzere üç temel tipten oluşmaktadır.

2. Din

2.1. Dinin Sosyolojik Anlamı

Yazar bu başlık altında “Özsel (Substantif, Essential) Tanımlar”, “İşlevsel Tanımlar” ve “Din ve Sosyoloji: Din Sosyolojisi” konu başlıklarına yer vermiştir. Aynı zamanda yazar dini tanımlamanın kolay bir eylem olmadığını bu bölümde bilhassa vurgulamıştır. Çünkü bir din için bile pek çok yorum ve uygulama biçimleri olduğu için kolektif bir din tanımı ortaya koymak işleri daha da zorlaştırmaktadır. Bunun yanı sıra bir sosyoloğun dine hangi açıdan baktığı ve dine hangi strateji ile yaklaştığı durumu da göz önünde bulundurulduğunda ortaya karmaşık bir durum çıkmaktadır. Bu durumda denilebilir ki, sosyolojik tanımlamalara hakikat gibi yaklaşmaktan ziyade stratejiler olarak yaklaşmak daha faydalıdır. Bu bağlamda din sosyolojisi literatüründe din tanımları iki ayrı kategoride toplanmaktadır. Din sosyologları tarafından iki temel strateji kullanılan tanımlar, substantif ve işlevsel tanımlardır. Substantif yani özsel tanımlar dinin ne olduğuna dair çalışmalar yaparken işlevsel tanımlar ise dinin ne yaptığını dair tasvirleme yapmaya çalışır. Ayrıca yazar, çeşitli düşünürlerin bağlı oldukları disiplin nispetince “din” kavramına yaklaşımlarını ortaya koymuş ve ele aldığı meseleyi somutlaştırarak zenginleştirmiştir.³

³ Okumuş, *Toplumsal Değişme ve Din*, 55.

2.2. Dinin Toplumsal İşlevleri

Din-toplumsal değişim ilişkisini anlayabilmek için dinin sosyal işlevlerini ele almak önemlidir. Bu bağlamda yazar, dinin sosyal işlevlerini, dinin sosyal boyutları kapsamında değerlendirmeye çalışmıştır. Dinin sosyal işlevi ile kast edilen, dinin toplumdaki konumu ve etkileşimi, ayrıca toplumsal sahadaki eylemidir.

Dinin birden fazla olumlu veya olumsuz, açık yahut gizli sosyal işlevi bulunmaktadır. Yazar, bunlardan önemli olanlarını ele almıştır. Bunlar; “Zihniyet Kazandırma”, “Bütünleştirme”, “Çatıştırma ve Parçalama”, “Organizasyon”, “Sosyalleştirme ve Sosyal Kontrol”, “Yapılandırma ve Düzenleme”, “Kimlik Kazandırma”, “Kültürü Koruma ve Aktarma”, “Değerler Hiyerarşisi Sağlama”, “Aracı Kurumluk” ve “Meşrulaştırma” olmak üzere konu başlıklarına ayrılmıştır. Bu işlevleri tek tek ele almak çalışmamızın kapsamını aşacağından “kimlik kazandırma” konusunu kısaca ele almakla yetineceğiz.

2.3. Kimlik Kazandırma

Din kimlik kazandırma işleviyle insanın ait olduğu toplumda kendisini bulmasını, tanımlamasını ve konumlandırmasını sağlar. Din, insana bir bakış açısı, kimlik ve karakter verir. Onu hiçlikten kurtararak bir varlık ve anlam kazandırır. Dinin insana kimlik kazandırma yönü, insana bulunduğu toplumda özgüven kazandırabilmektedir. Din, adeta insanın kendisini bilmesine, tanımaya yardımcı olurken, herhangi bir kimlik krizine girmesine de mani olur. Din bir yandan insana kimlik kazandırırken, diğer yandan topluma da kimlik kazandırma işlevine sahiptir. Dinin bu işlevi sayesinde insanlar bir araya gelirler, cemaat olurlar; aynı amaç uğruna hareket edebilme potansiyelini açığa çıkarırlar.

Bu bölümü değerlendirme bağlamında şunlar söylenebilir: Toplum dinden uzak düşünmek sadece bir yanılsamadan ibarettir. Dini, dinî yönüyle ele almada yalnızca sosyolojik boyutunu göz önünde bulunduranlar yanılmaktadır. Çünkü dinin tüm bilimlere aşan bir kutsallığı ve ilahiliği vardır. Yazar dinin bu boyutunu göz ardı etmemiş; fakat çalışmanın amacı doğrultusunda dini sosyolojik açıdan ele almakla yetinmiştir. Dinin, dinî yönünü göz ardı etmek veya reddetmek gibi bir reaksiyona girişmek söz konusu değildir.

3. Din-Toplumsal Değişim İlişkileri

3.1. Meşruiyet ve Dinî Meşrulaştırım

Yazar, din ve toplumsal değişimin ilişkisini anlayabilmek için meşruiyet ve dinî meşrulaştırım ilkelerini ele almanın önemli olduğunu düşünmüştür. Çünkü dinin en önemli sosyal işlevlerinden biri meşruiyet kazandırma özelliğidir. Meşruluk, en genel anlamıyla mevcut bir durumun insanlar nazarındaki geçerliliğini ve haklılığını ifade eden bir kavramdır.⁴ Dinî meşruiyet ise bu bağlamdaki geçerliliğin, makullüğün ve yasallığın dinden ve dinî kaynaklardan sağlanması demektir.⁵

⁴ Ejder Okumuş, *Din Sosyolojisi* (Ankara: Maarif Mektepleri Yayınları, 2018), 53.

⁵ Okumuş, *Toplumsal Değişme ve Din*, 88.

Dinî meşrulaştırım dolayısıyla pek çok durum yasallık ve hatta kutsallık kazanır. Dini, insan davranışlarına ve iç dünyasına kutsallık yerleştirmek suretiyle meşrulaştırır ve mevcut realiteyi kutsal olana bağlayarak açıklar; haklılaştırır. Din temalı meşrulaştırım, sosyal grubun düşünce ve davranışlarını belli bir düzleme oturtmak, onu geçerli ve haklı kılmak, anlamlandırmak ve izah etmek yönünde etkilemektedir.

Weber'in de ortaya koyduğu gibi din, toplumda gücün kullanımını haklı gösterir, açıklar ve rasyonalize eder. İnsan sadece güç ve imtiyaz istemek ve elde etmekle kalmaz; aynı zamanda bunların kendine bir hak olarak ait olduğu hissini duymak ve kendisinin haklılığı konusunda insanları ikna etmek, o noktada insanlara açıklamalar getirmek de ister. İşte burada dinî meşrulaştırım işlevi görülür.⁶

3.2. Dinî Meşrulaştırım ve Teodise

Dinî meşrulaştırım başlığı altında verilen teodise kavramı, insanın ve toplumun yaşadığı olumsuz olayları anlamlandırması noktasında yardımcı bir faktördür. Çünkü teodise, kötü ve olumsuz görülen bir durumun Allah'ın adaleti dolayısıyla insanlara zuhur etmesi, gönderilmesi ve anlam bulmasıdır. Ancak teodise, insanların mutluluk seviyesini artırmak için değil, onların bir anlam krizine ulaşmalarını engellemek için var olan dinî içerikli açıklamalardır.

3.3. Din-Toplum İlişkileri

Dinî meşrulaştırımın yanı sıra din-toplum ilişkilerini anlamak, din ve toplumsal değişimin karşılıklı etkileşimini anlamayı kolaylaştıracağı için yazar eserinde din-toplum ilişkilerine de yer vermiştir. İlk insan ve ilk toplumla birlikte din de varlığını ortaya koymuştur. Dolayısıyla insan ve toplum ile din arasında sıkı bir ilişki vardır; birbirlerini etkilemişler ve etkilemektedirler. "Din, insan toplumlarının evrensel bir boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır."⁷ Din, insanların sosyal hayatında her zamanda ve mekânda onları etki altında bırakmıştır. Çünkü dinlerde bulunan ahlaki ilke ve yasalar insanların reel hayatını derinden etkiler ve dolayısıyla sosyal düzenin yapısının belirlenmesinde etkin bir rol oynar.⁸

Din-toplum ilişkileri bağlamında yapılan incelemelere göre, dinin toplum üzerindeki etkisinin birinci dereceden olduğu görülmüştür. Din toplumları ahlak, inanç, bilgi ve kültür gibi çok boyutlu yönlerden etki altına almış; aile, kabile, millet gibi birlikleri de bu etkileşim altında tutmayı başarmıştır. Aynı zamanda din, devleti de farklı açılardan etkilemiştir. Dinin de belli zaman ve zeminlerde toplum etkisinde kaldığı görülmüştür. Çünkü din, insan toplumlarına gönderilmiş olması dolayısıyla içinden çıktığı toplumun etkisi altında kalır.⁹

Sonuç olarak, din-toplum ilişkilerinin tek yönlü olmadığı ve birbirlerine karşılıklılık esasına göre tesir ettikleri görülür. Zira dinin toplum üzerinde etkisi olduğu gibi toplumun da din üzerinde etkisi

⁶ Okumuş, *Toplumsal Değişme ve Din*, 91.

⁷ Okumuş, *Toplumsal Değişme ve Din*, 96.

⁸ Okumuş, *Toplumsal Değişme ve Din*, 97.

⁹ Okumuş, *Toplumsal Değişme ve Din*, 100.

mevcuttur ve bu durum gözetilmeden din-toplum ilişkisi sağlıklı bir sosyolojik perspektiften incelenemez.

Bir yönüyle din toplum üzerinde öyle etkili olmaktadır ki toplum, kendini din ile ifade etmekte; diğer bir yönüyle ise, toplum din üzerinde öylesine etkin bir varlık göstermektedir ki din, kendini toplumla, toplumların kendi farklı özellik ve şartlarıyla ifade etmektedir. Bu durumda denilebilir ki din, kendini toplumla, toplum da kendini din ile izah etmekte; din kendisinin bağlı olduğu toplumu açıklamakta, toplum da kendisinin bağlı bulunduğu dini açıklamaktadır.¹⁰

4. Din ile Toplumsal Değişimin Karşılıklı İlişkileri

4.1. Dinin Etkili Olduğu Din-Toplumsal Değişim İlişkisi

Din, toplumsal değişmeyi tek boyutta etkilemez. Bazı durumlarda toplumsal değişme karşısında din, mevcut değişmeyi hızlandırıcı ve destekleyici olabileceği gibi bazı durumlarda ise yavaşlatıcı veya engelleyici olabilmektedir. Dinin toplum üzerindeki veya toplumsal değişimle ilişkisindeki önemli hususlardan birisi de onun izlediği stratejidir. Mesela din, öncelikle içinde doğduğu toplumu tanıma-ya çalışır. İkinci aşamada kendini ortaya koyar, üçüncü aşamada ise tanıdığı toplum üzerindeki etkilerini gösterir ve bu minvalde toplumun değişmesi için harekete geçer. İlk aşamada edilgen görünen din, hemen sonra etkin bir şekilde kendisini ortaya koyar.

Burada üzerine duracağımız başka bir husus ise, yazarın konuyu ve konuları örneklerle zenginleştirmesi konunun anlaşılmasını kolaylaştırmakta, anlatılanı somut hâle getirmektedir. Bilhassa örnekleri ilgili başlığa uygun düşmesi bağlamında konumlandırması konuyu daha açık hâle getirmiştir:

Din, pek çok açıdan toplumsal değişimde etkili olabilir. Din, bir toplumun teknolojik ve sanayi alanında gelişmesinin motoru olabileceği gibi tersi de olabilir. Bunun örneklerini Yahudilik, Budizm, Hinduizm, Konfüçyanizm, Hıristiyanlık, İslam vb. dinlerin tarihsel ve sosyolojik gerçeklikleri içinde gözlemlemek mümkündür. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de bunun örnekleri açıkça görülebilir. Mesela İslam'ın Mekke'de ortaya çıkışından Medine'de toplumsal düzen oluşturmaya ve daha sonraki pek çok olaylara kadar değişimde önemli bir faktör olduğu bilinmektedir. Japonya'da Şintoizm'in modernleşme ve sanayileşmede ne kadar etkili bir rol oynadığı bilinmektedir.¹¹

4.2. Toplumsal Değişimi Yavaşlatıcı ve Engelleyici Bir Faktör Olarak Din

Bir din; yeni olayların, değerlerin ve durumları oluşturmasının yanı sıra kimi zaman muhafaza edici yönüyle de eski olana bağlı kalmış ve onu korumuştur. Din-toplumsal değişim ilişkileri incelenirken de toplumsal değişim karşısında dinin çoğu zaman frenleyici ve engelleyici olduğu, toplumsal değişime karşı mevcut durumu desteklediği şeklinde görüşler meydana gelmiştir. Bu durum tartışmaya açık bir konu olsa da haklılık yönünün olduğu da gerçektir. Çünkü dinin koruyucu, tutucu ve

¹⁰ Okumuş, *Toplumsal Değişme ve Din*, 102.

¹¹ Okumuş, *Toplumsal Değişme ve Din*, 106.

muhafazakâr bir boyutu vardır. Dinin muhafaza edici yönünün olması dolayısıyla insanların mevcut durumu korumasının temel sebeplerinden birisi de insanların ahiret inancıdır. Bu inanç dolayısıyla insanlar, başlarına gelen haksızlık veya felaket durumlarında öbür dünyada adaletin muhakkak geleceğini bilerek büyük tepkiler vermemişler; böylece bu dünyada pek çok kargaşanın ve kaosun çıkmasına engel olmuşlardır.

Din aynı zamanda insanların devletle ilişkilerini düzenleyerek toplumsal düzenin oluşmasına katkı sağlamaktadır. İslam toplumlarında mevcut olan yöneticiye itaat kültürünün reel hayata aktarılmasıyla insanlar toplumda birbirleriyle kaynaşacak, kaosun çıkmasına engel olacak ve sulh içinde yaşayacaklardır. Bu yönüyle dinî meşrulaştırım örneği söz konusudur.

Bu çerçevede din, bireylere kazandırdığı söz konusu itaat anlayışı vasıtasıyla toplum içinde, özellikle yönetici seçkinlerden haksızlık olarak görülen durum ve eylemlere karşı susmayı, sabretmeyi temin ederek de sosyal bütünleşmede işlevsellik gösterir.¹²

Örneğin, yeniliğe ve değişime bir tepki olarak erken dönemlerde ortaya çıkan bid'at kültürü ve içtihat kapısının kapanması şeklindeki görüşler sebebiyle toplumda şekilcilik ve taklitçilik zuhur etmiştir. İslam, ilk dönemlerde çok güçlü bir toplumsal değişim faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonradan ise Müslümanların yenilik karşısında muhafazakâr bir tutum aldığı görülmüştür. Din, değişme karşısında bu tarz bir tutuculuk sergilese de bu durum onun genel karakteristiğini oluşturma yetkisini sağlamaz. Sosyal değişme karşısında dinin her çeşit değişimi ve yeniliği inkâr ettiği şeklindeki görüş hatalıdır. Çünkü din, özü itibarıyla zaten insana, eşyaya, evrene, olaylara ve topluma yeni bir bakış, bir dünya görüşü ve hayat tarzı sunar. Dolayısıyla hem dinin hem de özelde İslam dininin muhafazakâr ve değişime engel olma yönüyle tanımlanmış olması onun dinamik bir özü bünyesinde bulundurduğu gerçeğini inkâr edemez.

4.3. Toplumsal Değişimi Takviye Edici Bir Faktör Olarak Din

Din, yalnızca toplumsal değişimi engelleyici yahut yavaşlatıcı yönüyle ön plana çıkmaz; onun mevcut toplumsal değişimi destekleyici, takviye edici veya hızlandırıcı yönü de bulunmaktadır.

Yapılan araştırmalara göre din veya dinî hareketler, sosyal çatışmadan doğabildikleri gibi sosyal çatışmaya sebebiyet de verebilirler. Dolayısıyla dinî hareketlerin değişmelere kaynaklık ettiğini söylemek haklı bir isabet olsa gerektir. Din toplumsal değişmeyi destekleyerek değişime yön verebileceği gibi sosyal değişmeler neticesinde ortaya çıkacak olan toplumdaki uyumsuzluk ve adaptasyon sorununda da uyum sağlamak, kaynaştırmak ve adaptasyon sürecini hızlandırmak gibi roller alır.

4.4. Toplumsal Değişimin Temel Faktörü Olarak Din

Din, toplumsal değişmeyi olumlu veya olumsuz yönde etkileyebileceği gibi bizzat toplumsal değişimin temel faktörü de olabilmektedir. Toplumsal değişimi takviye edici bir faktör olarak din, toplumsal değişmeye kaynaklık eden ve bu değişmeye neden olan dinden ayrılmaktadır. Çünkü toplumsal değişmede destekleyici faktör olan din, başka faktörlerin yanında bir faktör iken, toplumsal değişmeye neden olan din, onun gerçekleşmesinde etken konumuna sahiptir.

¹² Okumuş, *Toplumsal Değişme ve Din*, 108.

Weber'in "peygamber ve rahip" tiplemesindeki peygamber rolü, mevcut kalıp ve düzenlere meydan okuyan karizmatik bir şahsiyettir. Bu meydan okumasında başarılı olması hâlinde yeni mesajı taraftarlarının hayatlarında köklü değişikliklere neden olur. Tıpkı İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in (s.a.s) Cahiliye dönemi Mekke'sine getirdiği köklü değişiklikler gibi. Çok ciddi ve büyük bir toplumsal değişmeye sebebiyet olan Hz. Muhammed (s.a.s), Cahiliye dönemi diye adlandırılan Mekke'den, medeniyet dönemine yani Medine'ye taraftarlarıyla birlikte hicret ederek toplumsal değişimin aktörü ve öncüsü olmuştur.

4.5. Dinin Etkilendiği Toplumsal Değişim-Din İlişkisi

Yazar, din-toplumsal değişim ilişkisinin karşılıklı olduğunu pek çok kez vurgulamıştır. Toplumu derinden etkileyen çok güçlü bir fenomen olarak din, aynı zamanda etkilediği toplumdaki da etkilenmiştir. Beşerî bir fenomen olan din, bir toplum olayı olmasına karşın, kendisini koruma çabası içerisinde olsa da toplumsal değişimlerden etkilenmiştir. Fakat bu durumdan yola çıkarak diğer toplum olaylarında olduğu gibi dini de onların yanına indirgemek; onların bir sonucu olarak görmek son derece yanlış bir tespittir. Bu bağlamda örneğin Durkheim etrafında toplanan sosyologlar, pozitivist bir anlayışla ve toplumdan kaynaklanan şartlarla dini rasyonalize etmeye çalışmışlar ve onu sosyal şartların bir ürünü olarak görmüşlerdir. Bunun yanı sıra Weber, Din Sosyolojisi adlı eserinde "dinin, toplumun kutsalla kurulan bağla belirlenen gerçekliği ve onu vasıf ve muhtevasının içinde çıktığı ve yaşadığı toplumsal statü ve sınıf farklılıklarının basit bir işlevinden ibaret olmayacağını ısrarla belirtmektedir."¹³

4.6. Dini Olumsuz Yönde Etkileyen Bir Faktör Olarak Toplumsal Değişim

Din, toplumsal değişimde olumsuz bir faktör olarak karşımıza çıkabileceği gibi toplumsal değişim de dini olumsuz yönde etkileyebilme faktörü olarak karşımıza çıkabilmektedir. En basit örnekle, toplumsal değişimle birlikte dindarlar arasında çatışma çıkması, konu bağlamında önemlidir. Geleneksel yapıdan hızla modern yapıya yönelen toplumlar; yeniliğin, modernliğin ve sekülerizmin etkisiyle geleneksel dinî yapıları, inançları ve değerleri olumsuz yönde etkileyebilmektedirler. Özellikle sekülerleşmenin de etkisiyle giderek dünyevileşen toplumun zamanla dinden uzaklaşacağı şeklindeki görüşün her ne kadar haklılık payı olsa da tümüyle bu teoriyi kabullenmek büyük bir yanlısamadır. Hatta modern ve postmodern toplumlarda dindarlık oranının arttığı da görülmüştür. Sekülerleşmenin etkisiyle geleneksel zamanlardaki dindarlığın modern zamanda değişime uğradığı doğrudur. Fakat bu durum, dünyevileşme karşısında dindarlığın geri çekilişi anlamına gelmemektedir. Aksine din geri çekilmemiş, değişen şartlar içerisinde değişerek kendini ortaya koymuştur.

Modernizm toplumun zamanla rasyonelleşeceği temeline inşa olmuşken sekülerizm ise dini etkisiz hâle getirme görevini üstlenmiştir. Fakat başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere pek çok toplumda bunun tam tersi olmuştur. Hatta modernleşme dinin etkisini azaltmamış, aksine arttırmıştır. Çünkü toplum, modernleşmenin etkisiyle bir kimlik bunalımı ve boşluk hissini tecrübe ederek arayış içine girmiş ve buna en kaliteli tarzda karşılık verecek olan dine yönelmiştir. Sonuç itibarıyla

¹³ Okumuş, *Toplumsal Değişme ve Din*, 142.

modern toplumlarda din bir şekilde olumsuz yönde etkilenerek toplumsal değişimin din üzerindeki menfi etkilerine somut örnek oluşturmuştur. Fakat buradan dinin gerilediği şeklinde bir sonuç ortaya çıkarılmamalıdır.

4.7. Dini Olumlu Yönde Etkileyen Bir Faktör Olarak Toplumsal Değişim

Dini olumsuz yönde etkileyen bir toplumsal değişmeden söz edilebileceği gibi dini olumlu yönde etkileyen değişmeden söz etmek de mümkündür. Nitekim toplumdaki bazı gelişmeler ve değişimler, dini olumlu yönde etkileyebilir. Konuyu daha somut hâle getirmek adına Sovyetler Birliği ile ilgili olan örnekten bahsedilebilir:

Sovyetler’de din dışı ve dine karşıt bir biçimde gerçekleştirilmeye çalışılan modernleşme, bazen dinin zayıflamasını beraberinde getirmişse de bazen de özellikle onunla mücadele etme temelinde dinin güçlenmesine sebep olmuştur. Bunun en azından Müslümanlarla ilgili olarak doğru olduğu söylenebilir. Yine Sovyetler’in dağılmasıyla birlikte Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarına kavuşmaları yönünde kendini gösteren değişim de İslami canlanmada etkili olmuştur.¹⁴

4.8. Toplumsal Değişimle Birlikte Dinin Değişimi

Bir toplum değişime uğrayabileceği gibi toplumla ilişki içinde olan dinlerin de değişiminden bahsetmek söz konusudur. Zaman içerisinde değişen sosyal şartlar karşısında dinin de kendisini yenilediği, yeni bir hukuk anlayışı ile çağa ayak uydurmak için çalıştığı görülür. Ancak burada kastedilen, dinlerin toplumsal değişimden doğrudan etkilenmesi şeklinde değildir. Asıl olan, dinin toplumsal değişimi, çağın özelliklerini ve kültürel yapıyı dikkate alarak kendini değiştirmesidir. Mesela İslam dini özelinde ele alınacak olursa, zamanla farklı coğrafyalarda çeşitli mezheplerin ortaya çıkması ve çağın şartlarına cevap verir nitelikte olmasının gözetilmesi bu bağlamda önemlidir. Netice itibarıyla toplumsal değişimle birlikte dinin de değiştiği veya değişmeye çalıştığı toplumsal bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak, toplumsal değişme karşısında etken veya edilgen bir role sahip olan din; sosyal, ekonomik, siyasal, kültürel vb. birçok etmenle etkileşim hâlinde bulunmaktadır. Fakat toplumsal değişimin en yegâne faktörü olan insan, belirleyiciliği ve iradesi ile merkezi bir konuma sahiptir. Toplum ise çeşitli toplum kesimlerinin öncülüğünde ilişkilerin gidişatını belirleyici işlevdedir.

5. Kur’an’da Toplumsal Değişim

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde yazar, İslam dininin birincil kaynağı olan Kur’an’da toplumsal değişimin nasıl ele alındığını görmek açısından “Kur’an’da Toplumsal Değişim” başlıklı bölümü yer vermiştir. Söz konusu başlık “Kur’an’da Sünnetullah” ve “Toplumsal Değişim” olmak üzere iki alt başlığa ayrılmıştır.

¹⁴ Okumuş, *Toplumsal Değişme ve Din*, 170.

5.1. Kur'an'da Sünnetullah

Bu başlık altında yazar “sünnetullah” ve “ecel” alt başlıkları altında kavramların etimolojik karşılıklarını, Kur'an'da bulunduğu şekilleri ve toplumsal değişimdeki rolünü ele almak suretiyle çalışmasını zenginleştirmiştir. Çalışmamızın kapsamı gereği her iki kavramı da ele almak mümkün olmayacağından sünnetullah kavramını kısaca ele almakla yetineceğiz.

5.1.1. Sünnetullah

Sünnetullahın evrenselliği ve değişmezliği ilkesi, tarihsel olayların rastgele yaşanmadığını, bilakis Allah'ın belirlediği yasa ve kurallara göre şekil aldığını belirtmektedir. Aynı zamanda Allah'ın kimse için davranış stilini değiştirmeyeceğini; herkese eşit ve adil bir şekilde hükmünün geçeceğini vurgulamaktadır:

“Allah'ın yasalarında asla bir değişme bulamazsın; Allah'ın yasalarında asla bir sapma da bulamazsın...”¹⁵

Kur'an; toplumların yükseliş, düşüş ve çöküşlerini kontrol eden bazı hükümler koymuş ve buna göre toplumun yönünü ve gidişatını belirlemiştir. Ancak buradan irade sahibi insanın toplumsal yaşamında söz sahibi olamayacağı anlamı çıkmamalıdır. Sünnetullahın kesinliği insanı baskıya ve zora itmiş değildir. Aksine ilahî sünnet, insanı kendi iradesiyle seçmiş olduğu yaşam stiline sonuçlarıyla baş başa bırakmaktadır. Ra'd suresinin 11. ayetinde belirtildiği üzere Allah insana tarihsel yasalar karşısında şartlı önermeler sunmuştur: *“Bir toplum kendisindekini değiştirmedikçe Allah onlarda bulunanı değiştirmez.”¹⁶*

Buna bağlı olarak Allah'ın tavrı, insanın tavrına bağlı olarak yön bulur. İktbal'in dediği gibi:

Çevresinde bulunan evrenin en büyük hamlelerine katılmak, insana nasip olmuştur. Bazen dünyada mevcut güçlere uyan, bazen de bunları kendi amaçlarına ulaşmak için kullanmak azmiyle bütün gayretini gösteren insan, gerek kendi kaderine, gerekse evreninkine bir yön verebilecek güçtedir. Bu aşamalı değişiklik meydana geldikçe Allah, insanı destekler. Yeter ki insan ilk gayreti gösterebilir. İnsan ilk gayreti göstermezse, bünyesinde yatan zenginlikleri işlemezse, ilerlemekte olan hayata içten gelen bir hamleyle katılmak arzusunu duymazsa, ruhu sertleşir, taş gibi olur ve kendisi de ölü bir cisim hâline gelir.¹⁷

5.1.2. Toplumsal Değişim

Bu başlık altında yazar, Kur'an'da değişme olgusuyla ifade edilen tebdil, tahvil, inkılab, tağyir, müdavele, daire ve irtidad kavramları üzerine sosyolojik açıdan yaklaşmış; toplumsal değişim ve toplumsal çöküş ile ilgisini ortaya çıkarmaya çalışmıştır.

¹⁵ Kur'an Yolu (Erişim 20 Temmuz 2022), el-Fâtır 35/43.

¹⁶ er-Ra'd 13/11.

¹⁷ Muhammed İktbal, *İslâm'da Dinî Düşüncenin Yeniden Doğuşu*, çev. Ahmet Asrar (İstanbul, Bir Yay., 1984), 30, akt. Ejder Okumuş, *Toplumsal Değişme ve Din* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2015), 196.

Sonuç

Toplumsal Değişme ve Din adlı kitapta din ile toplumsal değişimin karşılıklı ilişkileri araştırılırken öncelikle din fenomeni ve sonra toplumsal değişim kavramı ayrı ayrı ele alınmış; bu kavramlara ait görüşlere yer verilmiş ve sonra da din ile toplumsal değişimin karşılıklı etkileşimi mercek altına alınmıştır. Eserde dinin toplumsal işlevleri de ele alınarak din ile toplumsal değişimin karşılıklı etkileşimi bağlamında birbirlerini etkiledikleri noktalara değinilmiştir. Çalışmada ayrıca İslam dininin toplumsal değişme karşısındaki faktörünün ne olduğunun anlaşılması için Kur'an'da toplumsal değişime vurgu yapan kavramlar ele alınmıştır. Yazar, eserini okuyucuya sunarken tarafsız olmaya özen göstererek okuyucuya objektif bir bakış açısı sunmaya çalışmıştır.

Kaynakça

- Kur'an Yolu*. Erişim 20 Temmuz 2022. <https://kuran.diyaret.gov.tr>.
Okumuş, E. *Toplumsal Değişme ve Din*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2018.
Okumuş, E. *Din Sosyolojisi*. Ankara: Maarif Mektepleri Yayınları, 2018.

Timur'un Günlüğü, Tüzükât-ı Timur. Kutlukhan Şakirov, Adnan Aslan. İnsan Yayınları, 2020, 160 s. ISBN: 978975574534

RÜMEYSA HABİBE DENİZ

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
İslami İlimler Fakültesi, Lisans Öğrencisi.
Ankara, Türkiye
Social Sciences University of Ankara,
Faculty of Islamic Sciences, Undergraduate.
Ankara, Turkey

Tür: Kitap Değerlendirmesi

ORCID 0000-0002-0427-3925

rumeysahabibe.deniz@student.asbu.edu.tr

Geliş Tarihi: 08 Mayıs 2022 | **Yayın Tarihi:** 21 Aralık 2022

Atıf/Citation: Deniz, R. H. (2022). "Timur'un Günlüğü, Tüzükât-ı Timur. Kutlukhan Şakirov, Adnan Aslan. İnsan Yayınları, 2020, 160 s. ISBN: 978975574534". *Genç Atebe Dergisi* 3, 62-65

Özet

Yazıya konu edilen kitap, Kutlukhan Şakirov ve Adnan Aslan'ın tercüme ettiği *Tüzükât-ı Timur*'dur. Eserde Emir Timur'un kaleme aldığı düşünülen kengeşler (fasıllar) bulunmaktadır. Timur, iki ana başlık altında incelenen kitabın "Melfuzât" kısmında ilk saltanat kavgasından başlayarak Ankara Savaşı'na kadar başından geçen olayları kendi bakış açısıyla anlatmaktadır. İkinci kısım olan "Tüzükât" bölümünde ise Timur'un devlet kurma ve yönetme ilkeleriyle gelecek nesle verdiği öğütler ele alınmaktadır. Kitabın içeriğinde çok fazla yabancı kelime bulunduğu için kitabın başında sık kullanılan kelimeleri mütercimim nasıl çevirdiğine yer verilmektedir. Kitabın son kısmında ise ele alınan konular hakkında görseller ve detaylı bilgi için indeks yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kengeş, Timur, Tüzükât, Melfuzat.

Abstract

The book that is the subject of the article is *Tüzükât-ı Timur*, translated by Kutlukhan Şakirov and Adnan Aslan. In the work, there are kengeş (chapter) which are thought to have been written by Emir Timur. In the Melfuzât part of the book, which is examined under two main headings, Timur describes the events from his own point of view, starting from the first battle for the sultanate to the Battle of Ankara. In the second part, the Regulations, Timur's principles of state formation and administration and his advice to his next generation are discussed. Since there are too many foreign words in the content of the book, how the translator translates the frequently used words is given at the beginning of the book. In the last part of the book, there are images and an index about the topics covered.

Keywords: Kengeş, Timurid, Tüzükât, Melfuzat.

RÜMEYSA HABİBE DENİZ | Timur'un Günlüğü, Tüzükât-ı Timur

İnsan yayınları tarafından “Tarih Dizisi” adı altında basılmış olan *Timur'un Günlüğü* adlı eser, aslen *Tüzükât-ı Timur* adlı eserin çevirilerinden biridir. Kitabın “Söz Başı” kısmında yazarların da bahsettiği üzere eser ilk önce Timur'un kaleme aldığı Çağatayca'dan uzun uğraşlar ve araştırmalar sonucunda Mîr Ebû Tâlib el-Hüseynî el-Türbetî ve Muhammed Eşref Buharî tarafından Farsça'ya çevrilmiştir. Eser, daha sonrasında Farsça çevirisi dikkate alınarak ilk önce İngilizce, sonrasında Fransızca olmak üzere birçok dile tercüme edilmiştir. Yazarlarımızın ele aldığı çeviri ise *Tüzükât*'ın Alihan Töre Sağıni'nin Özbekçe tercümesidir.

Kitabın ilk kısmında Emir Timur'un kısaca hayatı anlatılmıştır. Daha sonra “Söz Başı” kısmında bahsi geçtiği üzere *Tüzükât*'ın çeviri geçmişine ve Timur'a ait olup olmadığına dair öne sürülen farklı görüşlere yer verilmiştir. Bu konu tarihçiler arasında tartışılan en önemli problemlerden birisidir. Kimi tarihçiler, Timur'un halkın alt tabakasından olduğunu ve okuryazar olmadığını iddia ederken,¹ kimi yazarlar da Timur'un yedi yaşında okuma- yazmayı, dokuz yaşında hüsn-i hattı öğrendiğini, on iki yaşında Kur'an'ı hıfz ettiğini ve on altı yaşına kadar da tarih, felsefe, coğrafya, hesap ve diğer ilimleri tahsil ettiğini belirtmişlerdir.² Bunun yanı sıra yazarların yedi maddede *Tüzükât*'ın Timur'a ait olduğunu kanıtlamaya çalışmış oldukları görülür. Bu yedi madde şöyledir:

a) Eserde sadece Timur'un bilebileceği hususlar yer almaktadır. Örneğin onun Alibek Kurbânî tarafından pire dolu bir hapishaneye atılması, bazı önemli kararlar aşamasında başvurduğu iç muhasebe ve insanlara karşı duyduğu sevgi ve nefret gibi şahsî hâdiselerin zikredilmesi. Bu hususlar Timur'dan başkası tarafından bilinmeyeceği için onların başkaları tarafından uydurulması imkânsızdır.

b) Nizâmeddîn Şâmî ve Şerefeddin Ali Yazdî'nin o devirle ilgili eserlerinde zikredilen olaylar ve geçtiği yerler ile *Tüzükât*'ta zikredilen olay ve geçtiği yerlerin tam bir mutabakat içinde olması. Ayrıca *Tüzükât*'ta hiçbir tarih kitabında bulunmayan bazı olayların zikredilmesi.

c) *Tüzükât*'ta ortaya atılan devlet yönetme prensipleri ile Timur'un devlet yönetiminin uyum içinde olması.

d) *Tüzükât*'ı Çağatayca aslından Farsçaya tercüme eden Ebû Tâlib el-Hüseynî'nin, eserin sıhhati noktasında hiçbir şey söylememesi. Bu durum, Hüseynî'nin ya eserin muhtevâsını sıhhati için yeterli delil kabul ettiğini ya da eserin sıhhatinin o devirde herkes tarafından bilindiğini gösterir.

e) *Tüzükât*'ın bütününde birinci tekil şahsın kullanılması.

f) *Tüzükât*'ta geçen siyasi, askerî ve dinî ilkeleri ancak devlet başkanlığında engin tecrübesi ve yüksek birikimi olan biri tarafından ifade edilebilmesi.

g) Çoğu askerî terimler olan “barangar”, “carangar”, “yasavul”, “şakavul”, “kengeş” ve “gol” gibi Türkçe kavramların Farsça karşılığı bulunamadığı için Farsça metinde de muhafaza edilmesi.³

Zikredilen bu maddeler, eserin Timur'a ait olduğunu göstermektedir. Özellikle kitabı okuduğumuzda birinci maddede bahsedildiği üzere Timur'dan başka kimsenin bilemeyeceği konuları Timur'un birinci şahıs kullanarak anlattığı ve devlet yönetimini bizzat kendisinin tanıttığı fark edil-

¹ Emir Timur, *Tüzükât'ı Timur & Timur'un Günlüğü*, çev. Kutlukhan Şakirov- Adnan Aslan (İstanbul: İnsan Yayınları, 2020), 11.

² Timur, *Tüzükât'ı Timur*, çev. Kutlukhan Şakirov-Adnan Aslan, 12.

³ Timur, *Tüzükât'ı Timur*, çev. Kutlukhan Şakirov-Adnan Aslan, 12.

RÜMEYSA HABİBE DENİZ | Timur'un Günlüğü, Tüzükât-ı Timur

mektedir. Yine ikinci maddede bahsedilen Şerefeddin Ali Yezdi'nin yazmış olduğu *Zafernâme*'de, *Tüzükât*'ın Timur'u ele alan ve onun hayatını çalışan her birey için onu tanımak ve yaşamış olduğu dönemi anlamak konusunda önemi vurgulanmıştır. Yezdi'nin bu ifadeleri eserin Timur'a ait olduğunu göstermektedir.

Kitabın ikinci kısmı olan "Tercümandan" bölümünde yazarların faydalandıkları Özbekçe tercümenin yazarı Alihan Töre Sağuni'nin *Tüzükât'ı Timur'u* neden çevirdiği hakkındaki görüşünden bir kesite yer vermişlerdir. Bu kısımda en dikkat çekici ve üstünde durulması gereken pasaj, "Bizim gördüğümüz Arapça, Farsça, Türkçe kitaplarda Timur hakkında türlü sözler yazılmış, onlardan bazıları onu baş tacı yapıp överken, bazıları da aşağılamışlardır"⁴ ifadeleridir. Bizler de Emir Timur'u araştırmaya başladığımızda onun hakkında bilgi veren her yazarın yazısını ele alırken ister istemez kendi düşüncelerine de yer verdiğini, bazılarının Emir Timur'u zalim bir hükümdar olarak gördüğünü; bazılarının ise Timur'u "Müslümanların Emiri, Türklerin Bey'i, Moğolların Damadı, Turan Sultanı; Emir Timur Güregen"⁵ olarak tanıttığını fark ettik. Günümüzde birçok konuşmada da Emir Timur'dan bahsederken Timur hakkında toplumumuzda kötü bir algının var olduğunu gözlemledik. Bu hususta aslında hepimizin bir fikri vardır; fakat Harun Çetin'in şu sözlerinin konuyu çok iyi özetlediği kanaatindeyiz:

Bizler, Osmanlı bâkiyesi olarak ecdadımızı sevmeyi ve onlarla alakalı her türlü güzelliği ortaya koymayı vazife telakki ederiz. Lakin bunu yaparken, Osmanlı Devleti'nin muharebe ettiği İslam devletleri ve toplulukları tenkit ederken haksızlık yapmamaya dikkat etmeliyiz. Zira bu tarihçilik için lazım olduğu gibi Müslüman şahsiyetin de uyması gereken bir Emr-i İlahi'dir:

Ey iman edenler! Allah için hakkı titizlikle ayakta tutan, adalet ile şahitlik eden kimseler olun. Bir topluma olan kininiz sizi adaletsizliğe itmesin. Adil olun. Bu, Allah'a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.⁶

Bu düşünce ışığında ele aldığımız *Timur'un Günlüğü* adlı eser Emir Timur'un savaşlardaki tutumunu, hem savaşlardaki hem de genel anlamda dünya görüşünü anlayabileceğimiz bir eserdir. Kitap iki ana başlıktan oluşmaktadır.

Kitabın "Melfuzat" bölümünde Timur ilk saltanat kavgasından Ankara Savaşı'na kadar başından geçen olayları otuz bir kengeş (fasıl) içerisinde ele alır. Her kengeşin içerisinde kendi düşüncelerine, başından geçen olaylara ve saltanatını kurabilmek için yaptığı planlara yer verir. Bu kısımda çok fazla yabancı kelime ve o dönemdeki ismi ile günümüzdeki ismi ve mevkisi değişmiş olan mekâna yer verildiği için yazarlar her bir kelime ve mekân için dipnotlar açarak açıklamalar yapmışlardır. Bu da asıl metni okuduğumuzda anlamamızı zorlaştıran noktaları daha iyi idrak ederek Timur'un düşüncelerini ve yaşamış olduğu olayları kavrayabilmemizi sağlamaktadır. Bunun yanı sıra bahsedilen olaylar hakkında teferruatlı bilgi için kaynak eserlerin önerilmesi, derinlemesine araştırma yapmak isteyenler için yol gösterici olmuştur.

⁴ Timur, *Tüzükât'ı Timur*, çev. Kutlukhan Şakirov-Adnan Aslan, 17.

⁵ Harun Çetin, *Emir Timur ve İslam* (İstanbul: IQ yayınları, 2017), 11.

⁶ Kur'ân Yolu (Erişim 4 Mayıs 2022), el-Mâide 5/8.

RÜMEYSA HABİBE DENİZ | Timur'un Günlüğü, Tüzükât-ı Timur

Kitabın “Tüzükât” bölümünde ise Timur’un devlet kurma, yönetme ve uygulama ilkeleri bulunmaktadır. Bu bölümde Timur, gelecek nesillere örnek teşkil etmesi ve bu olaylardan ders almaları için ilk önce kendisinin saltanatını nasıl kurduğunu, daha sonrasında bu saltanatu kurarken nelere dikkat ettiğini detaylı bir şekilde anlatmıştır. O, ayrıca askerlere nasıl davrandığından, planlamış olduğu maaş yönetiminden (Sipahi Sağlama Tüzüğü, Sipahilere Ücret Taksim Etme, Oğul ve Torunlara Maaş Tertibi gibi) ve devletine sığınanlara nasıl davrandığından (Bana Türk-Tacik, Arap-Acem Taifelerinden Sığınıp Gelenler Tüzüğü) bahsetmiştir. Savaşlarda konumlanma ve devlet işlerinde önemli olan hususları nasıl gerçekleştirdiğini (Kahraman Askerlerimin Saf Tutma Tüzüğü, Cenk-Savaş, Muhârebe Meydanına Girme Çıkma, Saf Düzenleme ve Leşker Kıрма Tüzüğü, Davul-Bayrak Verme Tüzüğü gibi) açıklamıştır. Son olarak düşmanlarına, saltanatu altındaki topluma ve din büyüklerine nasıl davrandığını ve onlara nasıl değer verdiğini (Dost-Düşmana Muamele Tüzüğü, Türlü Memleket Ahalisiyle Münasebet, Onların Ahvâinden Haberdar Olma, Din Büyükleri, Evliya Mezarlarını Onarma, Vakıf ve Nezir İşlerini Düzenleme Tüzüğü gibi) tanıtmıştır. Aynı “Melfuzat” kısmındaki gibi burada da birçok yabancı kelime bulunmasından dolayı kelimeler dipnotlarda açıklanmış ve anlatım kolaylığı sağlanmıştır. Çok fazla yabancı kelime bulunmasına karşın yazarların üslubu oldukça sade ve düzenlidir.

Kitabın son kısmında yer verilmiş olan minyatür, resim ve haritalar, Timur’un yaptığı gazaları (Timur’un Karabağ Üzerine Gaza Yürüyüşü) ve başından geçen olayları (Timur, Emîr Seyyid Ali Hemedanî ile Tartışırken, Timur Ölüm Döşegindeyken vb.) resmetmiştir. Son kısımda ayrıca onun yaptırmış olduğu mimarilerin (Semerkant’taki Gür-i Emîr Makrabesi’nin Kubbesi, Taşkent İlindeki Zengi Ata Makrabesi’nin Mihrabı) görselleri de okuyucuya sunulmaktadır.

Sonuç

Kitap genel anlamda Emir Timur’u tanımak ve düşüncelerini anlamak isteyen her birey için oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Aynı zamanda kitaptan kendini geliştirmek isteyen yönetici ve siyasetçiler de birçok ders çıkarabilir. Çeviride birçok yabancı kelime bulunmasına karşın yazarların vermiş olduğu dipnotlar sayesinde kitabın anlaşılması oldukça kolaydır. Kitap, Emir Timur’un toplumumuz tarafından çok fazla bilinmeyen ilmî ve dinî şahsiyetini de öne çıkarmaktadır. Yazının başında da geçtiği üzere yazarların, Emir Timur’un hayatına, *Tüzükât*’ı kendisinin kaleme alıp almadığı konusunda verdikleri bilgileri iki farklı görüşten bahsedip kendi düşüncelerini delillendirerek savunmalarını çok başarılı bulduğumu söyleyebilirim. Kitabın bu özelliği, okuyucunun gönül rahatlığı ile bu eseri okumasını ve ondan çeşitli dersler almasını sağlayabilir.

Kaynakça

Çetin, H. *Emir Timur ve İslam*. İstanbul: IQ yayınları, 2017.

Kur’an Yolu. Erişim 4 Mayıs 2021. <https://kuran.diyanet.gov.tr>

Timur, E. *Tüzükât’ı Timur & Timur’un Günlüğü*. çev. Kutlukhan Şakirov- Adnan Aslan. İstanbul: İnsan Yayınları, 2020.

Medeniyet Duruşu Civilization Stance

SÜMEYYE TEFİL

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
İslami İlimler Fakültesi, Lisans Öğrencisi.
Ankara, Türkiye
Social Sciences University of Ankara,
Faculty of Islamic Sciences, Undergraduate.
Ankara, Turkey

Tür: Değerlendirme Yazısı

ORCID 0000-0002-1241-3342

sumeyye.tefil@student.asbu.edu.tr

Geliş Tarihi: 26 Kasım 2022 | **Yayın Tarihi:** 21 Aralık 2022

Atıf/Citation: Tefil, S. (2022). "Medeniyet Duruşu". *Genç Atebe Dergisi* 3, 66-69

Özet

İnsanı diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliklerinden biri medenî bir yaşam sürdürme ihtiyacıdır. Medeniyet her toplumda insanî bir yaşam sürdürebilmek ve sağlıklı nesiller yetiştirebilmek için önem arz eden bir kavramdır. Geçmişten günümüze her çağda önemini koruyan bu kavram günümüzdeki olumsuzlukların yol açtığı toplumsal krizler sebebiyle gündemdeki yerini korumaktadır. Medeniyetin insan hayatında yer bulabilmesi için bazı niteliklere sahip olması ve çeşitli fiilleri ortaya koyması gerekmektedir. Çalışmada Ejder Okumuş'un gözünden söz konusu nitelikler, fiiller ve medeniyeti ilgilendiren kavramlar değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Medeniyet, Toplum, Kültür, Toplumsal kriz, İbnu'l vakt-Ebu'l vakt.

Abstract

One of the most important characteristics that distinguish human beings from other beings is the need to live a civilized life. Civilization is an important concept in order to lead a humane life and raise healthy generations in every society. This concept, which maintains its importance in every age from the past to the present, maintains its place on the agenda due to the social crises caused by today's negativities. In order for civilization to find a place in human life, it must have certain qualities and exhibit various actions. In the study, the mentioned qualities, verbs and concepts related to civilization were evaluated from the eyes of Ejder Okumuş.

Keywords: Civilization, Society, Culture, Social crisis, İbnu'l vakt-Ebu'l vakt.

Giriş

Medeniyet, ister küçük olsun ister büyük olsun toplumun bütün yapılarında önem arz eden bir kavramdır. Medeniyetin kavramsal boyutunun yanı sıra pratik bir boyutu da vardır ve toplumda kendini gösteren dinamik bir yapıdadır. Medeniyetin kendini göstermesi için insanların çeşitli sorumlulukları üstlenerek bazı uygulamaları yerine getirmesi ve bazı niteliklere sahip olması gerekmektedir. İnsanların bu uygulamaları ve nitelikleri bilmesi medeniyeti hayatımıza tatbik etme noktasında önemli bir adım olacaktır.

1. Medeniyet Duruşu

Bu yazıda medeniyet duruşu, medeniyet insanının özellikleri, ideal birey, toplum ve düzen gibi konu ve kavramların yer aldığı Prof. Dr. Ejder Okumuş'un "Medeniyet Duruşu" başlıklı yazısı incelenecektir. Söz konusu yazıda öncelikle medeniyet kavramı açıklanarak geniş ve kapsayıcı bir tanım yapılmıştır. Yapılan tanımlamada ilk olarak medeniyetin sosyal hayatta karşılığı olan bir kavram olduğu aktarılmış, ardından medeniyet kavramının tek yönlü olmadığı ve hayatın birçok alanıyla etkileşim hâlinde olduğu vurgulanmıştır. Medeniyet bakışının tanımında bu bakışın mutedillliği, fikrî, irfanî ve ilmî özellikleri belirtilmiştir. Mutedillik özelliğine göre, medeniyet bakışına sahip olmaktan söz edebilmemiz için geniş bir perspektiften bakabilme, dengeli ve ölçülü olabilme özelliklerinin var olması gerektiğine değinilmiştir. Yazıda, medeniyet duruşuna sahip kişilerin özelliklerinden bahsetmenin yanı sıra kişiye katacağı müspet özelliklere de yer verilmiştir.

Yazıda medeniyet bakışının medeniyet aklı ile var olabileceğine ve medeniyet duruşunda şahitliğin ehemmiyetine vurgu yapılmıştır. Bu kısımda şahadet kavramı ve medeniyet duruşundaki önemi ele alınmıştır. Burada tanımlanan şahadet kavramının İslami literatürdeki anlamı üzerine sosyal bir nitelik kazandırılarak medeniyet bakışına sahip olmada edinilmesi gereken özelliklere yer verilmiştir. Tanımı yapılan şahadete göre insan yalnızca şahit olan olarak kalmamalı, olaylara duyarlı olmalı ve objektif bir şekilde doğruyu veya yanlışlığı olduğu gibi aktarmalıdır.

Yazıda medeniyet duruşuna sahip insanın özelliklerine de değinilmiş, hikmetli bilginin peşine düşme eylemi medeniyet duruşu olarak değerlendirilmiş ve bu bilginin bireysel ve toplumsal gelişimimizde önemi vurgulanmıştır. Bu tanımlamadan sonra eşyaya ve olaylara zaman ve mekân bilinciyle bakmanın medeniyet duruşunun kazandırdığı duruş olduğundan bahsedilmiş ve "ibnü'l-vakt" ve "ebu'l-vakt" kavramları medeniyet duruşuyla ilişkilendirilerek açıklanmıştır. İbnü'l-vakt, içinde yaşanan zamanın farkında olma, zamana tanıklık etme ve zamanı doğru bir şekilde okuma olarak açıklanırken, ebü'l-vakt, zamanın sahibi olup dizginini elinde tutma, zamanın kıymetini bilerek onu doğru değerlendirme, zamana kendi dininin, imanının, kültürünün, yaşamının, erdem ve değerlerinin, kısaca kendi bakış açısının rengini verme ve zamana hükmetme olduğu açıklanmıştır. Bunların yanı sıra doğru işler yapma, birbirine hakkı ve sabrı tavsiye etme de ebü'l-vakt olarak değerlendirilmiştir. Medeniyet duruşunu idrak etmede önem arz eden bu kavramlar esasında ideal yaşam tarzının anahtarını veren kavramlardır. Medeniyet duruşuna sahip olmanın yolu bu iki özelliğe sahip olmaktan geçmektedir.

Yazıda söz konusu medeniyet bakışına sahip olan toplum vasat toplum olarak gösterilmiştir. Vasat toplum ise aşırıya kaçmayan, dengeli, olaylar karşısında haktan yana olan, çağa tanıklık eden

ve sırat-ı müstakim üzere yaşayan toplum olarak tanımlanmış, kısaca idealize edilen toplum yapısı tanımlanırken salt sosyolojiden değil İslamî değerlerden de faydalanılarak iki yönlü bir açıklama yapılmıştır.

2. Sorumluluk Yaklaşımı

Bu açıklamalardan sonra medeniyet insanının sahip olması gereken bir özellik olarak sorumluluk bilincine değinilmiştir. Toplum fertlerinin toplumsal mekânlarda üzerine düşeni yapması ve sorumluluk bilincinde olması gerektiğine, bu şekilde medeniyet toplumuna daha kolay ulaşılabilmesine değinilmiş ve aynı zamanda medeniyet toplumuna ulaşmada görev ve sorumlulukların paylaşılmasına da dikkat çekilmiştir. Sorumluluğun güzel ahlakın bir gereği olarak hem İslam'daki hem toplumdaki hem de medeniyetteki önemine vurgu yapılmıştır. Sorumluluğun aile, sokak, mahalle, köy, şehir, eğitim, din, siyaset, hukuk, sağlık, ahlak ve iş gibi pek çok farklı alan ve kurumda var olması gerektiğinin altı çizilmiştir. Sorumluluğun gerekeni yapmak olduğundan bahsedilerek bu eylemin eminliği, emanet ve barışı beslediğinden bahsedilerek medeniyetin inşasında önemli bir rolü olduğuna değinilmiştir.

3. Sağlam Bir Dünya Görüşü

Üzerinde durulan bir diğer özellik de sağlam bir dünya görüşüdür. Bu özellik de yine medeniyetin inşası ve yükselişi için olmazsa olmaz özelliklerden biri olarak zikredilmiştir. Burada yine medeniyet duruşunun önemine değinilmiş ve sağlam ve sağlıklı bir dünya görüşü için medeniyet duruşunun şart olduğundan bahsedilmiştir. İnsanın inanç, din, kültür gibi çeşitli konularda hayata bakış açısının ve yaşam felsefesinin temelinde dünya görüşü vardır. İnsan, dünyaya bu hayat felsefesi ile bakar. İnsan, eşyayı, hayatı ve olayları bu dünya görüşü ile değerlendirir. Tutum ve davranışlarda da dünya görüşü etkin rol oynar. Zihnimiz bize dünya görüşümüzle bir yol çizer. Varlığı tanımamız, anlayıp anlamlandırmamız dünya görüşümüzle gerçekleşir. Dünya görüşü, aynı zamanda medeniyetler için de büyük önem arz eden bir zihin faaliyetidir. Tıpkı insanlarda olduğu gibi medeniyetlerde de ayrı dünya görüşleri vardır. Medeniyetin dünyayı anlamlandırma yolu ve hayata bakışına da dünya görüşü diyebiliriz. Kısaca medeniyet duruşu dünya görüşüne bağlı gerçekleşen bir duruştur. Bunun yanı sıra güçlü bir kimlik sahibi olmak da medeniyet duruşunda sağlam bir dünya görüşü kadar önemlidir. Medeniyet duruşunun sağlam bir dünya görüşü ve güçlü bir kimlik sahibi olma getirisinin yanı sıra güzel ahlaklı ve erdemli insan olma gibi olumlu sıfatları kazandırma yönü de vardır. Bu sıfatlara sahip olan medeniyet duruşlu kişiler ikiliğe düşme gibi menfi özelliklerden de uzak olur, ruhen, zihnen ve bedenen net bir tavır sergiler, net duruşa sahip olan kimseler olur.

Medeniyet duruşuna sahip, sağlam kimlikli ve dünya görüşü olan insanların en önemli özelliklerinden biri de durum değil duruş insanı olmalarıdır. Duruş insanı, durum ve olaylara göre farklı tavır sergilemeyen, her şart ve durumda inancından, ilkelerinden ve erdeminden taviz vermeyen insandır. Duruş insanı aynı zamanda medeniyetin önemini bilincinde olan insandır. Duruş insanı, kendini diğer varlıklardan ayıran şeyin medeniyet olduğunun bilincindedir. Duruş insanı aynı zamanda medeniyetin yokluğu durumunun nelere yol açacağına da farkındadır. Medeniyet

bilincinin farkında olmayan, kendi medeniyetini korumayan ve sahip çıkmayanların kimliksizleşeceğini, bozulacağını hatta insanlığını yitireceğini bilir ve medeniyetten ve medeniyet bakışından taviz vermez.

Yazıda ayrıca medeniyet duruşunun gerekli kıldığı esaslardan biri olarak adaleti hâkim kılma konusuna da değinilmiştir. Buna göre erdem ve erdemli duruş medeniyet duruşu olarak görülmüştür. Bencillikten uzak ve toplum yararına olan eylemleri gerçekleştirmenin medeniyet duruşuyla mümkün olabileceği belirtilmiştir. Medeniyet duruşuna, medeniyet duruşlu insanlara ve topluma olan ihtiyacımızın sebepleri açıklayıcı bir biçimde izah edilmiştir.

4. Krizden Çıkış Yolu

Son olarak yazıda krizden çıkış yolu başlığı altında günümüzde dünya genelinde toplumlarda yaşanan sömür, haksızlık, istismar, kaos, gerilim, çatışma, savaş ve fakirlik gibi olumsuzluklardan bahsedilmiş ve bunlardan medeniyet duruşu ile kurtulmanın mümkün olduğuna değinilmiştir.

Sonuç

Medeniyet duruşunun tanımına bakarak anlıyoruz ki medeniyet duruşu, toplumda bireyselliği ve kabuğuna çekilme eylemini olumsuz görürken zamanda ve olaylarda faal olmayı ideal davranış olarak görmektedir. Medenî duruşa sahip kişilerin adaleti hâkim kılmak adına uğraş vermesi, doğruyu ve yanlış olduğunu gibi ifade etmeleri ve toplum yararını gözeterek hareket etmeleri gerektiği de bunun işaretlerindedir. Bu duruşa sahip insanların artması, medeniyet toplumuna ulaşmak anlamına gelmektedir ki bu da güncel toplumsal krizlerin çözülmesinde en mühim ihtiyaçlardır.

Hülâsa incelemesini yaptığımız Prof. Dr. Ejder Okumuş'un kaleminden çıkan "Medeniyet Duruşu" başlıklı yazının, hem güncel sorunlardan bahseden hem de idealize edilen medeniyet insanının, medeniyet duruşunun, bu duruşa sahip birey ve toplumların özelliklerinin açıklandığı ve medeniyet duruşunu kazanma adına hangi eylemlerin gerçekleştirilmesi gerektiğinin ifade edildiği akıcı ve eleştirel bir yazı niteliğinde olduğunu söyleyebiliriz.

Kaynakça

Ejder Okumuş, "Medeniyet Duruşu", *Açık Görüş-Star* (20 Mayıs 2022),
<https://www.star.com.tr/acik-gorus/medeniyet-durusu-haber-1712431/>

الإيمان الحقيقي والتقليدي

The Affirmative Faith and Imitative Faith

NOOR EMAD MOHAMMAD
ABU AWWAD

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
İslami İlimler Fakültesi, Lisans Öğrencisi.
Ankara, Türkiye
Social Sciences University of Ankara,
Faculty of Islamic Sciences, Undergraduate.
Ankara, Turkey

Türü: Deneme

ORCID 0000-0002-3174-4518

nooremad.aboawwad@student.asbu.edu.tr

Geliş Tarihi: 21 Mart 2022 | Yayın Tarihi: 21 Aralık 2021

إن الإيمان هو جوهر الدين وأعظم شيء فيه فإذا لم يكن الجوهر سليماً وخالصاً من أي شائبة و تقليد فلن يصل بنا إلى العلو والرفي والعز الذي خصنا الله به فالإسلام غال وشعائره غالية ومقدسة لا يجب أن نعتبرها تقليداً متوارثاً أو أمراً معتاداً لكن مع مرور الوقت ازداد الأمر سوءاً وتحول الدين إلى طقوس وعادات وتقاليد موروثة دون النظر والفهم الصحيح للدين وذهبت قيمة السؤال والشك المحمود في الدين لذلك بدأ كثير من الناس في النظر إلى الدين على أنه عبء عليهم وأنه عائق أمامهم في طريق حياتهم وفي نفس الوقت يزداد تأثير المؤسسة الدينية التقليدية على المجتمع حيث حسروا الدين والإيمان في مواضع معينة وابتعدوا عن جوهر هذا الدين وعظمة قدره.

بداية الأمر قبل أن نشعر في الحديث عن الإيمان الحقيقي والتقليدي يجب أن نطرح سؤالاً مهماً هنا هل يمكن أن نطلق لفظ تقليدي على الإيمان؟ قبل الإجابة على هذا السؤال لننظر إلى معنى كلمة تقليد وهي بمعنى الشيء القديم الغير قابل للتغيير وعندما نقول إن شخصاً قد قلد شخصاً آخر يعني أنه اتبعه فيما يقول من غير دليل حاكمه ثم اقتدى به أما عن الإيمان فمعروف بأنه التصديق والإطمئنان والتصديق بالجنان وما صدقه الجنان يكون قد صدقه العقل و أقر به والأمر بعد النظر في المصطلحين برأيكم هل يمكن الجمع بينهما؟ سأترك إجابة السؤال لكم.

لو قلنا أنه يوجد إيمان تقليدي فإننا سنجد شخصاً يقوم بكل العبادات المطلوبة ويفعل كل شيء تقليداً لعائلته أو محيطه أو لأنه وجد نفسه مقيداً في وسط يفرض عليه فعل ذلك فهل يعتبر هذا مؤمناً إيماناً بمعنى الإيمان الذي أرادته الله منا؟ إذا أردنا أن نعرف الجواب علينا أن نعود إلى القرآن الكريم إذ إنه الكتاب الذي يرسم لنا طريق كل شيء ويرفع عنا الجهل ويبين لنا طريق الحق وكيفية الوصول إليه ومن أهم الطرق التي ركز عليها القرآن قصة سيدنا إبراهيم عليه السلام التي طالما قرأناها ورتلناها لكننا لا نتعمق فيها فثمة جوهر وسر خفي في قصة سيدنا إبراهيم عليه السلام قبل أن نخوض في غمار القصة هل فكرنا لماذا اختار الله تعالى أن يبين لنا طريقة سيدنا إبراهيم في الوصول إلى الحقيقة مع أنه يوجد الكثير من الأنبياء الذين لم يذكر الله تعالى كيفية وصولهم إلى الحق بالطبع اختيار الله الحكيم الذي تفوق حكمته كل شيء لم يكن اختياراً عابراً فسيدنا إبراهيم عليه السلام كانت العرب تنسب نفسها جميعاً إليه عبر ابنه اسماعيل عليه السلام والنسب عند العرب بالغ الأهمية حتى أنهم كانوا يعدون من لا نسب له ليس عربياً لذلك اعتمد الخطاب القرآني جدهم الأكبر لتوصيل مفهوم العقيدة الجديدة الأمر الثاني أن سيدنا إبراهيم بالذات يحتل المكانة المميزة عند أهل الكتاب نفسها سواء كانوا نصرياً أو يهودياً الثالث أن الصورة التي يطرح من خلالها إبراهيم هي صورة أصيلة ولا وجود لها في التوراة أو في الكتابات الإنجيلية وذلك بالتأكيد يزيد رسوخاً وعمقاً ضمن نسيج الخطاب القرآني المتميز عن التوراة إلى صبا إبراهيم وبواكير وعيه وعلينا أن نؤكد أن

هذه القصة لا تأخذ أهميتها الحقيقية إلا عبر فهم المكانة المميزة التي احتلها إبراهيم في الخطاب القرآني فهو الذي قال فيه الخطاب المنزل:

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ¹

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ²

وَلَقَدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِن قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَالِمِينَ³

وَمَن يَرْغَبْ عَن مِّلَّةٍ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مَن سَفِهَ نَفْسَهُ⁴

فَلْ صَدَّقَ اللَّهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ⁵

ومن هذه الحقيقة المميزة للوضع الإبراهيمي في السياق القرآني يمكن أن نفهم كيف بنى الخطاب القرآني عنصر التفكير الأول عليه وجميعنا يعرف الحوار الذي دار بين إبراهيم وأبيه أولاً وبين الكون ثانياً وبين نفسه ثالثاً لم يكن حواراً عادياً بل كان أعمق من ذلك وخارجاً عن المقاييس الزمنية والتاريخية إنه حوار في عمق الوعي الإنساني والتجربة البشرية بأسرها حوار شكل منعطف مهما في تاريخ الفكر الإنساني واكتملت انعطافاته بظهور الأديان السماوية المرتبطة بشكل أو بآخر بإبراهيم ينطلق إبراهيم في هذا الحوار التاريخي من الشك بالمسلمات التقليدية في مجتمعه ثم عندما يجن الليل عليه يبدأ بالبحث المباشر عن إله هذا الكون وحوار إبراهيم مع الكون يمثل نضج العقل الإنساني ومحاولته فك أسرار الخليقة بالاعتماد على العقل وعندما تكون رسالة إبراهيم عليه السلام قد بدأت من تحوم تساؤلات ولم ينزل الوحي إلا بعد خوضه لتلك التجربة المثمرة: تجربة الشك والتساؤلات فإن هذه البداية تطبع بطريقة ما الرسالة الإسلامية ككل

باعتبارها الوريث الشرعي للرسالة الإبراهيمية الإسلام إذن بدأ من التساؤل المطلق أمام الحقائق الكونية من رفض القبول المسبق الحالي من التمحيص والبحث التساؤل بهذا المعنى قد يفتح باب الوصول إلى الإيمان الحقيقي لا للضياع والإحاد كما يحاول البعض أن يوهنا بل على العكس الذي يستسلم لما حوله ويقوم بالتقليد فقط حتى لو كان الذي يقلده هو الصواب دون أن يتساءل ويبحث مع الوقت سيشعر أن ما يقوم به أمر صعب وبشكل ضغطاً على حياته مما يؤدي به إلى كره الدين والإحاد أحياناً وتوجد الكثير من النماذج حولنا لهؤلاء نرى الكثير من الفتيات مثلاً يقومون بخلع حجابهن والسبب أنهم أجبروا عليه وخضعوا تحت تقليد معين دون التساؤل والبحث عن سبب ارتدائه بالأصل ونسمع عن الكثير ممن تركوا الصلاة لأنها تشكل عبئاً عليهم وأصبح تقليداً مملأ لهم كل يوم فلو كان بناء فهم الدين لهؤلاء بناء رزينا وبعيد عن التقليد لما وصلوا إلى هذه النتيجة نحن نرى ملايين الناس العاديين المتأرجحين في إيمانهم بين شك ويقين أو إيمان تقليدي متوارث وهذا ما يشكل خطراً كبيراً يواجهنا لكن الخطاب القرآني تفاعل مع الإنسان المسلم بعد أن مهد الطريق لفتح باب التساؤل بوصفه أسلوب تفكير جديد وطريقة لإعادة النظر في مكرسات تقليدية أن الآوان أن تسقط أنقاضها ولو اعتمدنا على المصطلحات المستخدمة في القرآن الكريم لوجدنا لفظ «سأل» ومشتقاتها تحتل حيزاً مهماً وكبيراً يصل إلى ١٢٦ لفظ في ١٢٦ موقعاً مختلفاً من الخطاب القرآني.

ما الذي فعله الفكر التقليدي بكنز التساؤل؟

التساؤل الذي تم غرسه في نفوس الجيل الأول تم اقتلعه للأسف عبر العقود والقرون المتطاولة ومجرد الحديث عن دور الشك في الإيمان والأسئلة الإبراهيمية واللسان السؤل كفيلاً بإحداث عاصفة من الاستنكار والغضب -في أفضل الأحوال- من قبل المؤسسة الدينية التقليدية والمقصود بالمؤسسة التقليدية هو ذلك الفكر الذي تأسس وساد وكون مفاهيم مرتبطة بالنصوص الدينية دون أن يكون في النص الديني بالضرورة ما سند هذا المفهوم وعلينا أن نركز على أن المفهوم السائد التقليدي لا علاقة له ببنية الأشخاص على الإطلاق بل بمضمون الفكر فقط والمؤسسة الدينية التقليدية اليوم لا عنوان ثابت لها إنما تسكن المكتبات والمجلدات والمدارس الدينية والمعاهد لكن الأخطر أنها تسكن في الأعراف والعادات والتقاليد تسكن عقول الملايين وتفرض عليهم رؤية أحادية غالباً ما تكون سلبية للإسلام والقرآن وكل خروج عن هذه الرؤية يعتبرونه خروج عن الدين وهذه المؤسسات تشكل جزءاً أساسياً من العقل المجتمعي المسلم ومما لا شك أن من ينتسبون إليها لديهم رغبة صادقة في نشر الإسلام وتحسين أوضاع المسلمين لكن الفكر التقليدي الذي هم جزء منه سيسطر عليهم دائماً ويفرض عليهم مع طيب نياتهم رؤية أحادية قاصرة للذي أي مشروع تحضوي يحاول أن يستنهض الأمة معتمداً على مجموعة المفاهيم التراكمية التي نشأت منذ بداية ظهور الإسلام وحتى عصر الانحطاط أي على المؤسسة التقليدية سيخفق هو الآخر وأي مشروع تحضوي سيحاول أن يجامل الموروث التقليدي ويأتي بالجديد دون أن يصطدمم بالقديم سيخفق هو الآخر لأن القديم سيصدمه وسيهدمه السكوت على القديم في هذه الحالة سيكون مثل التجول في حقل ألغام لا مفر من المواجهة إذن ومشروع تحضنتنا المستند إلى الخطاب القرآني يجب ألا يلف ولا يدور ولا يعني ذلك قطعاً الهجوم لكنه يعني المواجهة الجذرية للأمر وعدم التهيب من التراث مجرد أنه موروث وعدم الخوف من القديم مجرد أنه قديم مشروع النهضة القادم يجب أن يكون واضحاً وضوح الشمس.

1 سورة النحل الآية ١٢٠.

2 سورة الممتحنة الآية ٤.

3 سورة الأنبياء الآية ٥١.

4 سورة البقرة الآية ١٣٠.

5 سورة آل عمران الآية ٩٥.

وهذا هو الفرق بين الإيمان التقليدي والحقيقي كما الفرق بين الحلم والرؤيا فالأول ينتهي ساعة اليقظة لحظة اصطدامه بالواقع فتبدأ بعدها بداية جديدة عندما تتصل بالواقع تتحول بعدها إلى مشروع رؤية وعمل وتغيير .

Sembolizmin Tarihi Serüveni

The History of Symbolism

SELÇUK GÜNGÖR

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
Yabancı Diller Fakültesi İdari Personeli.
Ankara, Türkiye
Social Sciences University of Ankara,
Faculty of Foreign Languages Administrative Staff.
Ankara, Turkey

Türü: Deneme

selcuk.gungor@asbu.edu.tr

Geliş Tarihi: 9 Mayıs 2022 | **Yayın Tarihi:** 21 Aralık 2022

Sembol (Şeâir), Kelime ve Kavramsal Anlamı:

İnsanlık tarihi kadar eski olan sembolizm, hayatımızın adeta vazgeçilmez bir unsurudur. Bilerek veya bilmeyerek birçok şeyi semboller aracılığıyla öğreniriz. Aslında bir nevi semboller âleminde yaşadığımızı söyleyebiliriz.

Sembol kelimesi, İngilizcede symbol; Fransızcada symbole; Almandada symbol ve Yunancada symbolom, sumbolos, symbolum şeklinde kullanılmaktadır. Bu kelime; remiz, simge, timsal, alamet kelimeleriyle de ifade edilmekte olup duyu organlarıyla idraki imkânsız olan herhangi bir şeyi tabii bir münasebet yoluyla hatıra getiren veya belirten her türlü müşahhas işareti ifade etmektedir.

Şeâire/Şiâra karşılık gelen kavramlardan biri de semboldür/simgedir. Türkçede simgeler ve semboller; somut varlıkların, bir fikir veya düşüncenin yerini tutan basit işaretler şeklinde anlamlandırılmıştır. Sembolü; bir mânâyı, kavramı veya varlığı ifade eden şekil, remiz, rumuz, alâmet, nişan ve işaret olarak tanımlamak da mümkündür. Genel olarak tüm işaret, alâmet, nişan ve belirtilerle kastedilen şeyleri içine alan sembol, geniş kapsamlı ele alındığında kendi dışındaki bir şeye karşılık olmak üzere akla getirilen herhangi bir şey olarak tarif edilmektedir.

Şeâir kavramı tekili “şaîre” olan Arapça bir kelime olup dince kutsal sayılan, yerine getirilmesi, bir başka deyişle ifâsı istenilen şeyler, dinî semboller, remizler, özel belirtiler ve Allah'a ait nişâneler mânâlarına gelmektedir. Sembol, bir insanın yahut bir cemiyetin tesis ettiği bir şeydir. Her sembolün iki unsuru vardır ki onlardan biri sembolleştirilen veya sembol olarak kabul edilen madde, ötekisi de bu maddenin temsil ettiği manevi hakikattir. Bu iki unsurun işbirliğinden ortaya çıkan sembol, hayatın her sahasına ait olabilir.

Sembolün Soyut ve Somut Yönü

Zihnin dolaylı algılayış tarzına bağlı olarak sembollerin somut ve soyut olmak üzere iki yönünden bahsetmemiz mümkündür. Soyut yönü, zihnin doğrudan algılayamadığı ahlaki ve manevi alana ait gerçeklik ve anlamdır. Somut yönü ise zihnin söz konusu gerçekliği ifade etmek için ulaşabildiği tasvir ve kavramlardan oluşan beşerî tecrübedir.

Dinlerin inananlarına kazandırdığı semboller, onların yaşadıkları dünyayı özel bir perspektifle müşahede edebilmelerine imkân sağlamaktadır. Böylece insan, semboller sayesinde kendi özel konumundan çıkmakta ve diğer insanlarla kendine özgü birliktelik biçimleri oluşturmaktadır. Dinî inancın ifadesi ve dinî ritüellerle ilgili kavrayış biçimleri çoğunlukla birtakım sembollerle ifade edilir. Kutsalla iletişimin dinsel birtakım seremoni ve ritüel formları, dinî tavır ve düşüncüyü ifade eden değişik görünüşlerle karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda inancın canlılık ve anlamını ifade eden dinî törenler, ibadetler ve bunların icra edildiği zamanlar, mekânlar ve şekiller sembolik bazı görünüşler içermektedir. Bunun yanında insanın dünyevi tavır ve davranışlarının içeriğinde bile kutsalla ilişkilendirilebilecek bazı ifade biçimleri, sembolik görünüşler her zaman gözlenebilir. Giyilen herhangi bir kıyafetin, saç ve sakal biçimlerinin, yeme-içme kültürünün, kısacası insanın etrafında onun yaşantısını anlamlı kılan her türlü eşyayla olan ilgisinde dinî sembollerin anlaşılabilir veya kolay anlaşılmayan ifade biçimleri vardır.

Şeâir-i İslam

Bütün eksikliklerden münezzehe olan Allah (cc) yeryüzünde bazı yerleri üstün tutup şereflendirmiş, buraları kendisine ibadet yapılan mekânlar kılmış ve oralarda yapılan ibadetlerin sevap ve mükâfatını kat kat çoğaltıp yükseltmiştir. Kullarına bir lütuf olarak ve onların mutluluğa giden yollarını kolaylaştırmak için peygamberlerin dilinden bunu bize haber vermiştir. Hemen her dinde mevcut olan kutsal mekân inancı, İslam dininde hac ibadeti bünyesinde yer almaktadır. Kökeni Hz. İbrahim'e (a.s) dayanan ve uzun bir tarihi geçmişi bulunan hac ibadeti, dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan Müslümanlara zaman ve mekân şuurunu kazandırmakta, gözlerini ve gönüllerini ilahî semboller olarak nitelendirilen mekânlara çevirmelerini sağlamaktadır. İslam'da kutsal yerler Hz. Peygamber (s.a.s) ve ilk Müslümanların yaşadıkları mekânlarda kendini göstermektedir. İslam dinini hatırlatma özelliği bulunan ve simgesel anlatım gücüne sahip olan ritüellere "şeâir-i İslam" adı verilir.

Bir ülkenin İslâm beldesi olmasının en önemli belirti ve göstergelerinden birisi, orada İslâm'ın alem ve nişanlarının bulunması ve hayatini sürdürmesidir. İslâm'ın alem ve nişanlarına, başka bir ifadeyle simge ve sembollerine kısaca "şeâir" veya "şeâir-i İslâm" denilmektedir. Bunlar İslâm'ın simge ve sembolleridir. Bir coğrafyaya İslâm'ın damgasını vuran unsurlar bunlardır. İlk bakışta bir yerin ya da bir bölgenin İslâm ülkesi olup olmadığını anlamak, ancak orada İslâm'a ait simge ve sembollerin bulunmasıyla mümkün olabilmektedir. Bu simge ve sembollerin en görünenlerinin başında camiler ve onlara ait minareler gelmektedir. Kur'ân, namaz, Kâbe, hac, ezan bunlardandır.

Boynunda haç işaretini taşıyan kişinin Hristiyan olduğu ya da cami olan bir yerin Müslüman bir belde olduğu anlaşılır. En azından cami orada Müslümanların yaşadığını gösterir. İslam'ın en önemli simgelerinden olan hilâl, adeta İslam'la özdeşleşmiş olup onun sadece Müslümanlar tarafından değil, birçok toplumda İslam'ın sembollerinden olduğu kabul edilmektedir. Burada dikkatimizi çeken

nokta, ayın en olgun hâli olan dolunayın değil, en az ışık verdiği yay şeklindeki hâlinin sembol olarak alınmasıdır. Bunun nedeni ise hilâlin şekli dolayısıyla değil, ismi dolayısıyla sembol olmasıdır. Hilâl bu anlamı “Allah” isminden almıştır. Bu nedenle bayrağımız üzerine Allah yazmak yerine aynı ismin eş değeri olan hilâli koymak kadar anlamlı bir şey olmamıştır.

Allah’ın nişanelerine (şeâirine) saygı göstermek gerekir. Bu nişânelerin en başında da namaz, Kâbe ve Kur’ân gelmektedir. Saygının en üst seviyesi, bireyin saygı gösterdiği şeye temiz olarak ve nefsinin yeni bir fiille uyarmış olarak yaklaşmasıdır. Bu sebepten namaz, Kâbe ve Kur’ân’a ancak temiz olan bireylerin yaklaşabilmesi mümkün görülmüştür.

Şeâir ile İlgili Naslarda Geçen Başka Kavramlar ve Tanımları:

Şeâir, Kur’ânî bir kavramdır. Bu terim Kur’ân-ı Kerîm’de Bakara, Mâide ve Hac sûrelerinde olmak üzere dört yerde geçmektedir:

“Safâ ile Merve Allah’ın nişânelerindendir”¹

“Ey iman edenler! Allah’ın işaretlerine, haram aya, boyunları bağısız ve bağı kurbanlıklara, rablerinin lütuf ve rızasını dileyerek Beytülharâm’a yönelmiş kimselere sakın saygısızlık etmeyin...”²

“Evet, bu böyledir. Kim Allah’a ait nişânelere saygılı davranırsa, bu kalplerin takvâli olmasındandır.”³

“Biz o büyükbaş hayvanları da Allah’ın size nişânelerinden kıldık; sizin için onlarda nice yararlar vardır. Onlar (kesim için) sıraya dizildiklerinde üzerlerine Allah’ın adını anın...”⁴

Bir yerde de meş’ar, “Meş’ar-i Harâm” şeklinde geçmektedir:

“Rabbinizden bir lütuf beklemenizde sizin için bir günah yoktur. Arafat’tan dalga dalga indiğinizde Meş’ar-i Haram’da Allah’ı zikredin...”⁵

Allah’ın Şeâirine/ Nişânelerine Saygı

İlâhî şeriatlar, Allah’ın nişânelerine/şeâirine saygı ve tâzim, onlarla Yüce Allah’a yaklaşma esası üzerine kurulur. Allah’ın nişânelerine saygı duymak, onlara tâzim göstermek ve yerine getirilmesini istediği eylem ve davranışları ifâ etmek sûretiyle insanlar, Allah’a yaklaşmış ve yönelmiş olurlar. Bu durum yani Allah’ın nişânelerine saygı ile Allah’a yaklaşma hususu Allah’ın insanlar için belirlediği yolun bir gereği olmaktadır. Allah, soyut/mücerret kavramları kolay kavranabilmesi için somut/müşahhas şeylere benzetmek yoluyla insanların anlayışına indirgemektedir.

¹ Kur’ân Yolu, el-Bakara 2/158.

² el-Mâide 5/2.

³ el-Hac 22/32.

⁴ el-Hac 22/36.

⁵ el-Bakara 2/198.

Ayrt Edici Nitelik Olarak Semboller

İslâmî semboller aynı zamanda Müslümanların diğer dinî kimliklerden ve toplumsal yaşam biçimlerinden farklılıklarını ifade etmektedir. Yani şeâir-i İslâm/İslâm'ın simge ve sembolleri, Müslüman toplumun alâmet-i fârikasıdır, diğer bir deyişle ayırt edici niteliklerini oluşturmaktadır.

İslam dininde yer alan ibadetlerde semboller büyük önem taşır. Özellikle de hac, baştan sona sembollerle dolu bir ibadettir. Allah Teâlâ, “Evet, bu böyledir. Kim Allah’a ait nişânelere saygılı davranırsa, bu kalplerin takvâli olmasındandır”⁶ buyuruyor. Bu sebeple sembolleri iyi anlamak gerekiyor. Dıştan bakıldığında sembolik davranışlar şeklinde gözükken hacdaki her fiil ve davranışın bir anlamı, mümini eğitici ve bilinçlendirici bir yönü vardır.

Hakikati Bize Semboller Gösterir

Şunu çok iyi bilmemiz gerekir ki eğer bir yerde semboller üzerinden konuşuluyorsa orada o sembollerin işaret ettiği hakikatler var demektir. İnsanoğlu var olduğu günden beri duygu ve düşüncelerini izah etmek için değişik yollar denemiştir; düşüncelerini, anlama ve yorumlama kapasitesine göre çeşitli kalıplara sokarak ifade etmeye çalışmıştır. Bazen de zamanla kullanmış olduğu günlük dilin dışında çeşitli işaret ve sembolleri kullanmak suretiyle iletişim kurmaya devam etmiştir. İnsanoğlu genellikle görünmeyen âlemde olup müşahede edilemeyen alana ait yapılan çalışmalarda sembollere ihtiyaç duymuştur.

İbadetlerimizi yerine getirirken bazı şeyleri sorgulayamayız. Örneğin “namaz kılarken neden rükû yapıyoruz?” veya “rükû eğilerek değil de başka bir formda neden olmamış?” diyemeyiz. Elbette ritüellerin hikmetiyle ilgili yorumlar yaparız ve hikmetini öğreniriz; ancak ibadet ritüellerini vaz’eden şâri’dir. İbadetler Allah nasıl emretti ve elçisi nasıl gösterdi ise öyle yapılır. Mümin ihtiyacını Allah (cc) ve Resul’ünün (s.a.s) sunduğu program dâhilinde yerine getirir. Dolayısıyla ibadetlerin şekli ve yapılışı konusunda aklen yapılacak açıklamalar, nihayet bir yorumdan öteye geçmez. Bu alanda akla gelebilecek pek çok sorunun cevabı şudur: Hz. Peygamber (s.a.s) “Ben nasıl namaz kılıyorsam siz de öyle kılın!”⁷, “Haccın yapılışına ilişkin uygulama, fiil ve davranışlarını benden alın!”⁸ buyurmuştur ve onun için bu ibadetler böyle yapılmaktadır.

Mabetlerin Toplum Hayatındaki Yeri - Şiârdan Şuûra:

Belli bir zaman ve mekânda gerçekleştirilen hac ibadeti bir anlaşma olmaksızın bütün inananlarını manevi bir ittifak anlayışına götürmektedir. Birçok dinde mabetler -Allah mekândan münezzeh-tir- bir nevi Allah'ın evi olarak görülmüştür. Mabetlerin toplum hayatında önemli bir yeri vardır. İlahî dinlerde mabetlerin birleştirici olduğu kadar toplumu eğitici ve onları ahlaki yönden yetiştirici yönleri vardır. Kutsal olarak kabul edilen dağ, nehir ve şehir gibi yerlerin ise o dine bağlı olan insanları bir araya getirip birlik, beraberlik ve dayanışmayı sağladığı tespit edilmiştir. Bu kutsal yerleri ziyaretin,

⁶ el-Hac 22/32.

⁷ Buhârî, “Edeb”, 27.

⁸ Nesâî, “Menâsik” 220.

SELÇUK GÜNGÖR | Sembolizmin Tarihi Serüveni | *The History of Symbolism*

kişiyi günahlarından tamamen arındırdığı ve Tanrı'ya yakınlaştırdığı göz önünde bulundurulduğunda mekânın kişinin psikolojisi üzerinde çok önemli bir etkisinin olduğu görülmektedir.

Şu kadar var ki ibadetlerin görünen yönlerinin yanı sıra çeşitli hikmetlerinin de varlığı inkâr edilemez. Dolayısıyla onların şekillerinin ve yerine getiriliş biçimlerinin öğrenilmesi kadar hikmetlerinin de anlaşılmasına çalışılması önemli bir ihtiyaçtır. Özellikle de hac gibi bünyesinde pek çok sembolik anlamlı fiili bulunan ibadetlerin özünün ve ruhunun yakalanabilmesi açısından bu ayrı bir önem taşımaktadır.

Hac ibadeti için dış görünüşü itibariyle sembolleri andırıp gerçekte ise çeşitli ruhi eğitimleri sağlayan birbirinden farklı davranışların toplamından ibaret olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Namaz kılmak ve oruç tutmak da İslâm'ın en büyük şeaîrindedir. Yani İslâm'ın simge ve sembolü olan davranışlarındandır ve bunlara yönelik inkâr veya tahfif bireyi dinden çıkarır.

Bunların ötesinde cami ve mescitler, ezan okunması, cemaat ile namaz, -meselâ cuma ve bayram namazları- hac, hacdaki menâsik ve özel yerler dinin şeaîrindedir. Başörtüsü, kurban, minare ve alem de İslâm'ın simge ve belirtilerindedir. Kısacası Allah'ın (cc) şeaîri/nişâneleri, alâmet ve işaretleri çoktur. Yüce Allah'ı (cc) hatırlatan bütün şeyler O'nun şeaîridir ve bunlara saygı ve hürmet Allah'a (cc) saygı ve hürmet anlamına gelir ve aksi de O'na saygısızlık ve itaatsizlik olur.

Müslümanın kolektif kimliğinin sosyal ve günlük hayattaki tezahürleri "şeâir-i İslâm" diye bilinen değerlerdir. İslâm'ın tanıtıcı, özel ve vazgeçilmez simgeleri Allah'ın kendisine itaat vesilesi ve işareti kıldığı İslâm'ın ve İslâmî hayat tarzının alâmetleri bu değerlerdendir. Bu değerler, Müslümanlarca her daim yaşatılmalı ve yüceltilmelidir. Bu değerlerin yaşatılması ve yüceltilmesi Müslüman kimliğinin ve ümmet bilincinin canlılığını daim kılacaktır.

Karar

SÜMEYYE DAYAN

Fırat Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Hukuku Temel Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi.
Elazığ, Türkiye
Fırat University,
Institute of Social Sciences
Department of Islamic Law, Master's Student.
Elazığ, Turkey
Türü: Şiir
201212119@firat.edu.tr
Geliş Tarihi: 20 Haziran 2022 | **Yayın Tarihi:** 21 Aralık 2022

Karar

Yakışmadım nevbahara
Sevdalara yakışmadım
Üzerime bol geldi de
Hırka-i Mecnun'a yakışmadım
Kehanete tutuldum varla yok kıyısında
Sancıyorum
Kim bilir kaç bahar daha sürecektir zemherim
Bir sessizlik içimizde
Beyhude dolandırmak, seni, mısralarda
Avunur mu? Tutuklu hecelerim?

MEVLÜDE HÜDANUR ŞAĞBAN | Tezhip

Tezhip

MEVLÜDE HÜDANUR
ŞAĞBAN

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi, Lisans Öğrencisi.
Ankara, Türkiye
Social Sciences University of Ankara,
Faculty of Islamic Sciences, Undergraduate.
Ankara, Turkey

Türü: Tezhip

mevludehudanur.sagban@student.asbu.edu.tr

Geliş Tarihi: 23 Mart 2022 | Yayın Tarihi: 21 Aralık 2022

*Tezhip tablosu kâğıt üzerine el işçiliği ile yapıpıp Lens uygulaması ile taranarak yayınlanmıştır.

GENÇ ATEBE AKADEMİK DÜŞÜNCE KÜLTÜR VE SANAT DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

1. *Genç ATEBE Akademik Düşünce, Kültür ve Sanat Dergisi*, ulusal ve uluslararası düzeyde bilimsel niteliklere sahip çalışmalar yayınlayarak İslami İlimler ve sosyal bilimler alanlarına genç kalemlerin birikimlerini sunmayı amaçlamaktadır.
2. *Genç ATEBE Akademik Düşünce, Kültür ve Sanat Dergisi* yılda iki kez (21 Haziran - 21 Aralık) yayımlanan bir dergidir. Haziran sayısı için son makale gönderim tarihi, 1 Mayıs; Aralık sayısı için son gönderim tarihi 1 Kasım olarak belirlenmiştir. Belirtilen tarihlerden sonra gönderilen çalışmalar, bir sonraki sayı için değerlendirmeye alınır. Dergiye gönderilen yazıların yayınlanıp yayınlanmayacağı konusunda son gönderim tarihinden itibaren en geç iki ay içerisinde karar verilir ve çalışma sahibi bilgilendirilir.
3. *Genç ATEBE Akademik Düşünce, Kültür ve Sanat Dergisi* yayın dili Türkçedir. Ayrıca Arapça, İngilizce ve diğer dillerde çalışmalar da yayınlanır.
4. Dergide yayınlanacak makaleler, öncelikle kendi alanlarına uygun araştırma yöntemleri kullanılarak hazırlanmış akademik çalışmalar olmalıdır. Ayrıca bilimsel alana katkı niteliğindeki çeviriler, kitap ve sempozyum tanıtım, eleştiri ve değerlendirmeleri de kabul edilir. Çeviri eserlerin yayınlanması için eseri yayınlayan kurumdan izin belgesinin ibrazı mecburidir.
5. Dergiye gönderilen çalışmalar, başka yerde yayınlanmış ya da yayınlanmak üzere gönderilmiş olmamalıdır. Bu durumdan kaynaklanacak sorunlarla ilişkili hukuki sorumluluk, yazara aittir.
6. Tebliğden üretilen makalelerin işleme alınabilmesi için yazarın “Çalışmam, yayınlanmamıştır veya yayınlanmayacaktır.” şeklinde ıslak imzalı taahhütname doldurarak sisteme yüklemesi gereklidir. Dublication/Tekrar Yayın/Bilimsel Yanıltma /Çoklu Yayın, suçtur. TÜBİTAK Yayın Etik Kurulu'na göre duplikasyon, aynı araştırma sonuçlarını birden fazla dergiye yayım için göndermek veya yayınlamaktır. Bir makale önceden değerlendirilmiş ve yayınlanmışsa bunun dışındaki yayınlar duplikasyon sayılır.
7. Bir sayıda aynı yazara ait (teelif veya çeviri) en fazla bir çalışma yayınlanabilir.
8. Yayınlanan makaleler için yazara telif ücreti ödenmez.
9. Yazardan makale başvuru ücreti alınmaz.
10. Yazardan yayım ücreti alınmaz.
11. Yayınlanan çalışma, daha önce sunulan bir tebliğ ise veya yazı, tezden üretilmişse çalışmada bu durum mutlaka belirtilmelidir.

GENÇ ATEBE DERGİSİ YAYIN İLKELERİ

12. Yayınlanmak üzere kabul edilen yazıların bütün yayın hakları Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'ne aittir.
13. Burada belirtilmeyen hususlarda karar yetkisi, *Genç ATEBE Akademik Düşünce, Kültür ve Sanat Dergisi Yayın Kurulu*'na aittir.
14. Üniversiteler Yayın Yönetmeliğinin 6. Maddesi uyarınca yazıların, dil, üslup ve içerik yönünden ilmî ve hukukî her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir. Açıklanan görüşler, *Genç ATEBE Akademik Düşünce, Kültür ve Sanat Dergisi Yayın Kurulunu* herhangi bir şekilde bağlamaz.
15. *Genç ATEBE Akademik Düşünce, Kültür ve Sanat Dergisi*'nde yayımlanması kabul edilen yazıların telif hakkı Dergi Editörlüğü'ne devredilmiş sayılır.
16. *Genç ATEBE Akademik Düşünce, Kültür ve Sanat Dergisi*'nde yayınlanan makaleler intihal tespit programlarıyla taranmaktadır.

GENÇ ATEBE DERGİSİ YAZIM KURALLARI

GENÇ ATEBE AKADEMİK DÜŞÜNCE KÜLTÜR VE SANAT DERGİSİ YAZIM KURALLARI

Genç ATEBE Akademik Düşünce, Kültür ve Sanat Dergisi, 21 Haziran ve 21 Aralık tarihlerinde yılda 2 sayı olarak dini ilimlerde ve sosyal bilimler alanında yayımlanan ulusal akademik, kültür ve sanat dergisidir.

1. *Genç ATEBE* Akademik Düşünce, Kültür ve Sanat Dergisi, İsnad Atıf Sistemi'ni (İSNAD-Metiniçi ve İSNAD-Dipnotlu) kullanmaktadır. Bilim dalında, dipnotlu veya metiniçi sistemden hangisi yaygın kullanılıyor ise o tercih edilebilir.
2. Bavuru esnasında 120-150 kelimelik Türkçe öz, İngilizce abstract ve en az 5'er adet Türkçe ve İngilizce anahtar kavram yazılmalıdır.
3. Gönderilen metinde ilk sayfada yazarın ismi ve kurum bilgileri İSNAD Atıf Sistemi'ne uygun olarak yazılmalıdır.

Bk. <https://www.isnadsistemi.org/guide/akademik-yazim/3-yazar-ve-kurum-bilgisinin-yazimi/>

Örnek

Maşite Sebahat Nur ERCAN

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, 1. Sınıf Öğrencisi

Ankara, Türkiye

Social Sciences University of Ankara, Faculty of Islamic Sciences, 1st grade student

Ankara, Turkey

masitesebahatnur.ercan@student.asbu.edu.tr

Microsoft Office Word Programı Mizanpaj Ölçüleri

4. Metin: Dergide yayımlanması için hazırlanan yazılar Microsoft Office Word programında yazılmalıdır.
5. Sayfa Boyutu: A4 ebatlarında olmalıdır.
6. Yazı stili: Metinler "Times New Roman" yazı stilinde, "12 punto" ve "Tek" satır aralıklı olarak yazılmalıdır.
7. Kenar Boşlukları: Üstten 3,5 cm., alttan 3,5 cm., soldan 1,75 cm, sağdan 1,75 cm. ve cilt

GENÇ ATEBE DERGİSİ YAZIM KURALLARI

payı 0 cm.; paragraf aralıkları ön 6 nk olarak ayarlanmalıdır. Dipnotlar ise aynı formatta, “10 punto”; “tek” satır aralıklı ve ilk satır “asılı- 0.5 cm.” olarak ayarlanmalıdır.

- Latin dillerinde Cambria; Arapçada Traditional Arabic; Farsçada Traditional Arabic yazı stili kullanılmalıdır.

Başlıklar

- Makalenin başında Türkçe ve İngilizce başlık bulunmalıdır. Başlıklar mümkün olduğunca kısa ve konuyu yansıtacak şekilde olmalıdır. Başlıklar, “1. 2. 3.; 1.1., 1.2.; 1.2.1.” şeklinde rakam ve sonrasında nokta kullanılarak otomatik olarak oluşturulmalıdır. Birinci derece başlıklar, aşağıda örnekleri sunulduğu gibi ilk harf büyük ve tüm harfler koyu olacak şekilde yazılmalıdır.

Örnek Makale Başlıkları

Giriş

1. Kelâmın Önemi

2. Kelâmın Meşrûiyeti

Sonuç

Kaynakça

